Gérard-Marie TARDIEU

Yon Sèl Lang Ofisyèl

18 Me Konpa Akademi kreyòl
Bwa Kayiman Atizana Kanaval Penti
Manje lakay 1804 Rasin Kont
Twoubadou Rara Vodou Pwovèb
Remèd fèy Fòlklò Bwa Kayiman
1804 Tanbou 1804 Lanbi

Lang Kreyòl

Lang yon pèp,
se twokèt
ki pote
panyen richès
kilti pèp sa !

KOPIVIT L'ACTION SOCIALE

OPIVIT-L'ACTION SOCIALE
LIBRERI-EDISYON

Gérard-Marie Tardieu
Manm Akademi Kreyòl Ayisyen

YON SÈL LANG OFISYÈL

KOPIVIT-L'ACTION SOCIALE
LIBRAIRIE-EDITIONS
102, Lafleur Ducheine Port-au-Prince Haïti
Tel: +(509) 2940-1010 / 2940-1011
www.klactionsociale.info

Depo legal # 18-05-357
Bibliyotèk Nasyonal Ayiti
ISBN: 978-99970-74-02-7

Entwodiksyon

Maurice Sixto

Maurice Sixto gen yon bèl tèks, yon michan powèm kote li klewonnen

« J'ai vengé la race »

Natirèlman, Maurice Sixto t ap pale yon sware renmen ak yon dam peyi Lafrans. Men pou anpil Ayisyen, pale franse se yon twofe ki kapab pèmèt yo di menm jan ak Maurice Sixto:

"J'ai vengé la race".

YON TWOFE POU ESKLIZYON ...

Maurice Sixto se yon atis, ki ap fè edikasyon nou. Li ap korije vye mès nou pandan l ap souri nan bab li. Jodiya se avèk nou mwenmenm mwen pran pawòl Maurice Sixto sa a pou mwen pale avèk nou. Maurice Sixto ap pale, noumenm ki konprann n ap « vanje ras la » ak yon pil diskou, yon pil deklarasyon, yon pil konsiderasyon nan yon lang menmsi nou metrize li kòrèkteman, nan yon lang ki pa pou nou, nan yon lang prete. Lang sa a, nou fè li lonè lang ofisyèl lakay nou. Epi nou renmen sèvi ak li anpil anpil pou toufounen pwòp sè ak frè nou, alòske konstitisyon peyi a di

nou: « Sèl lang ki simante nou se kreyòl la ». Enben noumenm avoka, jij, majistra, direktè lekòl, MENFP, paske se avèk nou Maurice Sixto ap pale jodiya, nou sèvi ak lang franse a, lang prete a pou nou « venger la race ». Men lè nou gade byen se eskli n ap eskli, se sou kote n ap mete sè ak frè Ayisyen parèy nou. N ap repouse yo lè yo parèt nan biwo leta yo. N ap eskli yo nan pwòp pwosè ak nan lekòl yo. Wi, noumenm Ayisyen, nou fò nan esklizyon.

Lè kreyòl la pa taye banda nan lajistis, èske se movèzfwa? Èske se mank volonte? Èske se chenn kolon an ki rete nan sèvèl tèt nou? Èske se pa yon eritaj kolonyal nou prete pou fè tèt nou moun? Oooo, wi, ala yon twofe: « J'ai vengé la race »! Nou sèvi ak lang franse pou nou fè esklizyon nan lakou lajistis

Men, vye atitid sa a, pale franse pou nou parèt moun, se pa jodiya bagay sa a ap toufounen nou. Se depi byen lontan … avèk yon akselerasyon depi jen 1918, sou okipasyon Ameriken an.

Istoryen yo jwenn mwayen fè Desalin pale franse nan yon moman pa fouti gen mo franse k ap soti nan bouch li "A moi Charlotin!"

Mezanmi : sa se manti, genlè se "Anmwe Chaloten" yo te vle ekri !!!

Pòtoprens, jou fèt drapo 18 me 2018

«Piti piti plen kay»

Premye pati

Istwa Gérard Marie Tardieu avèk lang kreyòl la

Nan premye pati liv la, mwen pran plezi rakonte pakou mwen ouben itinirè ki pral mennen mwen chavire nan revolisyon sa a: "Yon sèl lang ofisyèl", nan dat 5 desanm 2017.

Dapre eksperyans pa mwen (petèt eksperyans anpil moun tou), yo pa chanje granmoun. Petèt, yo pa chanje granmoun fasil. Ou kapab drese yon plantil. Ou pa kapab drese yon pyebwa.

Erezman pou moun, piti piti zwezo fè nich, jou apre jou chanjman kapab rive fèt. Erezman pou moun, yon gwo evènman kapab kouwè yon latè tranble, vini boulvèse ou, vini brase tout santiman ou, vini dekontwole tout konviksyon ou.

Se sa ki kòmanse rive mwen nan istwa mwen avèk kreyòl la. Se te Ench, 27 oktòb 2017, lavèy jounen entènasyonal lang kreyòl la...epi yon mwa apre, nan yon sèl kou siprann, 5 desanm 2017, mwen deside....pote drapo ***"Yon sèl lang ofisyèl"*** *la.*

1- Istwa Gérard-Marie Tardieu avèk lang kreyòl la

1.1- Gérard Marie Tardieu, defansè lang kreyòl

Le Nouvelliste (L.N) : Mesye Tardieu ou se youn pami 33 manm nan Akademi Kreyòl Ayisyen. Prezante nou tèt ou ak sa ki te fè w chwazi vini yon Akademisyen.

Gérard Marie Tardieu : Lè m te piti, lakay mwen kouwè lekòl, se franse granmoun yo te vle pou mwen pale. Sa ki pi rèd, lekòl menm te gen pinisyon lè w pale kreyòl, te gen senbòl, yon eritaj pè ak mè ki soti lòtbò dlo te vin ban nou kenbe pou nou divòse ak kilti nou. Dayè se te yon epòk kote "rejete" t ap taye banda... Natirèlman, timoun ou te ye, yo te jwe nan lòlòj ou, yo te fè w konprann lang ki pa pou nou an se li ki bon, lang pa nou an pa te bon, kòmkwa li pa te ka monte tab.

Se te nan lane 1962, nan peyi Labèljik, nan yon bibliyotèk, kote mwen te tonbe sou yon antoloji ki kenbe 100 pi bèl powèm sou latè. Pami 100 tèks sila yo, mwen te jwenn CHOUKOUN[1]. Dabò mwen te sezi. Epi mwen te mande tèt mwen poukisa yon pwezi kreyòl? Kòman sa

(1) Li tèks Choukoun nan anèks # 1

fèt? Yon pwezi nan lang kreyòl pou reprezante Ayiti? Nan reflechi, mwen te konprann pawòl nan powèm CHOUKOUN nan te sitèlman bèl, li te enpoze li sou tout lòt bèl ekri Ayisyen te kapab fè nan lang prete a, lang franse a. Epi, siman tou, otè liv la te vle di nou jan lang kreyòl la anfòm pou li te kapab taye banda kòm youn nan 100 pi bèl powèm sou latè.

Men, se pou mwen di nou tou, mizik Choukoun nan, yon mereng Mauléon T. Monton te ekri, yo te konn jwe li anpil anpil sou fòm enstrimantal nan anpil radyo nan Lewòp la, sitou nan radyo peyi Lalmay ak radyo peyi Liksanbou. Gen moun ki di mizik Choukoun nan sanble ak yon melodi nan tan lontan peyi Lalmay. Antouka nan tout zile Karayib la yo jwe mizik Choukoun nan tèt kale, sitou pou touris yo, tèlman mizik la brase santiman nan kè tout moun. Nan zile kote yo pale angle yo rele chante sa a Yellow Bird. Wi se yon bèl mizik.

Nan lane 1967, nou te sezi kontre mizik sila a, toujou sou fòm enstrimantal, nan paviyon santral ki te bati nan mitan ekspozisyon inivèsèl Monreyal la?: «Pavillon Terre des Hommes?». Sa ki te pi rèd, san rete, depi maten rive jouk nan aswè, se 2 mizik enstrimantal yo t ape jwe

youn dèyè lòt: paske lè melodi Choukoun nan te fini, yo te pouswiv avèk mizik enstrimantal Ayiti Cheri [1]. Kòmkwa yo te vle di nou kreyòl nou an si anfòm li bay mizisyen bèl enspirasyon pou 2 mereng ladoudous, pou fè Kanadyen nan Monreyal reve, pou fè milyon vizitè Ekspozisyon Inivèsèl la santi kè yo ak tout nanm yo pe vibre nan kontantman, lajwa, kè kontan, kè poze.

Jounen jodiya, mwenmenm ki konvèti, mwen fè gran netwayaj andedan tèt mwen pou m dechouke tout fil zarenyen. Men kisa mwen panse jounen jodiya, men kisa m ap kònen pou tout moun nan lanbi mwen: KREYÒL SE LIBÈTE!

L.N : Kòman ou ka sitiye lang kreyòl la nan lavi pèp ayisyen an ?

GMT : Wi, m ap dakò avèk anpil moun: franse se yon bèl lang, espayòl se yon bèl lang. Se sa yo abitye di, se sa yo abitye repete. Mwen menm antouka, mwen sèten kreyòl la se yon bèl lang tou. Si w poko konn sa, si w poko santi sa, mwen swete anvan lontan ou va kwè nan verite sila a.

---

(1) Li tèks la nan Anèks # 2

Pa bliye:

- Se nan lang kreyòl pifò bèl chante ak pi bèl klip videyo nou yo ye. Se nan lang kreyòl pifò moun ap lapriyè, pale ak Bondye nan legliz yo.
- Se nan lang kreyòl pifò radyo ak televizyon nou yo ap kominike avèk nou.
- Se nan lang kreyòl jounen jodiya pifò fim sinema ayisyen yo ye, ak pifò pyès teyat yo.
- Se nan lang kreyòl pifò Ayisyen nan dyaspora santi yo oblije pale lè yo gen nostalji peyi Ayiti.

Kreyòl la gen yon dinamik kreye mo ki pa piti. Li gen yon fòs konparezon, se pa blag. Li foul ak kont: kont pale, kont chante, kont devinèt. Kanta pou pwovèb l ap charye plis pase mil pwovèb ki se sajès popilè. Li gen gramè pa li epi li gen pouvwa al prete mo nan lòt lang pou li ranje yo fason pa li, jan li pipito.

Gen moun ki pa reflechi epi ki di kreyòl la lèd lè li di: diri, diven, lalin, Jezi, kilt. Moun sa yo genlè bliye nan lang yo renmen, ki se franse a, yo di Aline, Céline, Delphine, badine, babine, machine, praline, racine, vaseline. Alò poukisa

kreyòl la pa gen dwa di lalin, epi diven, diri, sik, Jezi, kilti? alòske franse a di: divin, diriger, cyclone, cigarette? Kote pwoblèm nan ye?

Gen moun ki renmen bèl lang espayòl la epi ki pa gen pwoblèm avèk li lè yo pwononse èl eskoultismo (escultismo) èl estoudiar (estudiar), la estasyonn (estacion), la estreya (la estrella). Men, menm moun sa yo gen pwoblèm lè kreyòl la di estasyon an, eskout la, espesyal, estati. Epi nan franse a menm, yo pa pè pou yo di estomac, escalier, espoir, espace. Pouki se kreyòl ki pou gen vye pwononsyasyon an lè pou li di "es"? Eske se paske li pa kopye franse a nètalkole nan sèten mo? Kreyòl la yo ta renmen di ki sirèt la se pa vre. Se nan tèt pa yo pwoblèm nan ye. Se yon prejije ki ta renmen kreyòl la rete ak franse a, menmjan nèg te rete ak kolon. N ap di non! Menmjan Ayisyen lib, kreyòl la lib tou, kare bare. Depi mwen te tounen Ayiti nan lane 1974 m ap batay pou kreyòl la. Pou fè batay sa a, mwen te gen 2 chapo: chapo Gérard Marie Tardieu, epi chapo Librairie l'Action Sociale.

L.N : Nonsèlman ou se manm nan AKA a men ou ekri liv pou etranje aprann lang kreyòl la. Pale nou plis sou travay ou kòm ekriven.

GMT : Mwen te ekri plizyè liv pou etranje ki

vle aprann kreyòl. "Le Créole rapide" pou frankofòn, "Fast Creole" pou anglofòn, "El Creol rapido" pou ispanofòn. Jodiya, ti liv sa a "12 leson pou w maton... "se espesyalman pou sè ak frè mwen ayisyen parèy mwen, yo menm ki konn pale kreyòl men ki abitye plenyen kreyòl la difisil.

Yo plede repete: "M pa kapab ni li ni ekri kreyòl". Ak ti liv sa a, mwen swete, mwen espere mwen p ap janm tande moun repete pawòl sa yo ankò. Dayè ak ti liv sa a, nou tou maton nan mwens pase 3 zèdtan, mwen ban nou garanti.

Le Nouvelliste

Connaître nos académiciens / Konnen akademisyen nou yo

21 jiyè 2015

Degi

1.2- Premye istwa

Onè? Bonjou alawonnbadè.

Anvan mwen kontinye, fòk mwen fè de, twa ti pawòl.

Kreyòl la fasil fasil pou ekri.

Li fasil lontan pou nou fè lekti kreyòl la tou: se jis yon ti abitid... apre 2, 3, 4 ekzèsis, nou tou bon.

Nou pral sezi lè nou va li istwa sa a, istwa Toni Madzar.

M ap kite misye pale:

"Kite m prezante mwen

Mwen moun blan epi mwen soti peyi Kroasi, ki sitye nan kontinan Ewòp. Mwen damou ak Ayiti, pèp li, kilti epi ak istwa li e poutèt sa mwen ta renmen fè zanmitay sou fb ak moun ayisyen pou m ka pale ak yo, fè pratik bèl lang kreyòl... Mwen konn li anpil anpil osijè istwa ayisyen, sitou istwa Sen Mak".

Toni Madzar.

Reflechi byen:

Toni Madzar aprann kreyòl ayisyen an poukont li, san li pa janm mete pye Ayiti oubyen san li pa janm viv bòkote ayisyen aletranje. Li aprann pale ak ekri kreyòl sou entènèt, nan kominike ak Ayisyen, nan voye achte liv.

Lè nou gade byen gade tèks Toni ekri a, tèks sa pa pi mal. M pa korije anyen ladann. Konsa, nou ka wè kreyòl la fasil vreman. Se annik kopye m kopye tèks la pou mwen mete li nan ti liv sa a. Mezanmi, Toni Madzar fò pase anpil anpil ayisyen, wi. Alò, m ap mande w kisa oumenm ou pa kapab fè la a?

1.3- APRANTISAJ AK KILTI YON PÈP

Anjeneral, aprantisaj la makònen ak kilti yon pèp. Se nan sans sa a yo di: Edikasyon se baz chanjman an menm; yon lòt fason, nou kapab di se limenm ki pou bay rezilta devlopman dirab la.

Pou sa ki regade Ayiti, pwoblematik aprantisaj la rete nètale yon andikap jis jounen jodiya nan tout domèn, espesyalman nan domèn edikasyon (anseyman fondamantal, segondè ak inivèsitè).

Men sa ansyen prezidan Senegal la, Léopold Sedar Senghor, te di: "Kilti a la nan kòmansman epi nan finisman devlopman an"

Prezidan Joseph Michel Martelly te pwoklame byen fò nan diskou enstalasyon li kijan nou rich ak kilti nou.

Pa gen dout nan sa, tout kilti yo sou latè patisipe nan bèlte kreyasyon an, patisipe nan divèsite yo pou fè patrimwàn limanite a bèl jan l bèl la. Chak pèp dwe wè kilti l tankou yon kado Bondye ba li, yon kilti li mete nan men chak jenerasyon pou li separe ak tout lòt pèp yo; men tou yon richès pou li travay, pou li fè li donnen. Konsa, lè a rive Ayiti pou nou

sispann devalorize sa ki fè idantite nou. Ayè, penti ayisyen an, vodou a, dans ak chante fòlklò nou yo te pran anpil pataswèl. Epi, jis jounen jodiya, lang kreyòl la ap kontinye pran imilyasyon. Y ap pase li anba pye.

Se vre konstitisyon nou an di se yon sèl lang ki mare tout Ayisyen ansanm: kreyòl (atik 5). Vèsyon kreyòl la frape atik la pi fò toujou, konsa: "Sèl lang ki simante tout Ayisyen nèt ansanm, se kreyòl la" (atik 5).

Epoutan, pase pou nou fè l sèvi nou, gen twòp Ayisyen k ap sèvi ak kreyòl la toujou tankou yon enstriman divizyon.

Kreyòl la se yon enstriman divizyon lakoz prejije yo, lakoz konplèks yo, lakoz diskriminasyon yo. Kreyòl la, lang pa nou an, jis jounen jodia ap pran imilyasyon. Jis jounen jodiya, li pa jwenn tout plas li nan sosyete a, epi, SA KI PI GRAV LA, li pa jwenn plas li nan lekòl nou yo tout bon vre.

Bò kote pa l, Ministè Edikasyon Nasyonal, nan fason li sibvansyone liv lekòl yo, vyole pwòp kourikoulòm Lekòl Fondamantal li a, Li vyole minis apre minis, esepte petèt minis Gabriel Bien-Aimé.

Men tablo Plan Etid Lekòl Fondamantal Baz la (1e ak 2èm sik)

	1e AF	2e AF	3e AF	4e F
Kreyòl	7è / semenn	7è / semenn	5è / se-menn	4rè / semenn
Kominikasyon oral (franse)	4rè / semenn	2 zè / semenn	2 zè semenn	1 è semenn
Kominikasyon ekri Lekti (Franse)	0	1 è semenn	1 è semenn	1 è semenn
Kominikasyon ekri (Franse) òtograf / Vokabilè / Gramè	0	1 / 2 è / semenn	1 / 2 è / semenn	1 / 2 / è semenn
Kominikasyon ekri (Pwodiksyon ekri franse)	0	1/2 è semenn	1/2 è semenn	1 è semenn

Se plan etid sa a, chak lane, yo vyole san rezèv. Kijan yo fè ap bay elèv premye ane, dezyèm ane e menm twazyèm ane fondamantal liv franse alòske se franse oral pwogram nan rekòmande pou yo plis travay nan twa premye ane sa yo?

Li klè yo pa kapab kontinye ap vyole kourikoulòm Ministè Edikasyon Nasyonal la konsa, men sitou ap depanse lajan taks Ayisyen yo plis lajan kado yo resevwa, nan yon lekòl ayisyen ki rejte kilti nou, epi lang nou an pi plis toujou.

Jan Madan Barbara Prezeau Stephenson sitèlman byen di 1 la, asireman, gen yon retisans afektif pou

kèk moun epi yon movèz fwa byen klè pou kèk lòt, total tout yon seri detèminasyon pou fè pitit moun ki pi pòv yo vin bèt. Men refleksyon Barbara Prezeau Stephenson nan liv li "La richesse", Editè: Fokal, enprime Corée, 4èm trimès 2010

"Nan finisman diktati a, fòs revandikasyon popilè yo òganize demann enfòmasyon an nan lang majorite a. Konpetisyon radyofonik la pral mete men sou okazyon sa a.

Kreyòl la reyisi pran yon bon plas nan pwogramasyon an, alòske atachman pou franse a vin prèske pa gen sans si se pa te granmesi kèk agiman avèk kèk ajisman ki chita sou atachman.

Pou jouk kilè? Èske nou te dwe tann se Libreri Kongrè Ameriken an ki pou te onore edisyon Educa Vision lendi 13 jen 2011, alòske ni Prezidans lan, ni Primati a, ni Ministè Kilti a pa te janm panse onore youn nan sitwayen ayisyen sa yo pou kontribisyon yo nan pwomosyon lang kreyòl nou an ki reprezante yon gwo travay nan valorizasyon kilti nou, richès sa a zansèt nou yo te kite nan men nou?

Se yon plezi pou nou kore afimasyon nou yo ak dokiman pwofesè Iv Dejan lanse sou entènèt yon petisyon anfavè yon lekòl ki ta sispann "tèt anba".

Petisyon sa a kore ak refleksyon k ap vini la yo:

Eske se ak sab Ayiti a pou nou rebati lekòl yo? Eske se ak lang Kreyòl Ayiti a menm pou nou fè lekòl?

Yves Dejean,12 jen, 2010

Tranblemanntè 12 janvye 2010 la kraze anpil lekòl nan vil Pòtoprens ak anpil lòt kote.

Pawòl rebati lekòl ap pale. Ayisyen ann repare dega yo ak konkou tout sitwayen, tout Ayisyen ki aletranje epi ak èd entènasyonal. Se pou yo bati selon prensip modèn nan yon peyi ki make kòm zòn tranblemanntè.

Rebati lekòl nou yo san nou pa chanje sistèm lekòl la, se lave men siye a tè.

Yon gwoup Ayisyen enterese nan yon sistèm edikasyon ki ta ka sèvi TOUT popilasyon peyi a, espesyalman mas pitit kiltivatè, ouvriye, manman pitit ki vann e ki achte nan tout mache andeyò, mache nan ti bouk, mache lavil, dekwa pou TOUT ti Ayisyen depi yo ti katkat jis yo gen 18 ane ta an mezi jwenn yon òganizasyon lekòl fondamantal, lekòl segondè, lekòl pwofesyonèl ak inivèsite ki ouvri baryè tou gran pou yo devlope konesans yo mezi yo kapab. Sa

fèt nan plizyè peyi ki gen mwens moun pase Ayiti.

Men egzanp dis peyi diferan. Nou mèt di, jodiya an 2010, TOUT popilasyon peyi sa yo deja pase plizyè ane nan bon lekòl ki fèt nan lang yo. TOUT popilasyon an konn li, konn ekri lang peyi a. Chif nou ap bay yo, se chif ane 1999, dapre edisyon 2001 yon diksyonè angle "Harper-Collins". Pou Ayiti diksyonè a bay 6 884 000 moun pou 1999. Menm ane a pou dis lòt peyi yo, men chif li bay, e men lang ki sèvi nan lekòl chak peyi sa yo:

1. Albani 3 365 000 lang albanè
2. Dànmak 5 316 000 lang dànwa
3. Estoni 1 439 000 lang estonyen
4. Fenlann 5 167 000 lang finwa, syedwa
5. Islann 276 000 lang islandè
6. Israyèl 5 934 000 lang ebre, arab
7. Jòdani 4 839 000 lang arab
8. Kostarika 3 584 000 lang espayòl
9. Liban 3 563 000 lang arab
10. Nòvèj 4 452 000 lang nòvejyen

Nan dis peyi sa yo, nan tout nivo, lekòl fèt nan lang peyi a, sa vle di nan yon lang popilasyon peyi

a, anjeneral, pale toulejou nan tout aktivite lavi tout moun.

Ann Ayiti, lekòl ta dwe fèt AN KREYÒL dapre edikatè ki rekonèt:

(1) Tout moun ki fèt e ki leve ann Ayiti konprann kreyòl, pale kreyòl.

(2) Pi fò moun ki fèt e ki leve ann Ayiti pa konprann franse, pa pale franse.

(3) Sa vle di sou 6 milyon 884 mil Ayisyen yo te konte an 1999, si yon moun ta sipoze 80 pou san popilasyon Ayiti lè sa a pa te konprann franse, pa te pale franse, se pa vye pawòl li ta pale. Sa ta vle di se 5 milyon 507 mil 200 Ayisyen ki pa te konprann franse, ni ki pa te pale franse. Siman te gen plis pase sa toujou.

(4) Lekòl ki fèt AN FRANSE ann Ayiti, depi plis pase 200 ane, pa reyisi fè lang franse tounen lang pi fò Ayisyen. Pou chak gwoup kat Ayisyen nou konte, gen omwen twa ki pa ni konprann franse ni pale franse.

(5) Nanpwen okenn prezidan, okenn premye minis, okenn minis edikasyon nasyonal, okenn dwayen inivèsite ki ta deklare ak tout bon lafwa

yo: Lekòl reyisi montre yon ka popilasyon Ayiti konprann franse, pale franse, regle bon valè aktivite yo an franse.

(6) Ni yo pa kapab demanti tout gwo savan ki okipe afè edikasyon tout kote sou latè epi ann Ayiti tou, lè edikatè sa yo di:

Sitiyasyon nòmal timoun ki lekòl nan peyi yo depi yo gen 6 ane jis yo gen 18 ane, se etidye nan lang yo pale depi yo gen 3 zan, espesyalman lè moun lakay yo, moun nan vwazinaj yo, moun nan lari, moun nan mache, eksetera, pale menm lang ak yo.

Piske se konsa, selon egzijans lasyans ak pedagoji modèn, ann bati yon nouvo sistèm lekòl ki chita sou lang kreyòl TOUT POPILASYON peyi a pale maten, midi, swa, lakay yo, nan lari, nan mache, nan mitan foul moun, nan jwèt, nan bay blag, nan plezi, nan fèt, nan tristès, nan maladi, nan lapenn, nan lantèman, nan lanmò, lavil, andeyò, laplenn, nan mòn...

Nanpwen edikatè, sosyològ, etnològ, sikològ, ki okouran sitiyasyon peyi Ayiti, ki pa ta kapab rekonèt yon avantaj bab e moustach peyi nou an genyen pandan nenpòt ki timoun, nenpòt ki granmoun kapab pale fasil, AN KREYÒL, ak nenpòt ki lòt moun, nenpòt ki kote ann Ayiti.

Anpil peyi sou latè, espesyalman ann Afrik, ann Azi, konn gen 2 ou 3 ou 4 zòn, si se pa plis toujou, ki pa pale menm lang. Nou pa gen pwoblèm sa a menm ann Ayiti.

Lè lekòl a fèt AN KREYÒL, sa vle di nan yon lang TOUT MOUN pale nan peyi Ayiti, menm jan tout timoun ap etidye kalkil, jewografi, istwa peyi yo, eksetera, serye serye, se konsa dwe genyen yon pwogram serye pou yo etidye franse - yon lang ki pran pye ann Ayiti depi sou tan lakoloni.

- Si tout moun ann Ayiti pale chinwa, ann fè lekòl an chinwa.
- Si tout moun ann Ayiti pale angle, ann fè lekòl ann angle.
- Si tout moun ann Ayiti pale franse, ann fè lekòl an franse.
- Si tout moun ann Ayiti pale panyòl, ann fè lekòl an panyòl.
- Si tout moun ann Ayiti pale kreyòl, ann fè lekòl an kreyòl.

TOUT moun ann Ayiti pale Kreyòl.

Sa klè tankou dlo kokoye. Ann fè lekòl an

KREYÒL.

- Pa gen okenn Nouvèl Ayiti ki posib

- Pa gen okenn rekonstriksyon ki posib

- Pa gen okenn refondasyon ki posib

si nou pa deside fè yo nan lang nou kidonk nan lang natirèl nou.

Yon sèl peyi - yon sèl pèp - yon sèl drapo

- yon sèl lang

KREYÒL LA

osinon lang Ayisyen an.

Pòtoprens, 13 jen 2011

Esdras Fabien, av. / Depite 48èm lejislati Kafou

avèk èd Gérard Marie Tardieu

Degi

1.4- Dezyèm istwa

Men dezyèm istwa mwen an.

Krik ? Krak !!!

Vwala se te nan « Livres en folie » nan lane 2009, yon manman te vin achte yon liv nan Kopivit l'Action Sociale. Li te mande « Histoire de Malice et de Bouqui » pou pitit gason li. Malerezman, estòk la te fini. Alò mwen ofri li vèsyon kreyòl la.

- Oh, non Monsieur Tardieu, vous savez, cet enfant parle trop créole. L'autre jour en rentrant de l'école il a demandé à sa grand-mère : « Grann ban m goute ti moso vyann, non». La grand-mère lui a dit : « Exprimez-vous jeune homme ! » Il a répondu tout de suite : « Han, menm yon ti moso vyann se anfranse pou mwen mande li, granni ou mèt kenbe l. »

Alò mwenmenm, mwen pran lapawòl.

- O, O ! Se sa li di ? M kontan anpil wi. Bon ou pa bezwen peye liv la (Istwa Bouki ak Malis). Se yon kado Kopivit l'Action Sociale pou pitit gason ou.

Dapre Konvansyon sou dwa timoun:

Li lè, li tan pou granmoun ak direktè lekòl sispann brimen timoun, sispann fè abi sou yo lè yo anpeche yo pale lang matènel la, lè yo ba yo pinisyon menm paske yo pale kreyòl.

Pale kreyòl, se yon dwa timoun yo genyen, se yon dwa ki enskri nan KONVANSYON DWA TIMOUN, yon konvansyon Ayiti siyen, yon konvansyon Ayiti ratifye avèk yon lwa ki vote kòmsadwa.

1.5- Diskou Premye Minis Evans PAUL pou lansman mwa Kreyòl la, oktòb 2015

Mwen te rankontre avèk Evans Paul nan epòk misye te konn gen emisyon kreyòl nan radyo Cacique. Nan epòk sa a tou misye te gen yon klèb k ap fè teyat, KPK. Petèt se nan epòk KPK a li te vini pran non K Plim. Mwen te vini pote kole avèk K Plim, paske li t ap defann kreyòl. Epi mwenmenm nan epòk sa a, si yon moun te vin rann mwen vizit, nan biwo mwen, nan libreri L'Action Sociale ou te kapab wè nan pòt la: ***"Nou konn pale kreyòl, nou renmen pale kreyòl, epi nou deside pale kreyòl".*** *Kidonk nou te pote kole avèk K Plim pou kesyon kreyòl la. Dayè, Kopivit l'Action Sociale te remèt li yon plak, nan dat 28 oktòb...kòm moun ki t ap travay nan kreyòl. Lè li vin premye minis mwen te fè kontak pou li te pran lapawòl nan lansman mwa kreyòl...... Yon sèl bagay, mwen kapab regrèt, sèke Premye Minis Evans Paul pa te gentan bay yon gwo kout jarèt pou fè kreyòl la monte piwo. Se domaj!*

Men diskou Premye Minis Evans Paul , jou ouvèti mwa lang kreyòl ak kilti kreyòl.

Se pou mwen yon lonè, pran lapawòl, nan non Prezidan peyi a Michel Joseph Martelly, nan non tout gouvènman an ak nan non pa m kòm Premye Minis, pou lanse mwa Kreyòl la, jodi premye oktòb 2015 la, lakay nou, nan peyi nou, Ayiti Cheri.

Kreyòl, pou nou menm Ayisyen, se pa sèlman

yon lang. Kreyòl se nanm nou. Se kilti nou. Se lavi nou. Konsa, nou pa sèlman pale Kreyòl. Nou viv an Kreyòl. Nou gen manje Kreyòl, kann Kreyòl, Fanm Kreyòl, kochon Kreyòl.

Kreyòl vle di, natif natal.

Nou fè tranzaksyon, an Kreyòl. Nou genyen pwòp fòm negosyasyon pa nou, an Kreyòl. Premye pri, dezyèm pri.

- Nou mande degi.

- Nou bay piyay.

- Nou bay baryè lib.

- Nou genyen pwòp lapawoli kilti pwotokòl pa nou, an Kreyòl: ONÈ, RESPÈ.

- Nou liyen boubout an Kreyòl: Ou se rèv ki reveye sans mwen.

- Nou fè lanmou an Kreyòl.

- Nou fè kòlè an Kreyòl: Demaske w devan m.

- Nou rele an Kreyòl: ANMWE.

- Nou travay an Kreyòl.

- Nou jwe an Kreyòl: Sizèt Tanpèt, Dezinèt Dezi,

Dekabès.

- Nou fè jouda medizans an Kreyòl: Sa mouche sa a ap rakonte la a? Pouki l pa fèmen bouch li. Swadizan Premye Minis. Gade ale l non. M chèche l m pa wè l.

Tout sa montre aklè, fòs ak enpòtans Kreyòl la nan peyi a, nan sosyete nou an.

Malgre sa, Kreyòl la sibi anpil prejije. Jiskaprezan, gen lekòl si yon elèv pale Kreyòl, yo mande l eksprime l. Kòmsi PAWÒL Kreyòl pa PAWÒL.

Malgre NOU TOUT se Kreyòl, nou gen tandans wont tèt nou, lè nou chwazi kache dèyè lòt lang, pou nou swadizan montre savwa nou, enpòtans nou, nan chèche blaze lòt moun.

Pou mwen, Kreyòl la pa nan kont, ni nan konpetisyon ak okenn lòt lang. Paske jan Georges Castera di l, jan Jacques Adler Jean Pierre sot raple l: Lang tete lang, men lang pa mòde lang.

Paske menmsi lang ak bouch konn mòde, tout lang bezwen bouch pou l pale. Lang se tankou machann, yonn prete nan men lòt, pou bay monnen. *Bon appétit* se franse. Men anpil lòt lang itilize l, lè moun ap tanmen yon repa. *Have a good day. You*

too. Pase yon bon jounen. Ou menm tou. An Kreyòl tankou an angle, TOU pwononse menmjan, vle di menm bagay.

Karanmba. Koumatiboulout. Se manifestasyon menm emosyon.

Lang se tankou sentiwon. Pase isit, pase lòtbò pou n kontre.

Tout lang gen menm misyon, asire kominikasyon. Sa yonn manke, li prete l nan lòt.

Kreyòl la, se pa nou. Se li menm nou tout konprann. Se an Kreyòl, pou nou viv ansanm. Se AKE li pou nou mare sosis nou, pou fe yon pi bon peyi a. M PE pale san rete, lang mwen vle. Men pawòl Kreyòl la, se langaj pa nou, pou yonn konprann lòt, pi byen.

Kreyòl la vale teren. Li vale teren nan mizik, nan teyat, nan pwezi, nan reklam, nan ekonomi, nan lanmou, nan politik, elatriye.

Apre konstitisyon an, depi 1987, rekonèt Kreyòl la, kòm yonn nan lang ofisyèl peyi a, jodi a nou genyen yon Akademi Kreyòl, ki òganize evennman sa a. Se moman pou nou mande, tanpri souple, adopte fòmil teknik jiridik pou piblikasyon ofisyèl aksyon Leta yo, an Kreyòl.

Pou nou pi byen kore desizyon Minis Edikasyon

Nasyonal la fèk anonse la a, pou tout kominikasyon Leta fèt nan 2 lang ofisyèl peyi a, fòk Akademi Kreyòl la aji nan sans sa a.

Libète Egalite Fratènite, Repiblik Ayiti. «ARETE» èske n ap konsakre menm mo ARETE sa a. Osinon èske n ap adopte yon lòt tèm, tankou DISPOZISYON pa ekzanp.

L ap bon anpil, pou nou soti, nan tradiksyon yon dokiman, selon lojik yon moun, pou nou rive nan fòm teknik jiridik adopte, selon desizyon Akademi Kreyòl la. Pou tout sèvis vin jwenn nou, nan Lang nou. Sa vle di, an Kreyòl.

Ann fè yon ti tripotay pou n fini. Sou zafè dat 25 oktòb k ap vini an, gen anpil pawòl k ap pale se vre. Men kòm nou chwazi fè demokrasi, lojik la, se wè pa wè, eleksyon pou 6 zè. Kreyòl Pale. Kreyòl konprann.

Mèsi anpil

Premye Minis
Evans PAUL

Premye Oktòb 2015
Sine Teyat TRIYONF

Degi

1.6- Twazyèm istwa

Krik ? Krak !!!

Vwala, se te 9 me 2015, nan lakou Frè Sen Lwi yo, Petyonvil. Se te Fwa Liv jenès (Foire du livre jeunesse).

Nan estann Kopivit l'Action Sociale la, yon ti madmwazèl anviwon 11 lane parèt ak manman li, pou yo te achte yon liv.

Manman an di anplwaye yo li ta renmen achte liv yo rele "Histoire de Bouki et de Malice" la. Ti madmwazèl la di manman li non, li ta pito pran vèsyon kreyòl la pito.

Manman an di :

- Mais chérie, il n'y a pas ce titre en créole sur la liste.

La a menm, ti madmwazèl la ki te gentan wè yon echantiyon tradiksyon kreyòl la ki te ekspoze sou tab la, tou fè yon dappiyan sou liv la. Epitou, ak tout fòs li, li kenbe liv la byen fò sou pwatrin li.

- Voici, manman, il y en a un.

Manman an, yon ti jan jennen, li pran liv franse a nan men li. Epi pandan l ap montre timoun nan li, li deklare:

- *Mais chérie, pourquoi tu veux absolument avoir ce livre en créole.*

- Men manmi, si se liv kreyòl la, m ap konprann istwa yo pi byen, wi.

Natirèlman, anplwaye Kopivit l'Action Sociale la te bije fè yon fich acha pou liv franse a, paske pa te gen vèsyon kreyòl la alavant... Men domaj! Ah! Wi domaj, paske...si mwenmenm mwen te prezan jou sa a, m pa kache di nou, mwen t ap fè ti jènfi a kado echantiyon ki te ekspoze a, wi. Kare bare, mwen t ap ba li liv kreyòl la gratis, menmsi manman an te achte liv franse a. Yo chak yo ta gen liv pa yo: manman an liv franse a, pitit la liv kreyòl li.

Bon... se konsa yo te ban mwen yon ti kout ankourajman pou m vin konte nou ti istwa sa a. Men mwen sèmante nou 7 fwa, istwa sila a se laverite nètalkole, li pa gen menm yon sèl ti mo manti.

1.7- PREZANTASYON GERARD MARIE TARDIEU

Nan okazyon jounen refleksyon sou lekti kreyòl

Nou tout nou fè youn

Èske se vre?

Kreyòl sèl lang ki ini nou

Èske se vre?

Yon sèl lekòl pou tout ti Ayisyen

Èske sa ap janm vre?

Onè ak respè, pou nou tout, mesyedam lasosyete,

Mwen ta renmen remèsye "Save The Children" pou okazyon li ban mwen pou fè ti prezantasyon sa a, sitou lè li aksepte mwen fè li nan lang kreyòl nou an, lang lakay la, limenm ki ta sipoze ini tout Ayisyen … se sa konstitisyon nou an di. Anvan li pale zafè 2 lang ofisyèl yo, konstitisyon an di aklè: "Sèl lang ki simante tout Ayisyen nèt ansanm, se kreyòl la. Tous les Haïtiens sont unis par une Langue commune: le Créole".

Konstitisyon an leve drapo kreyòl la byen wo. Men nan lareyalite, ki simante sa a? Pèmèt mwen ri ! ! ! Lang kreyòl se okazyon divizyon. Akòz prejije, akòz konplèks, akòz diskriminasyon, akòz fil arenyen nou gen andedan tèt nou, lang kreyòl la, lang lakay nou an, jouk jounen jodiya li meprize, jouk jounen jodiya li poko jwenn plas li nan mitan sosyete a, epi SITOU li poko jwenn plas li nan mitan lekòl nou an: e … e… bagay sa a se pi gwo pwoblèm nou, pou nou pa di se prèske tout pwoblèm nou.

"Save The Children" ta renmen fè kichòy pou timoun nou yo kapab rive li kòrèkteman nan lang matènèl yo a, kreyòl nou an. Felisitasyon: se bèl, bèl bagay! Men si se pa lajan jete, se pral yon reyisit amwatye … si se pa lave men siye atè.

- Paske se pa jwenn sèlman mwayen ak lajan pou enprime liv kreyòl;

- Paske se pa sèlman jwenn otè pou ekri liv kreyòl;

- Paske se pa sèlman jwenn editè pou fè liv kreyòl;

- Paske liv kreyòl, genyen. Wi genyen anpil. Petèt pa gen yon Ministè Lakilti ki pou fè rechèch tout kantite liv kreyòl ki genyen yo. Petèt … Men, nou di wi! gen anpil, anpil liv kreyòl pou tout nivo timoun ak jèn. Petèt yo va bezwen fè amelyorasyon

ladan yo, pase men andedan yo. Men gen anpil, plis pase nou kwè, wi plis pase nou kwè.

Se okazyon pou nou voye yon gwo kout chapo pou Bon Nouvèl, jounal Bon Nouvèl ak edisyon Bon Nouvèl, ki gen pase 40 lane depi y ap fè liv lekti ak dokiman ankreyòl: yon pil ak yon dibita ki ta bezwen yo reyedite yo.

Se okazyon pou nou ta pouse, pimpe yon gwo kout ochan pou KIK (CUC) Edisyon Inivèsite Karayib ki prepare, pibliye plis pase 20, plis pase 30 liv lekti kreyòl pou timoun ak jèn. CUC nou bat yon gwo bravo pou ou.

Se okazyon pou nou ta fè tanbou ak vaksin frape Ayibobo pou Educavision (nan Fòtlodèdel nan Florid) yomenm ki pibliye pase 200 liv ankreyòl, avèk anpil tit pou timoun. Educavision: Ayabonbe! Ayibobo!

Dayè 3 edisyon sa yo ta merite resevwa dekorasyon pou bèl travay yo reyalize nan devlope liv lekti ak dokiman ankreyòl. Mwen ta swete Ministè Lakilti rekonèt travay moun sa yo.

Men gen lòt edisyon ankò, gen Sedika nan Monreyal; gen Span Press nan Koupè Siti Eta Florid; gen asosyasyon ki ekri liv kreyòl, gen ONG ki fè liv kreyòl; eksetera.

Men, gen noumenm tou Kopivit Aksyon Sosyal. Mwen ta gen dwa pran angajman kounyeya, la a, devan nou tout, pou di Kopivit Aksyon Sosyal pwomèt mete sou pye yon ekip solid pou prezante nou anvan fen novanm 2009 la, plis pase 50 nouvo liv lekti ankreyòl pou timoun ak jèn. Nou gen anpil dokiman nan tiwa nou. Men se va tan pèdi, se ta lajan jete, se ta lave men siye atè. Paske pwoblèm nan se fil arenyen nou gen andedan lòlòj nou.

Men atansyon, se pa mwen ki di sa. Se Iv Dejan ki di li, nan yon liv li ekri: Yon lekòl tèt anba nan yon peyi tèt anba.

Men atansyon, se pa mwen ki di sa, se Gracia Delva ak Ritchi ki di li nan yon mizik Konpa mwen kwè ki tabli tout bagay avèk kèk ti mo sèlman. A a a a! Pou sa m renmen Mas Konpa!

Yon peyi tèt anba, devan dèyè, dwategòch, kote sèten lekòl yo di, yo di ki byen, yo di ki pi bon lekòl yo, enben jouk jounen jodiya lekòl sa yo ap bay timoun yo senbòl lè yo pale kreyòl. Paske si nou siyen yon konvansyon dwa timoun, si Lachanm vote konvansyon sila a, kote Ministè Lakilti, kote Ministè Edikasyon Nasyonal ki pou ta fè respekte atik sila yo? Nan konvansyon an gen:

Atik 2, 8, 13, 17, 28, 29, 30, eksetera?... Tèlman gen atik nou ta fèt pou respekte nou ta di se pou Ayiti yo fè atik sa yo espesyalman pou nou kapab ranje kò nou.

Atik 2: Peyi ki siyen Akò sa a pran angajman pou yo respekte dwa timoun yo, jan yo bay sa nan gade sou ras yo, sou koulè po yo, sou lang yo pale.

Atik 8-1: Peyi ki siyen Akò sa a pran angajman pou yo respekte dwa timoun yo genyen pou yo pa pèdi idantite yo.

Atik 8-2: Lè yo pase lalwa anba pye pou yo fè yon timoun pèdi youn nan kondisyon sa yo ki di ki kalite moun li ye, se pou peyi ki siyen Akò sa a bay timoun lan tout lasistans ak tout pwoteksyon nesesè pou yo reba li idantite li prese prese san mize.

Atik 13: Timoun yo gen dwa pou yo lib di sa yo vle.

Atik 17 ch: Peyi ki siyen Akò sa a y ap ankouraje moun ekri liv pou timoun, lèfini pou yo gade liv yo toupatou.

Atik 17 d: Peyi ki siyen Akò sa a y ap ankouraje radyo, jounal ak televizyon pou yo sèvi ak lang timoun ki natifnatal nan yon peyi osinon ki fè pati

yon ti gwoup moun apa nan peyi a ki pale yon lòt lang.

Atik 28: Peyi ki siyen Akò sa a rekonèt dwa timoun yo genyen pou yo resevwa edikasyon. Men, pou yo ka rive respekte dwa sa chak jou pi plis, antan y ap garanti y ap bay tout timoun menm chans lan.

Atik 29: Montre timoun yo pou yo respekte papa yo ak manman yo, kilti ak lizay lakay yo, lang yo ak lòt gwo lide konsekan ki fè yo pa fin menm ak moun lòt kote yo, konsa tou pou yo respekte lizay ak lide konsekan peyi kote y ap viv la, peyi kote yo soti a, ansanm ak tout lòt mès ak lizay ki pa menm ak pa yo.

Atik 30: … Yo fèt pou yo respekte dwa yon timoun ki fè pati youn nan gwoup moun sa yo, pou yo viv dapre kilti ak mès pa yo, osinon pou yo pale lang pa yo.

Nou di kote Ministè Edikasyon Nasyonal, ki depi dikdantan ape vyole nètale pwòp kourikoulòm li devlope? Kouman ou konprann kourikoulòm sa a bay katrè chak semenn pou franse oral sèlman nan premye ane fondamantal, epi Ministè ap sibvansyone liv anfranse nan menm premye ane sa a pou Matematik, Syans Sosyal ak Syans Eksperimantal. Nan dezyèm ane fondamantal Ministè pran plezi kontinye sibvansyone menm liv sila yo anfranse,

alòske gen sèlman dezèdtan franse oral ak inèdtan lekti, demi èdtan òtograf / vokabilè. Donk nou pran nòt sèlman 60 minit chak semenn pou lekti franse. Men mezanmi, se franse oral nan premye ak dezyèm ane, ki kote pou elèv yo pase pou yo li franse a nan liv matematik, liv syans sosyal, liv syans eksperimantal, kote?

Enben Ministè a ta dwe mande tèt li si jan bagay yo ap dewoule a, si sa pa kapab sanble ak yon blòf? Si nan premye ane, nan dezyèm ane epi menm nan twazyèm ane tout liv yo ta va ankreyòl (sòf liv pou aprantisaj franse lang etranje) avèk sa sèlman se ta yon pakèt pwogrè pou yo pratike epi pou timoun yo amelyore lekti kreyòl yo a, kòmsadwa.

Eske nou kapab konprann nan ane 2006 / 2007, Ministè a te sibvansyone 79,69% liv franse pou sèlman 20,31% liv kreyòl, avèk yon ekzajerasyon 9.55% liv matematik kreyòl pou 90% liv matematik franse. De lane apre, pou 2008/2009, nou pa reyisi jwenn tout chif yo, men nou kwè se anviwon 35% liv kreyòl pou 65% liv franse. Gen amelyorasyon. Bravo! Fòk amelyorasyon sa a ta kontinye.

Fòk gen yon volonte ki ekziste, ki bay lòd nan lapratik. Fòk Ministè a frape touswit nan chanje konpòtman li, nan bay ekzanp nètalkole.

Fòk Ministè a gen anpil mezi akonpayman tou. Ekzanp menmjan ak noumenm Kopivit fòk kalandriye eskolè fèt ankreyòl. Fich ekzamen sètifika, diplòm, dokiman, anons ... fòk yo fèt ankreyòl. Fòk gen pifò pwen, nan % pwen nan ekzamen yo pou kreyòl la. Fòk nan 3èm Sik Fondamantal la se pa dezè kreyòl chak semenn pou senkè franse, eksetera.

Lè Ministè a va bay ekzanp sa yo:

- Lè sa a Direktè lekòl yo, lè y ap bay prim kado, yo va achte liv kreyòl kote timoun yo kapab li, olye pou yo achte liv franse pou timoun yo gade bèl imaj;

- Lè sa a paran yo va achte liv kreyòl pou bay timoun yo nan okazyon anivèsè, Nwèl, premye kominyon, prim ankourajman;

- Lè sa a timoun yo p ap gen laperèz li yon liv kreyòl pou direksyon lekòl la pa gade yo detravè; paske si gen senbòl, yo kapab pè yo meprize yo lè y ap li liv lekti kreyòl;

- Lè sa a editè, otè va gen ankourajman fè plis liv kreyòl;

Lè sa a n a kapab gen fyète tèt nou, fyète kilti nou, fyète lang nou an. Lè sa a nou tout nou va leve kanpe pou nou chante Fyè Ayiti, nan yon lang ki simante nou tout reyèlman vre.

1.8- LIV KREYÒL AKADEMISYEN GERARD-MARIE TARDIEU EKRI

Nan volonte kominike ak sè mwen epi frè mwen, se ak tout kè mwen, mwen rive ekri 79 liv:

- 26 pou lekòl
- 41 pou lekti
- 12 pou eskout yo.

san konte yon pakèt lòt liv Kopivit Aksyon Sosyal ap edite avèk otè li yo pou nou rive ak yon total plis pase 100 liv.

LIV LEKÒL

1- Rene ak Rita #1 (1e A.F.)
2- Rene ak Rita #2 (1e A.F.)
3- Rene ak Rita 2èm Ane Fondamantal
4- Tout timoun pral lekòl 1e AF
5- Tout timoun pral lekòl 1e AF, Liv # 2
6- Tout timoun pral lekòl 2èm AF, Liv # 1
7- Tout timoun pral lekòl 2èm AF, Liv # 2
8- Kominikasyon kreyòl 4e AF
9- Aya Bonbe,
10- Ispanyola 3èm Ane Fondamantal
11- Rèn Antiy yo
12- Ayiti Cheri
13- Konesans lavi nan sosyete, 4èm A.F.

14- Gid mèt Rene ak Rita #2 (1e A.F.)
15- Gid mèt Rene ak Rita 2èm A.F.
16- Gid mèt Bèl pawòl
17- Gid mèt Bèl odyans
18- Gid mèt Bèl kozman
19- Matematik jwèt pou ou 1e AF
20- Matematik jwèt pou ou 2èm AF
21- Matematik jwèt pou ou 3èm AF
22- Gramè Kreyòl
23- Bèl Pawòl 7èm Ane Fondamantal,
24- Bèl Odyans , 8èm Ane Fondamantal
25- Bèl Kozman 9e Ane Fondamantal
26- Yon lòt lekòl – Une autre école.

LIV LEKTI

A- Ann dekouvri peyi nou

27- Rene ak Rita pral Lasitadèl
28- Rene ak Rita pral Twou Chalmay
29- Rene ak Rita pral Jakmèl
30- Rene ak Rita pral Okap
31- Rene ak Rita pral Gonayiv
32- Rene ak Rita pral Okay
33- Rene ak Rita pral nan Nip
34- Rene ak Rita nan Pòtoprens # 1
35- Rene ak Rita nan Pòtoprens # 2
36- Rene ak Rita nan Pòtoprens # 3
37- Rene ak Rita pral Ench
38- Rene ak Rita pral Sèka Kavajal
39- Rene ak Rita nan Jeremi
40- Rene ak Rita pral nan Nò

41- Rene ak Rita pral Pòtoprens
42- Rene ak Rita pral Jakmèl ak nan Gran Sid

B- Fòlklò

43- Dans fòlklò # 3
44- Timtim! Bwa chèch
45- Ayiti pa dwe peri (Yon pyès teyat)

Ch- Kont ak Fab

46- Vakans kanaval
47- Istwa Bouki
48- Yon ti kal vyann
49- Mimoz

D- Istwa

50- Istwa Boukmann
51- Istwa drapo nou an
52- Fanm vanyan
53- Fanm vanyan, Gason vanyan,
54- Gason vanyan
55- Chalmay Peralt, YON EWO NASYONAL

E- Lang kreyòl

56- El creòl rápido
57- Creole fast
58- 12 leson pou w maton nan li ak ekri kreyòl ayisyen,
59- Le créole rapide

F- Pwezi – Chante – Rekreyasyon – Divè

60- Rene ak Rita ap jwe
61- Rene ak Rita ap pale sou ijyèn ak lasante
62- Rene ak Rita nan vakans
63- Pawòl myèl myèl

64- Istwa pou nou, Timoun !
65- Pawòl renmen,
66- Blag ak mo kwaze
67- Piman bouk

LIV LOUVTO
68- Istwa Mogli
69- Lavi Fraswa moun Asiz
70- Mwen se animatè louvto
71- Kanè louvto
72- Pat Wòwòt

LIV ESKOUT
73- Vin eskout Louvèti
74- Gwo koze

LIV WOUTYE
75- Tout sekrè pou Wout la,
76- Viv woutye yo / Vive les routiers
77- Pawòl B.P.
78- Kadans eskout
79- Konpa eskout

1.9- Fèt 28 oktòb nan Une École Nouvelle.

Nan "UNE", Une Ecole Nouvelle, chak ane nou te gen abitid fè yon joune rekreyatif, nan okazyon 28 oktòb. Lè sa a, elèv yo te gen responsablite pou yo òganize jounen an. Se te jounen lang kreyòl ak kilti kreyòl.

Nou te gen yon klas rezève pou liv, nou te gen yon klas ki rezève pou atizana avèk penti ayisyen,

- nou te gen yon klas ki rezève pou remèd fèy,

- nou te gen yon klas ki rezève pou kostim ayisyen,

- nou te gen yon klas ki rezève pou manje kreyòl,

- nou te gen yon klas ki rezève pou mizik rasin ak

mizik fòlklò,

Nou te gen yon klas rezève pou fim edikatif sou Ayiti, epi yon lòt klas ki rezève pou konpa ak rap kreyòl. Fòk yo te souke kò yo.

Epi nan lakou a, nou te konn fè yon gwo estrad, kote te gen konferansye ki te vin pran lapawòl, kote elèv yo te konn jwe teyat, kote elèv yo te konn fè ekzibisyon dans.

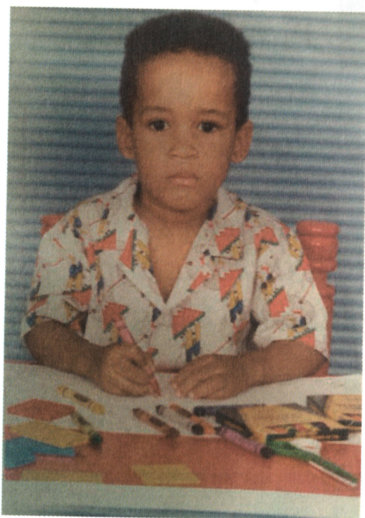
Ansòm nou te fè, jou sa a, yon pwomosyon espesyal pou lang ak kilti kreyòl.

Yon ansyen elèv fi, ki jodiya ap viv Brezil, te fè mwen yon konfidans ane pase 2017 la: *"Mesye Tardieu, mwen te lekòl kay mè. Yo te aprann mwen renmen Bondye ak Legliz. Men, se oumenm ki nan lekòl ou a, aprann mwen renmen tèt mwen kòm ayisyen, aprann mwen renmen kilti mwen, aprann mwen renmen peyi mwen".*

Sèke, nan lekòl la a, se te yon mwa preparasyon pou gwo fèt espesyal nan okazyon 28 oktòb. Men se te sitou pandan 10 mwa yo nou t ap fè jèn yo aprann gen fyète idantite yo.

1.10- Men istwa 2 frè Tardieu ak pitit yo.

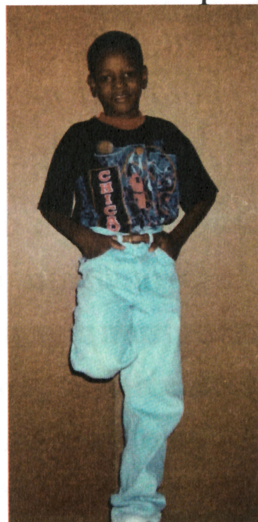
Se Jean François Tardieu ki ap rakonte.

Nan mwa oktòb 1991, lekòl fèmen apre koudeta. Pitit gason m te gen 6 zan. Li te fè yon bon preskolè. Li te pale trè byen kreyòl menm jan ak franse. Mwen deside aprann li li ak ekri ; an kreyòl. Mwa janvye 1992, jènjan an konn li, li konn ekri, san pwoblèm. Se lè sa a m soti nan kreyòl, pase nan lekti ak ekriti franse. Men pandan tan sa a, li gen tan ap fè gramè kreyòl, istwa Ayiti an Imaj, matematik an kreyòl. Li konplete tout pwogram matematik, kreyòl, syans sosyal, syans esperimantal premye ane epi fè tout pwogram dezyèm ane ant mwa janvye ak mwa me ; moso nan pwogram twazyèm ane tou, an kreyòl ! Tout sa, se pandan l ap etidye makòn règ ak eksepsyon lang franse a. Nan fen ane a, li te degaje l ase byen nan li ak ekri an franse. Men sa pa t bloke l pou aprann lòt matyè yo. M ta renmen yon moun di èske sa t ap posib si m te pran desizyon aprann pitit

mwen li an franse. Mwen kontan m te pran desizyon sa a. Sa te pèmèt pitit mwen pran yon bon baz ki sèvi l jouk jodi a.

Se te yon eksperyans, frè mwen Jean François Tardieu te fè ak pitit li. Mwen te fè menm eksperyans lan tou avèk pitit pa mwen, Léandro Tardieu. Mwen te fè li fini tout primè li apre 4 ane + 3 mwa, avèk liv kreyòl, anwetan kèk liv pou franse. Se te liv franse oral pou kòmanse. Apre nou te pase avèk liv lekti, liv vokabilè, liv dikte, liv gramè. Mwen ta renmen ensiste pou mwen fè nou konnen tout matyè yo te fèt avèk sipò liv kreyòl. Te gen liv franse sèlman pou matyè franse, lang etranje.

Léandro ap rakonte eksperyans li.

Mesye dam la sosyete,

Kouman nou ye ? Jodi a mwen vin fè yon ti pale avèk nou sou istwa mwen avèk lang kreyòl la. M ap rakonte nou kijan papa mwen te fè m tonbe damou lang kreyòl la.

Lè mwen te piti, papa m te konn pran tan pou li ekri liv kreyòl pou mwen. Liv sa yo te pèmèt mwen aprann li ak ekri bèl lang sila a. Li te pèsonalize liv

yo pou mwen, kote tout pèsonaj yo te pote non mwen, non grann mwen, non manman mwen, non sè mwen ak frè mwen. Lè mwen kòmanse nan premye ane, jis mwen rive nan katriyèm ane, mwen te pote tout kalite liv nan lang kreyòl. Atò liv matematik mwen te an kreyòl. Apre kat ane plis 3 mwa, mwen te fini pwogram sizyèm ane fondamantal. Se konsa papa mwen fè mwen vwayaje aletranje pou mwen benyen nan espayòl epi nan angle.

Kounye a mwen gen 29 lane, mwen pale twa lòt lang. Men mwen pa regrèt desizyon sa a papa m te pran pou mwen. Li te pèmèt mwen aprann kokenn chenn lang sila a, yon lang anpil moun pa bay enpòtans li merite a, menm nan pwòp lakou lakay li. Menmsi mwen ap viv aletranje, mwen toujou pale kreyòl ak zanmi, ak fanmi ayisyen m yo.

Nan lakou Etazini, Inivèsite Endyana gen yon pwogram pou aprann moun pale ak ekri kreyòl. Se Doktè Albert Valdam ki mete kou sa a sou pye. Anpil lòt gwo Inivèsite tankou Inivèsite Kannzas, Inivèsite Florida, Inivèsite Kolombya ofri kou lang kreyòl tou.

Papa, mèsi pou tout sa ou fè deja epi ou kontinye ap fè pou lang kreyòl la. Chapo ba pou ou.

Leandro Tardieu

1.11- Èske se yon mirak?

Nan "Une Ecole Nouvelle", nou te konn bay paran yo chwa, pou timoun yo kòmanse aprann li nan lang yo avèk liv kreyòl, oubyen nan lang franse avèk liv franse. Nou te respekte volonte paran yo. Mwen gen dwa di mwen te jwenn yon ka espesyal. Lè mwen sonje istwa sa a, mwen gen anpil kè kontan. Lè m ap sonje kouman m reyisi sove yon jèn ki te gen anpil pwoblèm lekòl, mwen gen yon bèl satisfaksyon.

Vwala, se istwa pitit chofè mwen. Chofè a vin jwenn mwen nan fen mwa jen. Li di mwen: mesye Tardieu m gen pwoblèm. Men yo mande pou timoun mwen an triple klas la. Bagay sa a di pou timoun nan fè 3 fwa klas la. Yo di li pa pase. Chofè a te abite anndan Dèlma. Li te lwen pou timoun nan vin lekòl lakay, paske petèt depi lè li te double a, li te kapab mete timoun nan lekòl lakay la, "Une École Nouvelle". Mwen di chofè a: ou konnen m ap pran timoun ou an. M pa menm bezwen rankontre avèk li. M ap pran li, m ap fè li fè klas la. Men, atansyon, se liv kreyòl sèlman m ap ba li. Se sèl kondisyon pou mwen pran li. Papa a di : Mesye Tardieu, mwen konnen nan lekòl ou a yo fè anpil kreyòl. Kòm timoun nan, tout sa li fè lekòl la, li pa janm pase, mwen fè w kado li. Fè sa w vle avèk li .

Timoun nan antre lekòl la. Epi, li pa janm gen pwoblèm ankò. Avèk kreyòl ase nou pouse li. Jodiya, timoun nan gran timoun. L ap travay nan Etazini. Li etidye nan inivèsite san pwoblèm. Yo te mete 2 boulèt nan pye timoun nan, oubyen si nou pito yo te mete 2 boulèt nan kou timoun nan avèk yon lang franse li pa te konprann anyen ladann. Li demare ak kreyòl la, epi kwè mwen, li demare angran. Epi li pa janm gen pwoblèm ankò. Sa a mwen kwè se yon gran mirak. Kite mwen ri, lè m ap panse mirak sa a. Wi, m bije ri, lè m ap sonje yon bagay ki te senp, ki te dwe fèt nòmalman. Men mwen move anpil tou, lè m ap di konbyen timoun yo pèdi konsa nan fè yo pote sou do yo, yon lang ki pa pou yo.

Pou moun ki konnen chofè mwen an se Gerbert Chrisostome. Limenm tou, li abite Etazini, jounen jodiya. Men lè li vwayaje bò isit, misye pase salye mwen san mank, chak fwa avèk yon ti kado.

Kreyòl pale, kreyòl konprann.

1.12- Akoustik Fanm Kreyòl

Mwen te kontre avèk Akoustik Fanm Kreyòl, nan dat 26 out nan lane 2014, mwen te twouve yo chante byen, mwen te tonbe pou yo, yo menm yo te tou pwofite mete men sou mwen pou m te vin parenn yo, se konsa nou kòmanse travay ansanm. Premye bèl travay nou te fè, sèke nan okazyon mwa kreyòl 2014 la, Akoustik Fanm Kreyòl te pase nan 58 lekòl andedan Pòtoprens la, se te pou nou fè pwomosyon lang kreyòl ak kilti kreyòl, chak kote yo te pase, yo te chante yo te bay yon mesaj, yo te bay yon tikout dans, e tout sa se konsa te vin genyen yon gwo final nan dat 29, se te gwo fèt nan dat 29 sila a, nan oditoryòm Kanado Ayisyen an.

M ap pwofite salye Akoustik Fanm Kreyòl, yon jan espesyal, paske yo anrejistre pou Kopivit l'Action Sociale twa chante sou lang kreyòl. Youn ladan yo se yon bèl videyo sou lang kreyòl.

AFK, se 5 jèn fanm ki nan dat 8 mas 2014, jounen entènasyonal fanm, te deside fòme yon gwoup : “Akoustik Fanm Kreyòl" pou plezi nou chak, epi pou chante peyi. AFK, se 5 jèn fanm ki plen talan , 5 jèn fanm kreyòl ki deside ale lwen. Jodiya annou swete yo siksè. Mèsi Akoustik Fanm Kreyòl pou bèl chan nou anrejistre sou lang kreyòl la.

1.13- Fèt nan Kanado

Nan dat 29 oktòb 2014, Kopivit Aksyon Sosyal avèk fondasyon Fière Haïti, te fè yon bèl sware pou mete kilti nou ak lang kreyòl byen wo. Se te yon pwogram espesyal pou yon espektak espesyal. Tèm sware a sete "Ala Yon Bon Peyi".

Nou te gen plizyè gwoup, plizyè Atis ki te patisipe nan pwogram espektak sila a. Nou te gen koral Senfilip ki te soti nan pawas Sentantwàn, nou te gen Atis Dyedone avèk Rénal Dimanche. Nou te genyen Grégory Sereme ki t ap bay cho dans fòlklorik avèk Kenndalie Joseph. Nou te genyen BIC, Roosevelt Sayan. Nou te genyen yon jèn atis, D. Perfect (Danger Djemerson), ki te fèk parèt ki t ap jwe gita, yon jèn nou te vle ankouraje. Epi nou te genyen Akoustik

Fanm Kreyòl. Pwogram nan te byen reyisi.

Nou te klotire li avèk yon remiz sètifika pou moun avèk gwoup moun nou konnen ki t ap travay depi plizyè lane pou monte drapo kreyòl la byen wo.

Kopivit Aksyon Sosyal kwè lang kreyòl nou an se yon zouti k ap ede peyi nou an reprann dinyite li, bon sans li. Kopivit Aksyon Sosyal te kwè gen moun ki pa janm sispann batay pou kreyòl la. Kidonk fòk te gen rekonesans pou travayè sa yo. Se sa k fè nan okazyon bèl espektak sa a Kopivit te pwofite onore kèk fanm, kèk gason, ak enstitisyon k ap goumen depi lontan pou lang nan vanse. Men lis moun Kopivit Aksyon Sosyal te onore:

- se mesye Evens Paul,
- se konpè Filo,
- se mesye Dieudonné Fadin,
- se depite Vikens Derilus,
- se madan Liliane Pierre Paul.

Men enstitisyon Kopivit Aksyon Sosyal te onore jou sa a:

- edisyon CUC, Collège Université Caraïbes
- jounal Bon Nouvèl,
- asosiyasyon Kiwo Ayiti.

1.14- Mwa oktòb 2017

Men kèk aktivite nan kalandriye mwa oktòb la, yon seri aktivite mwenmenm akademisyen Gérard-Marie Tardieu avèk kolaboratè mwen nou te jwenn envitasyon, pafwa sanzatann.

2 oktòb- Nan jedi swa, 2 oktòb, mwen pran lapawòl pandan 30 minit + kesyon 20 minit, nan Rotarac, seksyon jèn yo nan "Rotary Club de Petion-Ville".

9 oktòb- m jwenn envitasyon pou Lydia Bradford pale lendi apremidi, 9 oktòb nan radyo Kiskeya.

13 oktòb- Gérard-Marie Tardieu pale nan radyo "Lumière" vandredi maten 13 oktòb.

15 oktòb - Gérard-Marie Tardieu pale nan radyo "Ballade" Pòdepè dimanch 15 oktòb, pandan 30 minit.

16 oktòb - Lendi maten 16, nan Akademi an, rankont avèk otè ak editè ki ekri ouben pibliye liv kreyòl pou lekòl.

20 oktòb- nan dat 20 oktòb, nan vil Aken, sou envitasyon Direktè lekòl Notre-Dame du Sacré-Coeur, Sè Asma, Gérard-Marie Tardieu pran lapawòl devan anviwon 700 elèv. Li te gen "Akoustik Fanm

Kreyòl" ki te akonpaye li.

23 oktòb- Kopivit Aksyon Sosyal te jwenn yon randevou pou Daniel Camoens nan Radyo Megastar, emisyon midi

24 oktòb- Daniel Camoens te pran lapawòl devan tout anplwaye Kopivit Aksyon Sosyal yo.

24 oktòb - nan radyo Solèy, emisyon midi: Gérard-Marie Tardieu avèk Daniel Camoens nèg Sen Lwi Dinò te envite espesyal.

25 oktòb- nan radyo Lumière : Gérard-Marie Tardieu avèk Daniel Camoens te envite espesyal.

27 oktòb- Akademisyen Gérard-Marie Tardieu te pale, diskite avèk plis pase 300 jèn nan lise Dimasè Estime, nan Ench.

27 oktòb- rankont Akademisyen Gérard-Marie Tardieu avèk 30 pwofesè lang kreyòl nan Ench. Se te pou envite yo fòme yon asosiyasyon pwofesè lang kreyòl. Bèl reyinyon. Anpil kesyon te debat. Kopivit l'Action Sociale te disyribye 90 liv kreyòl. Akademisyen Gérard-Marie Tardieu te distribye tou mesaj Mis Ayiti nan okazyon ouvèti ofisyèl mwa oktòb, mwa kreyòl la. Chak pwofesè te jwenn 2 ti liv ki genyen ladann rezolisyon sou dwa lengwistik

timoun yo Akademi an te soti nan mwa septanm 2016, anplis rezolisyon òtograf la, limenm ki te soti premye jen 2017.

27 oktòb- Pòtoprens nan Bar de l'Ère, rue Kapwa, Original Koupe Plus te jwe mizik li a : "Pale Kreyòl". Sou rit konpa manba sa a, pwofesè dans Gregory Sereme te bay yon bèl prestasyon dans konpa, pandan "Pale Kreyòl" t ap jwe. Nan menm okazyon sa a akademisyen Gérard-Marie Tardieu ak 2 lòt moun te pran lapawòl pou kore lang kreyòl la.

28 oktòb- Kopivit Aksyon Sosyal te fè kado yon estòk liv kreyòl bay Asosiyasyon Nasyonal Eskout Ayiti.

28 oktòb- akademisyen Gérard-Marie Tardieu te prezan nan lansman diksyonè kreyòl nimerik, nan lokal CEPROGOJUL, Dèlma . Akademisyen Tardieu te pran lapawòl pandan anviwon 10 minit.

28 oktòb- Pòdepè...bèl fèt....Ekspozisyon liv kreyòl, chante, dans, enskripsyon pou konkou tèks Kreyòl pou Nwèl 2017. Se te yon inisyativ libreri Areytos avèk patisipasyon "Asosiyasyon Pwofesè ak Fòmatè Lang Kreyòl Nòdwès", epi avèk sipò finansye Kopivit Aksyon Sosyal (Kopivit l'Action Sociale).

29 oktòb- 8 è 30 dimaten nan radyo Balad Pòdepè, akademisyen Gérard-Marie Tardieu te envite. Li te reponn kesyon pandan inèdtan.

29 oktòb : akademisyen Gérard-Marie Tardieu te patisipe nan emisyon "Kilès ou ye": inè 30 pou 3 zè, nan radyo Karayib. Li te kontinye avèk animatè Jacques Adler Jean Pierre 3 zè pou 3 zè 30.

29 oktòb : nan Kwadèboukè, pastè Grégoire te klotire konkou tèks Kreyòl, yon konkou asosiyasyon pwofesè KELKES te òganize avèk sipò finansye Kopivit Aksyon Sosyal (Kopivit l'Action Sociale). Sa te fèt 4 è pou sizè apremidi.

Sa ki te enteresan anpil anpil, avèk èd Kopivit, KELKES kreye jou 29 oktòb sa a premye "Klèb Anbasadè Kreyòl Elèv ak Etidyan (ANBAKEE)". Premye klèb sa a te gen 16 jèn ladann.

31 oktòb, 5 è 30 dimaten pou rive 6 zè, akademisyen Gérard-Marie Tardieu te patisipe nan emisyon Radyo Trans Inter 98.1. Emisyon an rele "Dimansyon plis (ribrik 100% lakay)", yon emisyon Pastè Grégoire anime. Nou pwofite souliye: pandan tout mwa kreyòl la, chak maten Pastè Grégoire te devlope yon sijè ki gen relasyon ak lang kreyòl la.

Pandan mwa kreyòl la, Kopivit l'Action Sociale te fè anrejistre 5 videyo pou kore lang kreyòl la. Se te :

- videyo Team San Dola,

- videyo pou yon jèn chantè, Saint Louis Alright, ki se etidyan nan Pòdepè,

- videyo Akoustik Fanm Kreyòl,

- videyo Original Koupe Plus,

- videyo atis Dumas Kernizan Lafleur.

Pandan mwa kreyòl la, chak jou, Akademisyen Gérard-Marie Tardieu te mete sou Facebook ak sou Whatsapp yon mesaj li te kore swa avèk yon mizik, swa avèk yon powèm, swa avèk yon videyo. Mesaj sa yo akademisyen an te poste yo pou anviwon simil moun (6000 moun) ta kapab jwenn yo, chak jou.

Pandan mwa oktòb la, Kopivit Aksyon Sosyal lanse yon konkou tèks Nwèl nan lekòl Depatman Lwès.

Kopivit Aksyon Sosyal ale lanse konkou tèks Nwèl sa a nan Depatman Sidès la tou.

1.15- Yon ti rapò sou sa mwen viv pandan mwa kreyòl 2017 la.

1- Mwa kreyòl la fè mwen dekouvri kijan popilasyon an ap tann pou wè kouman Akademi an pral rezoud yon pakèt pwoblèm.

- Kilè Akademi an ap fè lajistis fèt an kreyòl?

- Kilè Akademi an ap fè lekòl fèt an kreyòl?

- Kilè Akademi an ap fè yo bay liv lekòl an kreyòl?

- Kilè Akademi an ap fè yon diksyonè kreyòl?

Sou pwen diksyonè a, yo repete sa anpil. Lè mwen agimante se pa wòl Akademi an fè diksyonè yo pa fin konvenki.

Yo mande omwens pou AKADEMI an sanksyone kèk lis vokabilè (sètadi kèk leksik) si li poko ka bay yon diksyonè... Yo di leksik sa yo se ijan pou moun sispann anplwaye mo fransè...Pou yo pa nan grate tèt, lè yo bezwen yon mo.

2- Mwen dekouvri tou se nan tout kouch sosyal yo moun yo kwè nan Akademi an.

3- Gen moun ki pa te okouran gen yon Akademi Kreyòl Ayisyen, menm pami pwofesè lang kreyòl yo.

Men, yomenm tou yo pare pou mache avèk Akademi an. Se toupatou ochan pou Akademi an.

4- Gen jèn ki pare pou mobilize tèt yo pou voye kreyòl la monte. Menm gen plizyè ki te konpoze chante oubyen tèks pou kore kreyòl la. Sèten pami jèn sa yo t ap ferayè anvan nou rive gen Akademi Kreyòl la.

5- Mwen reyalize ki fòs Akademi an kapab jwenn nan men moun ki sou teren an. Parekzanp gen asosiyasyon pwofesè lang kreyòl nan Nò, nan Nòdès, nan Atibonit, nan Kafou/Gresye, nan Kwadeboukè. Tout asosiyasyon sa yo ekziste anvan AKA. Asosiyasyon Nò /Nòdès la fèk fete 10 lane ekzistans li. Asosiyasyon sa yo, yo kapab reyèlman vre kore AKA. Epi AKA kapab kore yo tou.

6- Asosiyasyon Kafou/Gresye a deside elaji kò li nan Pòtoprens. Se ta yon bon bagay. Gen yon asosiyasyon tou nèf nan Nòdwès, ki reyalize yon bèl jounen nan Pòdepè, nan okazyon 28 oktòb la. AKA dwe ba yo èd ak sipò pou yo devlope. Mwen kwè Aka dwe reflechi sou sa.

Gen yon asosiyasyon ki vle boujonnnen nan Ench. Mwen kwè Akademi an ta dwe ede yo ranfòse tèt yo.

7- Mwen reyalize kesyon bilengwis la sèten moun ta renmen mete sou pye a, li pa alamòd ankò nan mitan popilasyon an, li pa reponn ak bezwen popilasyon an ki pa mande sa ditou. PETÈT se yon bagay ki konsène ras entelektyèl yo. Gen plizyè moun ki pale sou zafè lang kolon, yon lang etranje kòm lang ofisyèl ki pa ta dwe...yon lang ki ap toufounen ouben "gagannen" lang natif natal la. Mwen vle souliye mo gagannen an paske se yon pwofesè lang kreyòl ki itilize mo sa nan vil Podepè. Se pou nou kapab reyalize santiman popilasyon an nan zafè lang nan peyi a. Natirèlman Akademi an te vote pou yon etid/ankèt nasyonal. Lè a rive pou sa fèt! Se yon bezwen.

Menm, gen yon jèn nan Ench, ki mande poukisa 2 lang ofisyèl...

8- Apre mwa kreyòl sa a, mwen ta gen dwa di Akademi an se yon enstitisyon popilasyon an te bezwen. Li kontan jwenn li, li vle ale pi devan avèk li. Akademi an devan, limenm popilasyon an li dèyè pye pou pye... Nou dwe fè atansyon pou popilasyon an pa pran devan nou, pou Akademi an pa yon desepsyon pou li.

Mwen reyalize nou pa gen tan pou nou pèdi.

9- Mwen remake tou, konbyen popilasyon an gen

gran respè pou akademisyen nou ye yo. Yo gade nou avèk diyite ,yo ban nou anpil onè, yo gade nou kòm saj. Kidonk nou gen pou wòl mentni oubyen kenbe wo kalite respè yo gen pou nou an. Kidonk nou dwe travay pou kenbe konsiderasyon popilasyon an bay AKADEMI an .

KONKLIZYON.

Si mwen ta rezime se pou mwen ta di mwa kreyòl sa a ki fini a, li mete dlo nan bouch jèn yo nan popilasyon an, epi nan bouch anpil anpil Ayisyen.

Se te yon bèl reyisit. Se tèlman yon bèl reyisit, mwen jwenn yon seri envitasyon nan radyo ki pa te prevwa ditou (gade lis ki anekse a).

Se kounyen an travay la kòmanse pou Akademi Kreyòl Ayisyen.

1.16- Konkou kreyòl 2015

Nan lide pou bay kreyòl la bonjan jarèt, yon mannyè pou fè tout Ayisyen natif natal, zannana kou pengwen, pou fè yo konnen kreyòl la se yon lang tankou tout lòt lang yo, Kopivit l'Action Sociale te òganize yon konkou tèks nan divès lekòl nan kapital la. Tèm konkou a se te "Nwèl se lespwa". Anpil lekòl te patisipe.

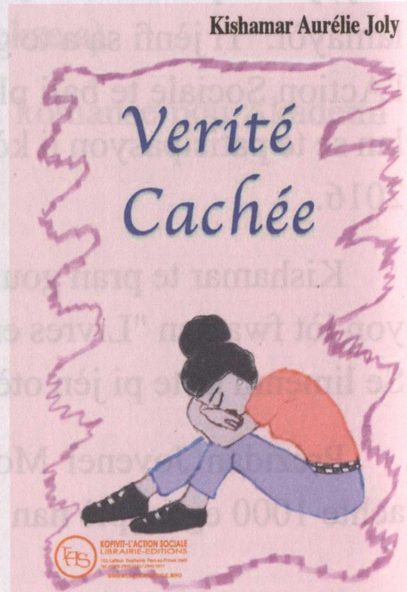
Jou dimanch 20 desanm 2015, final konkou te rive fèt ak yon bèl prezantasyon pyès teyat "Ayiti pa dwe peri" Jij yo te delibere, e se Kishamar Aurélie Joly, yon fiyèt nan enstitisyon Sacré-Cœur, ki te pote lamayòl. Ti jènfi sa a te gen sèlman 11 lane. Kopivit l'Action Sociale te bali plizyè prim. Men pi bèl prim lan se te patisipasyon li kòm otè nan "Livres en folie" 2016.

Kishamar te pran gou epi pou 2017 li te retounen yon lòt fwa nan "Livres en folie" avèk Lavi Mona 2. Se limenm ki te pi jèn otè nan "livres en folie".

Prezidan Jovenel Moïse te tèlman kontan li te achte 1000 egzanplè nan liv sa a.

Kishamar A. JOLY
Lavi Mona
KOPIVIT-LAKSYON SOSYAL
LIBRERI-EDISYON

Kishamar Aurélie Joly
Verité
Cachée
KOPIVIT-L'ACTION SOCIALE
LIBRAIRIE-EDITIONS

KONKOU KREYÒL 2017

Zonbi goute sèl, li pa mande rete. Se konsa anpil lekòl ak elèv t ap mande pou yo refè konkou Nwèl la.

Kopivit l'Action Sociale te oblije reponn prezan pou mwa desanm 2017 la. Li te vin fè yon dezyèm konkou tèks pou Nwèl, avèk tèm "Nwèl reyalite peyi m". Men fwa sa a, se pa sèlman depatman Lwès ki te patisipe. Kopivit te janbe Jakmèl.

Men lis elèv ki te prezante pi bèl tèks nan konkou nwèl 2017 la.

Non / siyati	Enstitisyon	Laj / Sèks
Louis Kechny	National Congréganiste / Kabarè	(11 - 12) F
Wadline Dassas	Bazile Moreau Kafou	(13) ans F
Jennyfer Amentha Vicky Saintus	Sacré Cœur / Pòtoprens	(15 - 16) F
Bianca Zainah Lohier	Centre Alcibiade Pommeyrac (Jakmèl	(14) F
Gilles John-Ergy	Centre d'Etudes La Trinité / Jakmèl	(18) G

Anpil anpil elèv te kontan, anpil elèv te satisfè.

Gayan Jakmèl: Centre Alcibiade Pommeyrac

Gayan Bazile Moreau, Kafou

1.18- Asosyasyon pwofesè lang kreyòl yo

Nan ane 2007 la, nou te mete avèk kèk eskout pwofesè lang kreyòl nan Nò, pou kreye yon asosiyasyon pwofesè lang kreyòl. Sa fè 10 lane depi asosiyasyon pwofesè lang kreyòl Nò/Nòdès,egziste. Ayibobo pou tout moun sa yo, ki pa janm dekouraje. Yo toujou kenbe fèm nan batay pou pwomosyon kreyòl la depi 10 ane. Non sèlman y ap bay kou kreyòl, men regilyèman chak ane, asosiyasyon sa a, kenbe nan bay kou fòmasyon. Konsa, pwofesè yo gen plis konpetans pou fè lang kreyòl la ateri nan sal klas yo. Men yo jwenn anpil desepsyon. Yo bouke ekri Ministè Edikasyon Nasyonal pou mande liv ki nesesè pou yo kapab bay kou kreyòl yo pi byen. Se tan pèdi. Lèt apre lèt, se lave men siye atè. Yo pa janm jwenn repons kèlkeswa minis ki pase nan pòs la. Se pou nou sonje asosiyasyon sa a ekziste anvan Akademi Kreyòl Ayisyen an.

Nan ane 2017 la, yo fete 10 rekòt kafe yo. Nou felisite APLKN, Asosiyasyon Pwofesè Lang Kreyòl Nò Ak Nòdès.

Nou te mete tou avèk pwofesè ki fè anseyman kreyòl nan lòt depatman swa pou ankouraje yo kreye asosiyasyon, swa pou akonpaye yo si yo te deja gen

asosiyasyon pa yo.

Nan Gonayiv, gen 2 asosiyasyon pwofesè lang kreyòl. Gen ALKA epi gen APKOKLA. Nou te kore yo toulède, nou travay ak toulède.

Nou te jwenn KELKES, ki fonde depi 2004 nan Kwadeboukè: Konsèy Edikatè pou Lang Kreyòl ak Edikasyon Sivik. Nou te ba li sipò tou. Bravo KELKES ki gen 14 rekòt kafe, epi ki la anvan Akademi Kreyòl Ayisyen an.

Nou te ankouraje pwofesè nan Kafou pou yo te kreye yon asosiyasyon pwofesè lang kreyòl tou. Se konsa yo te kreye asosiyasyon Pòtoprens Gresye, Kafou, Pòtoprens (APKAG). Se yon asosiyasyon k ap fè tipa, tipa. Nou espere l a vin pi gwo, l a vin pi anfòm.

Nan mwa septanm 2017 la nou te monte nan Podepè, kote nou te reyini 30 pwofesè lang kreyòl. Yo te soti nan plizyè vil depatman Nòdwès la. Se konsa yo te gentan monte asosiyasyon pwofesè lang kreyòl la pou yo te fete 28 oktòb la angran.Yo te fè yon bèl demonstrasyon. Kopivit l'Action Sociale te voye ni liv, ni yon patisipasyon pou yo te kapab fè yon bèl fèt kreyòl. Bravo pou APALK: Asosyasyon Pwofesè ak Animatè Lang Kreyòl (Nòdwès)!

Nou te ale nan Ench tou, nan dat 27 oktòb 2017 la. Nou te rankontre 15 pwofesè lang kreyòl. Nou te envite yo monte yon asosiyasyon. Piti piti asosiyasyon sa a ap vini.

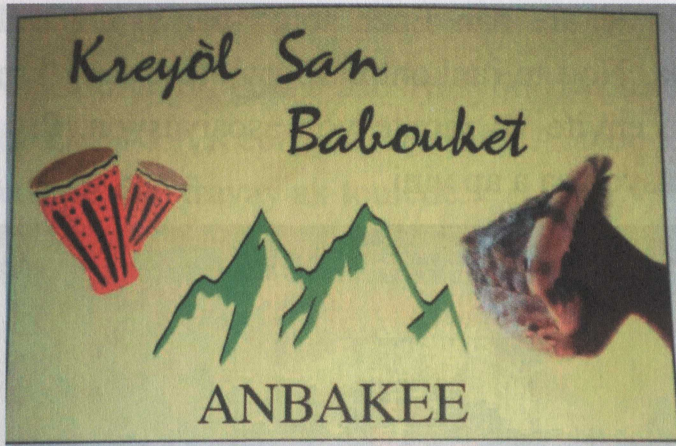
Pwofesè ak Jèn ANBAKEE ak manm Kopivit 23 /10/18

Nòdwès

Nò-Nòdès

ANBAKEE

23 janvye 2018 se te lansman ofisyèl ANBAKEE, nan lokal Kopivit l'Action Sociale, 102 Laflè Dichèn. Te gen reprezantan asosiyasyon pwofesè sa yo:

- Asosiyasyon pwofesè lang kreyòl Nò /Nòdès,
- Asosiyasyon pwofesè lang kreyòl Nòdwès,
- Asosiyasyon pwofesè Latibonit,
- Asosiyasyon pwofesè Gresye, Kafou/Pòtoprens,
- Asosiyasyon pwofesè Kwadeboukè.

Te genyen tou 10 jèn ki te deja reponn prezan pou yo jwe wòl Anbasadè a kòmsadwa.

Men kisa ANBAKEE a ye.

Nan lide pou fè pwomosyon lang kreyòl la

Ayiti epi aletranje, pou mennen lang kreyòl la nan yon nivo devlòpman ki pi djanm, Kopivit l'Action Sociale (KLAS) avèk plizyè Asosiyasyon Pwofesè lang kreyòl prensipalman avèk Konsèy Edikatè pou Lang Kreyòl ak Edikasyon Sivik (KELKES) kreye ANBAKEE (Anbasadè Kreyòl Elèv ak Etidyan) ki se yon asosiyasyon nasyonal. ANBAKEE nasyonal gen pou laji kò li nan tout peyi a sou fòm ANBAKEE rejyonal ak ANBAKEE lokal.

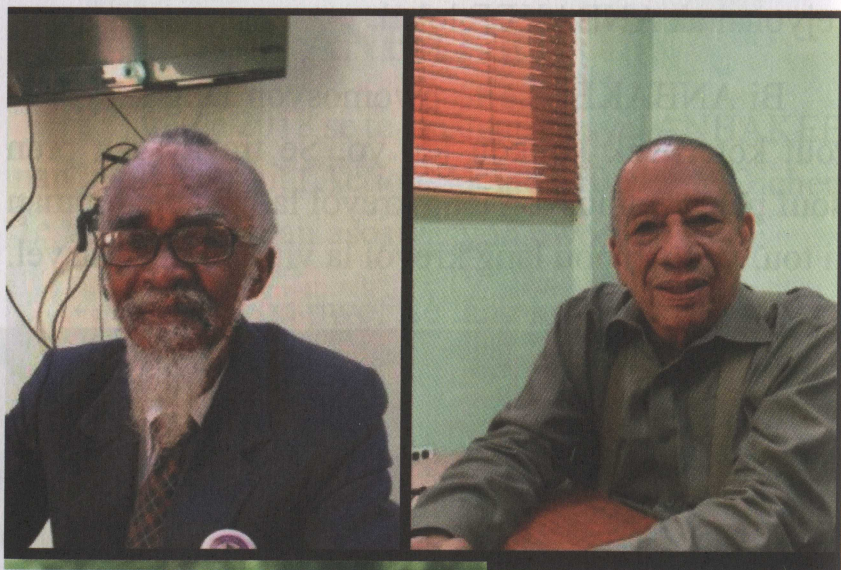
Bi ANBAKEE se fè pwomosyon lang kreyòl la tout kote avèk konkou jèn yo. Se travay san pran souf pou pwomosyon lang kreyòl la, nan devlòpman li tou, yon jan pou lang kreyòl la vin sèl lang ofisyèl.

ANBAKEE Sen Lwidinò

1.20- Vizit koutwazi nan Le Nouvelliste.

Pawòl kreyòl nan chante,
Pawòl kreyòl nan teyat,
Pawòl kreyòl nan legliz,
Pawòl kreyòl nan konbit,
Pawòl kreyòl toulejou
Nan tout bèl pwovèb yo.

Pawòl kreyòl nan radyo
Pawòl kreyòl nan televizyon,
Pawòl kreyòl sou Facebook,
Pawòl kreyòl sou Whatsapp,
Pawòl kreyòl nan Google
Pawòl kreyòl nan Youtube
Pawòl kreyòl toupatou...

Ayiti kouwè lòtbò dlo.
Pawòl kreyòl yo
Se yomenm sèl
Ki simante tout Ayisyen!
Wi, sa se vre, toutbon vre!

Vwala, se te yon delegasyon Akademi Kreyòl Ayisyen an ki te ale vizite jounal Le Nouvelliste. Se te jedi premye mas 2018

Mesye Max Chauvet, Direktè jounal la, te resevwa nou kòmsadwa. Nan twoke pawòl avèk nou, li fè nou konnen abòne li yo se franse yo achte. Men li avwe nou, avèk yon bèl souri, li avwe nou, moun ki ap diskite avèk yo sou entènèt, plis pase 82% nan yo se kreyòl yo itilize. Nou gen dwa sipoze se paske dyaspora nou an, pa twò abitye ak franse a. Kidonk, olye yo ta itilize dezyèm lang yo adopte a, angle ouben espayòl, yo tou sèvi ak lang ki simante nou tout la, kreyòl nou an. Yon kreyòl pale, kreyòl konprann! Sa se pa manti.

Plis pase 82 % abitye ki ap dyaloge, ki ap boukante pawòl, ki ap diskite avèk Le Nouvelliste, plis pase 82% se kreyòl ki zouti yo nan echanj kominikasyon sa a.

Si mwen manti, se apre mesye Max Chauvet.

1.21- KONKLIZYON

PWOVÈB

Kreyòl pale, kreyòl konprann.
Pale franse pa di save pou sa.
Twòp tafya fè nèg pale franse.
Pale franse pa fè m pè.
Pale franse pa voye nan mache.
Pale franse fè nèg fè tenten.

Kreyòl pale, kreyòl konprann.
Pa jete vye chodyè pou chodyè nèf.
Sa ki nan vant ou se li ki pa w.
Manje kay moun pa janm plen vant ou.
Atansyon pou nou pa boukannen dlo.
Atansyon pou nou pa kale kokoye pou po.
Jan w ranje kabann ou se jan w kouche.
Sa w plante se sa w rekòlte.
Pale franse pa di save pou sa

Men

Kreyòl pale, kreyòl konprann.
Si w bwè se pou w sou.
Kay koule twonpe solèy, li pa twonpe lapli.
Lawouze fè banda toutan solèy poko leve.

Tousa ki klere pa lò.
Tanga pi rèd pase rad.
Si m te konnen toujou dèyè.
Chodyè prete pa kreve pwa sèk.
Tanbou prete pa fè bon dans.

Si nou konte n ap jwenn 21 pwovèb nan tèks sila a, 21 pwovèb ki pou fè nou reflechi sou sa ki nan men nou anvan nou kouri pou al chache sa ki pa pa nou tout bon.

Se pou nou toujou travay pou nou gen fyète tèt nou, pou nou gen fyète pitit Ayiti Toma, pou nou gen fyète kilti nou, sitou pou gen fyète lang nou.

1.21 [illegible]

PWOVÈB

[illegible]

[illegible]

Twòp tafya fè nèg pale franse.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Manje kay moun pa janm plen vant.

Atansyon pou nou pa boukannen dlo.

Atansyon pou nou pa kale kokoye pou pa.

Jan w ranje kabann ou se jan w kouche.

Sa w plante se sa w rekòlte.

Pale franse pa di save pou sa

Men

Kreyòl pale, kreyòl konprann.

Si w bwè se pou w sou.

Kay koule twonpe solèy, li pa twonpe lapli.

Lawouze fè banda toutan solèy poko leve.

Jou fèy la tonbe nan rivyè a
se pa jou a, li pouri !

DEZYÈM PATI

Lang kreyòl la limenm devan listwa

Se istwa lang kreyòl nou an ki ap make pwen jou apre jou. Wi, kreyòl nou ap vale teren malgre gwo pataswèl li te resevwa nan dat 19 jen 1918. Se yon pataswèl, ki makònen avèk sèvitè konkòda Ayiti te siyen ak Vatikan, vin ban nou tout konplèks, tout prejije ki mare lespri nou nan yon katastwòf, yon depandans ki antere nou tou vivan.

Si nou fouye zo nan kalalou, si nou gade listwa a, kreyòl nou an li soti byen lwen pou li rive jodiya ap make pwen.

Annou gade sa:

1750 Lisette: *premye tèks kreyòl nou jwenn*

1 Lisette quitté la plaine
mon perdi bonheu à moué;
Gié à moin semblé fontaine,
Dipi mon pas miré toué.
Le jou quand mon coupé canne
Mon fongé zamour a moué
La nuit quand mon dans cabane
dans dormi mon quinbé toué.

2 Si to allé à la ville,
Ta trouvé geine Candio
qui gagné pou tromper fille
Bouche doux passé sirop
Ta va crér yo pa bien sincère,
Pendant quior yo coquin tro;
C'est Serpent qui contrefaire
Crié Rat, pour tromper yo.

3 Dipi moin perdi Lisette,
Mon pas souchié Calinda
Mon quitté Bram-bram sonnette.
Mon pas batte bamboula
Quand mon contré laut négresse,
Mon pas gagné gié pou li;
Mon pas souché travail pièce
Tout qui chose a moin mouri.

4 Mon maigre tant com'gnon souche
Jambe à moin tant comme roseau;
Mangé na pas doux dans bouche,
Tafia même c'est comme do
Quand mon songé toué Lisette
Dyo toujour dans jié moin
Magner moin vini top bête
A force chagrin magné moin

5 Lisette, moin tandé nouvelle,
To compté bientôt tourné
Vini donc toujours fidelle
Miré bon pasé tandé
N'a pas tardé davantage
to fair moin assez chagrin

Mon tant com'zozo dans cage
Quand yo fair li mouri faim.

14 Out 1791

Diskou Boukman te fè lan sèman Bwa-Kayiman, ki te pase jou ki 14 la, lan mwa daou 1791.

Yo di se Era Dimèl (Hérard Dumesle) ki mete l sou fòm yon pwezi.

Bon Dié qui fait soleil, qui clairé nous en haut,
qui soulevé la mer, qui fait grondé l'orage
Bon Dié la, zot tendé? Caché dans yon nuage
Est là li gadé nous, li ouai tout ça blancs faits!
Bon Dié blancs mandé crime, et part nous vlé bienfèts;
Mais Dié la qui si bon ordonnin nous vengeance;
Li va condui bras nous, li ba nous assistance
Jetté portrait dié blancs qui soif dlo dans gié nous
Couté la liberté li parlé cœur nous tous.

29 out 1793: pwoklamasyon libète esklav yo. Sontonaks te li epi fè afiche dokiman sila a.

PROCLAMATION

AU NOM DE LA REPUBLIQUE

NOUS ETIENNE POLVEREL ET LEGER –

FELICITE SONTHONAX,

Commission civile de la République, que Nation Française voye dans pays-ci pour mette l'ordre et tranquilité tout-par-tout

[…] Nous ordonnée cila la va tout de suite rangée en langage créole, pour toutes nègres io comprendre ça qui la dans; que li imprimée, publiée et affichée tout-par-tout; qui io enregistré li à la Commission intermédiaire, aux deux conseils supérieurs, dans toutes tribunaux et dans toutes Municipalités de la Colonie, dans le langage français et dans le langage créole.

Nou vle dans chaque bitation io gagné deux copies Proclamation cila la, yone en français et l'autre en Créole, et que Colone la placé io coté outi toute monde capable voir io bien.

Toutes zabitans, procureurs ou colone-gérants io va obligé tous les lundi bon matin, avant nègres a io allés dans travaille, semblé io toutes douvant porte grand-café à io, et quand io toute va semblés, maitre la ou bien colone la, va lire Proclamation cila la dans langage créole, pour toutes nègres tendé; et maitre la qui manqué, li va payé cinq cents piastres lamende; si c'est procureur et colone-gérant la io qui manqué; io va oté commandement bitation la dans main io, et io pas lè jamais capables gagnés l'autre dans pays-ci.

Nous ordonné Gouverneur Général la tienbé la main pour Proclamation cila la ben exécutée tout-par-tout.

Fait à Port-au-Prince, le 5 mai 1793, Premier l'année République Française.

8 novanm 1801: pwoklamasyon Napoleyon Bonapat: « nous savez tant tèleman zòt toute libre, que zote toute legale douvant bon Die e dans zieu la repiblique »

1801/1803 Napoleyon voye yon total 40 pwoklamasyon nan lang kreyòl pou Sendomeng.

Konstitisyon 1801. Nan Konstitisyon Tousen Louvèti a, atik 68 la pale sou zafè lekòl. Men li pa di anyen sou zafè lang.

Konstitisyon 1805. Atik 19 pale sou zafè lekòl. Pa gen anyen sou zafè lang.

20 me 1805: Diskou kreyòl Lanperè Desalin pou prezante konstitisyon enperyal la.

Konstitisyon 1843 resi pale sou lang. Apati konstitisyon 1843 a, tout lòt konstitisyon yo pale yon jan pou di gen libète itilize kreyòl oubyen franse nan lekòl tankou nan administrasyon piblik la. Sa pral chanje apati 1918.

1883: Choukoun, powèm Oswald Durand *(wè tèks la nan anèks # 1).*

1 me 1887: diskou kreyòl prezidan Salomon pou fèt agrikilti

(premye pati)

Mes zanmis,

Tous les ans, nous vini fété avec moin, fête de l'agriculture. Année cilà là, café monté empile. Main cé pas moin qui fait li monté, ou tendé! Récolte café manqué lan toutes pays. Ici li donnin moins l'année cila la, pasé les autres. Cé ça qui fait li monté. Jodi, yo payé ou 20 gourdes pou cent livres. Cé pa moin qui payé ou 20 gourdes, ni qui fait li monté: comprenne ça bien, parce que si moin pas fait li monté, moin pas ça fait li descenne. Jodi, yo payé café cher: demain, si li tombé, cé pas moin qui va cause li tombé. Lors café empile lan toutes pays, for li tombé: lors li manqué comme à l'heure qui l'est, for li monté. Moin pa ça fait li monté, ni fait li descenne, comprenne moin bien.

(dezyèm pati)

Mes zanmis,

Zautes va fait bien mariés, parce que si zautes fait pitites avec deux ou trois manmans, lor zautes va mouri, chaque pitite va vlé pren part li. Eh! bien, gaingnin youn bête yo hellé fondé de pouvoir: cé li qui va mangé tout ça zautes va quitté. Tandis que si zautes marié, avec contrat mariage, caille officiers l'état civil, pitites zautes va montré papié là, et pis cé yo seuls qui va héritiés terres et cailles zautes. Mariés tout suite, la va bon pou zautes.

Moin l'ouvri l'école tout partout: ou doué voyé pitite ou l'école, parce que si ou fait youn zafaire, yo capable baille ou youn mauvé papié: ou va prend li. Tandis que si pitite ou connain li, li va dit ou: «Papa, zafaire la pas bon». Voyé toutes pitites zautes l'école».

Salomon

1918: Atik # 12 "Le français est la langue officielle. Son emploi est obligatoire dans les services publics".

1922: Souvenir d'Haïti *(Ayiti Cheri: wè anèks # 2)*

1927: Tradiksyon Levanjil selon Jan, travay pastè Elie Marc.

1935: Inogirasyon Radio Haïti Inter

1943: Òtograf Makonèl-Lobak

1943: Leta ayisyen te bay komite Mc Connell-Bourand-Dorsainvil-Bouchereau yon manda ofisyèl pou li travay sou yon « Comité de l'enseignement de diffusion par le créole ».

1944/1945: Premye kanpay alfabetizasyon, avèk kreyòl la.

1949: Inogirasyon Radyo Karayib (Radio Caraïbes)

1950: Nouvo Testaman ak Sòm.

1957: Konstitisyon an fè mansyon kreyòl la nan atik 35:

"Article 35. Le français est la langue officielle. Son emploi est obligatoire dans les services publics. La loi viendra déterminer les cas et les conditions dans lesquels l'usage du créole sera permis et même recommandé pour sauvegarder les intérêts matériels et moraux des citoyens qui ne connaissent pas suffisamment la langue française".

Memn atik sa a ap kopye nan Konstitisyon 1964 ak 1971 lan.

14 desanm 1958: Premye emisyon Radyo Limyè (Radio Lumière)

18 desanm 1965: Kreyasyon Mouvman Kreyòl Ayisyen ak piblikasyon " Cahier kreyòl #1"

1966: Kreyasyon branch literè Sosyete Koukouy.

1967: Kreyasyon jounal "Bon Nouvèl".

Me 1967: Premye konkou sou pwezi Kreyòl an Ayiti. Sosyete Koukouy ki te òganize li.

1968: Poto Mitan te kòmanse travay nan lane 1968. Epi malerezman rejim Divalye a te oblije li fèmen nan lane 1969.

Mas 1978: Inogirasyon Radyo Solèy (Radio Soleil)

28 septanm 1979: Lachanm vote yon lwa epi 28 septanm Palè Nasyonal mete so li sou lwa a ki entwodui kreyòl nan lekòl yo: "L'usage du créole, en tant que langue commune parlée par les 90 % de la population haïtienne, est permis dans les écoles comme instrument et objet d'enseignement". *(wè anèks # 3)*

31 janvye 1980: Sikilè Sekretè Deta Joseph C. Bernard. *(wè anèks # 4)*

1981: Desizyon pou kreye "Bannzil Kreyòl".

1983: Konstitisyon an, nan atik 62 a di: kreyòl ak franse se lang nasyonal: "Les langues nationales sont le français et le créole. Le français tient lieu de langue officielle de la République d'Haïti".

Desanm 1985: Lansman tout Bib la nèt an kreyòl ayisyen (Sosyete Biblik Ayisyen).

Jen 1986: Kòd la soti an kreyòl.

1987: Konstitisyon an rekonèt kreyòl la ak franse kòm lang ofisyèl. Men anplis, li rekonèt kreyòl kòm sèl lang ki simante tout Ayisyen. Se yon konstitisyon bileng, Franse / Kreyòl.

1991: Jou envestiti li, prezidan Jean Bertrand Aristide te prete sèman apati tèks kreyòl konstitisyon an.

1991: Diskou prezidan peyi a nan ONI te fèt nan toulède lang ofisyèl yo: kreyòl ak franse.

7 me 1994: Inogirasyon Radio Kiskeya

1995: Rektora Inivèsite Leta peyi a ajoute kreyòl nan ekzamen / konkou pou antre nan fakilte yo.

25 septanm 1995: Paspò ayisyen fèt nan toulede lang yo: kreyòl ak franse.

13 avril 1997: KEPKAA pran nesans nan Monreyal. Libreri sa a fè anpil pwomosyon pou kreyòl. Li bay kou kreyòl. Li te kòmanse fete mwa kreyòl la nan ane 2002, jou ki te 2 oktòb.

1999: Bib la parèt nan òtograf ofisyèl 1979-1980 an.

Premye septanm 2002: Toudegad / Temwen Jewova

2003: Bib la. Pawòl Bondye an Ayisyen ak liv Dezyèm Kanon yo. Edisyon 2003. Nan nouvo òtograf la.

23 jiyè 2008: Yon gwo kout loray nan lakou Nouyòk: Majistra Nouyòk la, Michel Bloomberg,

deklare kreyòl se youn nan 6 lang ofisyèl administrasyon minisipal Nouyòk la apre angle. Sis lang sa yo se: Chinwa, Espayòl, Italyen, Koreyen, Ris ak Kreyòl nou an.

25 desanm 2008: Bib pèp Bondye a Nouvo Kontra (Konferans Evèk Ayiti).

10 avril 2011: Kreyasyon Tanbou Literè.

6 oktòb 2011: Eta Nouyòk soti yon lwa pou fè kreyòl la yon lang ofisyèl Eta a.

26 - 29 oktòb 2011: Kolòk Akademi Kreyòl Ayisyen an: Ki avantaj? Ki pwoblèm? Ki defi? Ki avni?

27 jiye 2012: Kreyasyon Regwoupman Ekriven Kreyòl (REK)

10 desanm 2012: Sena Repiblik la te vote lwa Akademi Kreyòl la.

23 avril 2013: Depite yo te vote lwa sila a.

2 mas 2014: Palè nasyonal jwe patisyon pa li, li voye lwa sila a nan Monitè. *(wè anèks # 5)*

7 avril 2014: Monitè parèt ak lwa a sou Akademi Kreyòl Ayisyen an.

4 desanm 2014: 33 premye Akademisyen yo enstale. *(wè anèks # 6)*

8 jiyè 2015: Ministè Edikasyon Nasyonal nan dat 8 jiyè 2015 siyen ak Akademi an yon pwotokòl akò ki gen pou objektif:

1- Angaje Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl (MENFP) ak Akademi Kreyòl Ayisyen an (AKA) sou fason pou yo kolabore pou pèmèt lang kreyòl la sèvi nan tout nivo anndan sistèm edikatif ayisyen an ak nan administrasyon MENFP.

2- Fikse wòl ak responsablite de (2) pati yo konsènan kesyon lang kreyòl la nan sistèm edikasyon nan kourikouloum yo.

15 jiyè 2015: Tradiksyon kreyòl Nouveau Testament / Mond Nouvo a / Temwen Jewova

16 septanm 2016: Rezolisyon Akademi Kreyòl Ayisyen sou "Dwa lenguistik timoun lekòl" *(Anèks # 9).*

28 oktòb 2016: Yon gwo evènman nan Monreyal: Vil Monreyal pibliye nan lang kreyòl « Chat Monreyal pou dwa ak responsablite ».

Janvye 2017: Reveye n / Temwen Jewova parèt pou premye fwa.

2 avril 2017: Kreyasyon Pawòl Kreyòl, yon emisyon literè chak dimanch maten, 8 è 30, sou radyo Sinyal 90.5 FM stereyo.

Avril 2017: Jounal "Bon Nouvèl" fete 50 rekòt kafe li.

Premye jen 2017: Premye rezolisyon Akademi Kreyòl Ayisyen sou òtograf kreyòl la *(wè Anèks # 7).*

5 desanm 2017: Rankont Konsèy Administrasyon Akademi an ak depite Jerry Tardieu.

Desanm 2017: Akademi Kreyòl Ayisyen an fè eleksyon 6 nouvo Akademisyen:

23 janvye 2018: Lansman ofisyèl Anbasadè Kreyòl Elèv ak Etidyan (ANBAKEE) *(wè Anèks # 11)*

21 fevriye 2018: Enstalasyon 5 nouvo Akademisyen. Enstalasyon manm Konsèy Konsiltatif la.

21 fevriye 2018: Prezidan Akademi Kreyòl Ayisyen nan diskou li mande pou kreyòl la vin lang nan Karikòm. Oditwa a leve kanpe. Yon lakataw bravo.

Kreyòl la fè anpil wout jan nou kapab wè li a. Men malgre tou sa, kreyòl la t ap sibi sa nou ka rele yon sitiyasyon « rejete », yon sitiyasyon 'prejije' kote franse a toujou rete lang privilejye pou leta ayisyen. Menm konstitisyon ki amande a, nan dat 9 me 2011 lan se an franse sèlman Asanble Nasyonal la te vote li.

Men erezman jodiya, nou vin gen chans jwenn yon zouti, yon gwo zouti ki pral ede kreyòl la kanpe doubout, an granmoun kòmsadwa, ak plis fòs, san okenn wont. Zouti sa a, se Akademi Kreyòl Ayisyen an, yon enstitisyon jèn men ki pral sèvi kilti nou anpil anpil.

Kisa Akademi an ye: rezime

Dapre lwa sou Akademi Kreyòl la nan dat 20 mas 2014, Monitè 169èm Ane # 65, lendi 7 avril 2014, men kisa Akademi an ye, epi men ki misyon li genyen:

Akademi Kreyòl Ayisyen an se yon enstitisyon leta ki gen konpetans li pou li travay sou lang kreyòl la jan Konstitisyon 1987 amande a egzije l. Li la pou garanti dwa lengwistik tout Ayisyen sou tout sa ki konsène lang kreyòl la.

Akademi Kreyòl Ayisyen an se referans pou lang

kreyòl la nan peyi Ayiti kit nan pale, kit nan ekri, nan enstitisyon leta kou prive.

Akademi Kreyòl Ayisyen an gen pou li:

a) Pran dispozisyon pou tout enstitisyon leta kou prive fonksyone nan lang kreyòl la selon prensip, règleman ak devlopman lang nan;

b) Pran tout dispozisyon pou ankouraje enstitisyon ak moun k ap pwodui nan lang kreyòl la suiv prensip ak règleman lang nan;

ch) Pran dispozisyon pou ede popilasyon ayisyen an jwenn tout sèvis li bezwen nan lang kreyòl la;

d) Pran tout dispozisyon pou ede epi ankouraje tout biwo leta (kit se pouvwa egzekitif, kit se pouvwa lejislatif, kit se pouvwa jidisyè) respekte konstitisyon an nan zafè lang;

e) Sèvi kòm referans pou lang kreyòl la pou tout sa ki konsène estandadizasyon lang nan kit se nan peyi Ayiti kit se lòt peyi kote Ayisyen yo tabli;

f) Fè tout sa ki nesesè pou Ayiti jwe wòl li kòm lidè nan monn kreyolofòn nan.

Tou sa se yon bèl misyon.

Men tout Ayisyen ta dwe kore Akademi an tou. Ayisyen lòt bò dlo kouwè Ayisyen nan peyi a. Annou pwofite mwa kreyòl la pou nou kòmanse konbit sa a.

Mwa kreyòl la se yon kote Ayisyen toupatou (nan Nouyòk, Miyami, Boston, nan tout Etazini, nan Kanada, nan Antiy yo) kote tout Ayisyen ap fete, ap selebre. Ane sa a, yo dwe potekole ak Akademi an. Noumenm pabò isit, nan dis depatman yo, annou potekole avèk Akademi an tou. Nou tout pwofesè lang kreyòl la, asosyasyon pwofesè lang kreyòl nan Kwadèboukè, asosyasyon pwofesè lang kreyòl nan Kafou / Gresye, kontinye mete men avèk Akademi an nan yon konbit nasyonal. Konsa, kreyòl nou an va jwenn tout plas li dwe genyen nan sosyete a. Avèk fyète, nou tout, nou va sèvi ak li, lang natif natal nou an, limenm ki simante tout Ayisyen ansanm. Mwen swete nou kouraj ak siksè nan bèl travay n ap fè a.

Kenbe fèm!
Viv mwa kreyòl la!
Viv lang kreyòl la!
Viv Akademi Kreyòl la!
Viv Ayiti!

"Sa ou pa konnen pi gran pase w"

TWAZYÈM PATI

Kreyòl ap taye banda toupatou sou latè beni

Se pa sèlman nan okazyon mwa oktòb kreyòl la ap taye banda. Se 12 mwa sou 12, se toulejou atravè lemonn antye kreyòl nou an kòmanse layite kò li. Men Ayiti dwe fè tousa li konnen pou li byen jwe wòl lidè kreyolofoni an.

Annou gade sa:

CHANJE SA ? GEN EFÒ KI KONN FÈT

Se pa difisil, si nou ta vle reyèlman vre fè sa.

Annou gade listwa

Paspò ayisyen an nan toulède lang yo

Lè ou rantre Ayiti yo remèt ou yon fèy pou ranpli bay ransèyman sou oumenm. Fèy sa a an twa lang: kreyòl, franse, angle.

Poukilè yon Batistè nan lang kreyòl ?

Tout moun lib   Tout moun egalego   Tout moun se frè ak sè

REPIBLIK D AYITI

1- Non pitit la . . . .
non li siyen . . . .

2- Èske se fi oubyen èske se gason? . . . .

3- Pitit la fèt
jou   dat mwa ane lè (dimaten - apremidi - aswè) . . . .
vil - bouk: adrès . . . .
Si se lopital . . . .
Si se matènite . . . .
Non lopital la - non matènite a . . . .

5- Manman an
pwòp non manman an siyati - tit non yo abitye ba li
. . . .
Kote manman an rete . . . .
bitasyon - seksyon komin . . . .
vil - bouk - adrès . . . .
Ki travay manman an abitye fè? . . . .

6- Papa a
Non papa a ak siyati - ti non yo abitye ba li
. . . .
Kote papa a rete . . . .
Bitasyon seksyon komin . . . .
vil bouk adrès . . . .
Ki travay papa a abitye fè . . . .

7- Non premye temwen an . . . .
Non dezyè temwen an . . . .

Mwen deklare pitit sa a fèt lè, jou, dat ak ane ki make pi wo a.
Dapre sa mwen konnen, tou sa yo di nan sètifika sa a, se laverite.

kote papye a fèt: jou dat mwa ane
Non anplwaye leta ki siyen papye a
Li siyen non l

Kat idantifikasyon bileng

CARTE D'IDENTIFICATION NATIONALE
République d'Haïti
Repiblik d Ayiti
01-01-99-1941-07-00024
Nom/Siyati
TARDIEU
Prénom/Non
GERARD MARIE
Date de naissance/Kote ou fèt
7/22/1941
Sexe/Sèks
M
Lieu de naissance/Kote ou fèt
OUEST - PORT-AU-PRINCE
Date d'émission/Dat kat la fèt
8/12/2005
KAT IDANTIFIKASYON NASYONAL

Pèmi

REPUBLIQUE D'HAITI
Service de la Circulation
PERMIS DE CONDUIRE
Dossier
RR-01464-TA
NIF
003-143-331-9
Nom
TARDIEU. GERARD MARIE
Adresse
#102 LAFLEUR DUCHENE PORT-AU-
Type
A
Date de Naissance
22/07/1941
Sexe
M
G. Sang
A+
Signature Autorisée
Lieu d'émission
P - AU - P
Emis le
23/07/2014
Expire le
22/07/2019

Pèmi an poko an kreyòl

Manda

011

Libète Egalite Fratènite

Repiblik D ayiti

Nan non Repiblik la

MANDA POU KOMPARÈT

Nou menm . . . . Jij Enstriksyon nan Jiridiksyon . . . . ofisyèl polis jidisyè, oksilyè komisè gouvènman / ou pa pouvwa Jij Enstriksyon an ban mwen an nan dat ki te . . . ./ ou dapre delegasyon komisè gouvènman jiridiksyon sa a te ban nou nan dat ki te . . . .

Nou mande e nou pase lòd a M . . . . Ki rete . . . . , yo repwoche . . . . pou li konparèt nan tribinal de pè nou an jou k ap . . . . pou nou kapab tandel sou sa ke yo repwochel la.

Se yon bagay ke kòd penal la prevwa e li pini nan atik . . . .

nou fè li konnen si li pa vini n ap oblije voye yon manda damne kont li dapre atik 30 / ou 77 kòd enstriksyon kriminèl la. Nou fè li konnen tou ke dapre atik 24-3 konstitisyon manman lwa peyi a li gen dwa genyen yon avoka bò kote li pandan tout dewoulman afè a jiskake li fini jije. Pou tèt sa nou mande e òdone tout isye ak tout ajan fòs piblik ke yo ta adrese pou egzekite manda sa a komisè gouvènman bò kote tribinal sivil yo pou yo ede ekzekite manda sa a, tout kòmandan, tout lòt ofisye fòs piblik yo pou yo bay la men fòt si yo mande yo sa jan la lwa vlel la.

Fè nan . . . . Dat ki te . . . .

Jij Enstriksyon

Manda

012

Libète Egalite Fratènite

Repiblik Dayiti

Nan non Repiblik la

MANDA DAMNE

Nou menm . . . . Jij Enskripsyon bò kote Tribinal Premiè Enstans . . . . nou mande e nou pase lòd daprè atik . . . . kò Enstriksyon Kriminèl, tout isye ou ajan Fòs Piblik mennen devan nou nan respè lalwa.

Misye / Madan / Matmwazèl . . . . ki rete . . . . ke yo repwoche . . . . pou nou kapab tandel sou sa ke yo repwochel. Se yon bagay ke kòd penal la prevwa e li pini nan atik . . . . nou fè konnen ke dapre atik 24-3 konstitisyon manman lwa peyi a li gen dwa genyen yon avoka bò kote li pandan tout dewoulman afè a jiskaske li fini jije. Pou tèt sa nou mande e òdone tout isye ak tout ajan fòs piblik ke yo ta mande pou ekzekite manda sa a, komisè gouvènman bò kote Tribinal Sivil yo pou yo ede egzekite manda sa a, tout kòmandan, tout lòt ofisye fòs piblik yo pou yo bay la men fòt si yo mande yo sa jan la lwa vlel la.

Fè nan . . . . Dat ki te . . . .

Jij Enstriksyon

Konstitisyon

Constitution de la République d'Haïti 1987

Konstitisyon Repiblik d Aviti

Men Konstitisyon amande a se franse sèlman …

BRH ITILIZE KREYÒL LA NÈTALE SOU BIYÈ GOUD YO

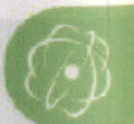
Pwojè Sphere

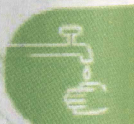
Dokiman Jiridik Imanitè avèk Estanda Minimòm nan Entèvansyon Imanitè

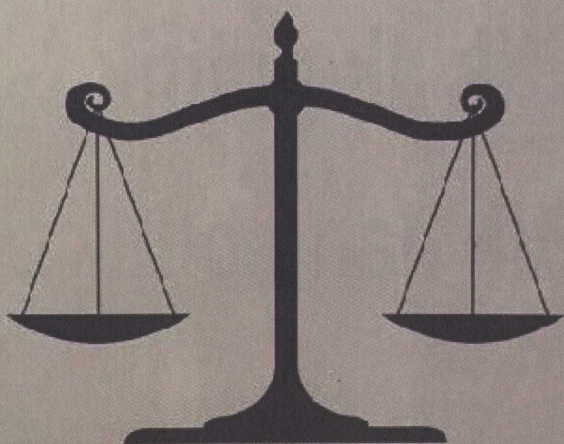

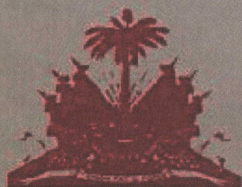

EDISYON 2011

KÒD TRAVAY AYISYEN

KOD TRAVAY AYISYEN

Komisyon Episkopal Nasyonal Jistis ak Lapè
Commission Episcopale Nationale

Etik ak politik ...

Etik nan politik ?

Bilten JILAP
Bulletin JILAP

Pòtoprens, desanm 2016

Yon lekòl kote tout elèv gen dwa

POESIE

Ministè Kondisyon ak Dwa Fanm
Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl

Mèsi Prezidan Preval

Paraissant
Le Lundi et le Jeudi

JOURNAL OFFICIEL DE LA REPUBLIQUE D'HAITI

DIRECTEUR GENERAL
Willems Edouard

162ème Année No. 8 | PORT-AU-PRINCE | *Jeudi 25 Janvier 2007*

SOMMAIRE

LIBERTÉ **ÉGALITÉ** **FRATERNITÉ**

RÉPUBLIQUE D'HAITI

ARRÊTÉ

RENÉ PRÉVAL
PRÉSIDENT

Vu les articles 111, 111-1, 111-2, 125-1, 136, 142, 159, 161, 163, 218, 219, 234 et 273 de la Constitution;

Mèsi Prezidan Preval

Paraissant
Le Lundi et le Jeudi

JOURNAL OFFICIEL DE LA REPUBLIQUE D'HAITI

DIRECTEUR GENERAL
Willems Edouard

162ème Année No. 43 | PORT-AU-PRINCE | *Jeudi 17 Mai 2007*

SOMMAIRE

LIBERTÉ **ÉGALITÉ** **FRATERNITÉ**

RÉPUBLIQUE D'HAITI

MESSAGE

RENÉ PRÉVAL
PRÉSIDENT

Vu les Articles 105 et 106 de la Constitution;

Considérant que la première session ordinaire du Parlement a pris fin le deuxième lundi du mois de mai;

Considérant l'urgence du vote de certaines lois et la ratification de conventions internationales et contrats de prêts;

Le Corps Législatif est convoqué à l'Extraordinaire, le lundi 21 mai 2007.

Mèsi Prezidan Preval

Paraissant
Le Lundi et le Jeudi

JOURNAL OFFICIEL DE LA REPUBLIQUE D'HAITI

DIRECTEUR GENERAL
Willems Edouard

165ème Année No. 11 | PORT-AU-PRINCE | *Lundi 8 Février 2010*

SOMMAIRE

LIBERTÉ **ÉGALITÉ** **FRATERNITÉ**

RÉPUBLIQUE D'HAÏTI

ARRÊTÉ

RENÉ PRÉVAL
PRÉSIDENT

Vu l'article 136 de la Constitution;

Vu l'Arrêté du 16 janvier 2010 déclarant jours de deuil national les journées du 17 janvier au 17 février 2010 e[n] hommage aux victimes de la catastrophe humanitaire provoquée par le tremblement de terre ayant dévasté le pays le 1[2] janvier 2010;

Considérant qu'il importe de consacrer une journée spéciale à l'hommage à rendre aux innombrables victimes d[u] tremblement de terre dont la plupart ont été ensevelies de manière anonyme;

Considérant qu'il y a lieu, à cet effet, de déclarer fériée et chômée la journée du 12 février 2010, soit un moi[s] jour pour jour après le séisme;

Sur le rapport du Premier Ministre et après délibération en Conseil des Ministres,

MANRDR

Apre Prezidan Préval, fòk nou bay yon gwo kout lanbi pou Ministè Agrikilti (MNRDR), ki ap travay depi anvan ane 1995 pou li bay popilasyon an sèvis nan lang li pale a. Men kèk dokiman nou kapab konsilte sou sit ministè a:

- Ajan veterinè, gid fòmasyon, Premye edisyon 1995.
- Gid idantifiksayon bèt yo ak kontwòl abataj.
- Lèt angajman ajan kontwòl abataj yo.
- Lèt angajman moun ki gen sistèm refrijerasyon MANRDR nan men yo.
- Sètifika sou orijin vyann nan.
- Lese pade bèt.
- Nouvo bèf.
- Fich livrezon.
- Kanè kabrit.
- Kanè bèf.
- Sistèm idantifiksayon bèt yo.
- Arete ki fikse règleman yo sou fason pou

kontwole idantifiksayon deplasmanak abataj bèf nan peyi a.

OK Fich_A_Février_2014.pdf

REPIBLIK D AYITI
Ministè Agrikilti Resous Natirèl
ak Devlopman Riral

NOUVO BÈF

FICH - A -

No:

Nimewo Kanè a

Nimewo Zanno a

Mal ☐ Femèl ☐ Dat bèt la fèt: __ /__ / 20___ Vaksinasyon : Wi ☐ Non ☐

Zanno Manman

Zanno Papa

MÈT BÈT LA

Siyati: ____________ Non: ____________

Fi : ☐ Gason : ☐ Telefòn : ____________

CIN / NIF

KOTE YO GADE BÈT LA :

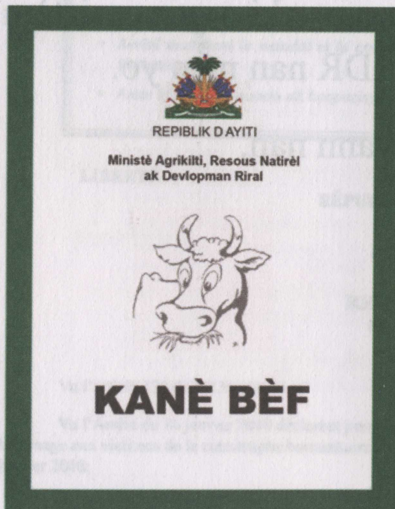
Depatman : ____________ Komin : ____________

Seksyon : ____________

Ajan

Non: ____________ Dat: _ _/_ _/ 20 _ _

Nimewo: Operatè : ____________

OK Lese pase pou bet-2.pdf

Ministè Enteryè ak Kolektivite Teritoryal
Ministè Agrikilti Ressous Natirèl ak Devlopman Riral

LESE-PASE
POU

SEKSYON KOMINAL : ____________

nin : ____________ Depatman : ____________

Mouton Cheval Kabrit Bourik Milèt

Nimewo Kanè Bèt la

Nimewo Zanno Bèt la

s : Mal Femèl Koulè : ____________ Etanp : ____________

e l soti : ____________ Kote l pwale : ____________

MÈT BÈT LA

ti : ____________ Non : ____________

I / NIF

ès : ____________

Temwen

ti : ____________ Non : ____________

I / NIF

ès : ____________

vòdonatè : ____________ Telefon : ____________ Manm : ____________

Chapo ba pou ministè agrikilti.

Men mwen gen yon gwo pwoblèm.

Sèke noumenm Ayisyen nou pa gen batistè nan lang natif natal nou. Sepandan bèt yo gen batistè yo nan lang kreyòl nou an. Ata yo gen diplis: yo gen yon kanè ankreyòl.

Lè nou gade nan tèt Leta a, nou fè bak depi apre lendepandans jouk jounen jodi a.

Annou gade sa:

Nan lane 1791 rive 1793, Sendomeng t ap fè tensèl dife nan men Lafrans.

Lafrans pa vle pèdi Sendomeng. Konsa lane 1792, Sonthonax rive Sendomeng ak Polvérel. Li chwazi pale kreyòl ak pèp esklav la:

"Tout esklav ki va rete mawon pandan yon mwa.. kan yo tchenbe li yo va koupe zòrèy a li, epi va make M, sou zepòl goch ..."

"Pou mawon avèk zam nan men, yo va touye yo *(Moniteur Général de la patrie Francaise de Saint-Domingue, No 26, mai 1793).*"

Yon ane apre, Sonthonax, fè yon kout gidon. 29 Dawout 1793, li fè sikile yon kominike an kreyòl nan vil Okap: "Pwoklamasyon libète esklav yo". Epi li fè afiche dokiman sila a :

"Tout nèg ak milat ki nan lesklavaj vin lib, pou yo gen dwa jwi tout avantaj lòt sitwayen franse a ka jwi.."

8 novanm 1801: pwoklamasyon Napoleyon Bonapat : *"Nous savez tant tèlman zòt toutte libre, que zote toute legale douvant bonDie e dan zieu la repiblique"*

Napoleyon voye yon total ***40 pwoklamasyon*** nan lang kreyòl pou Sendomeng .

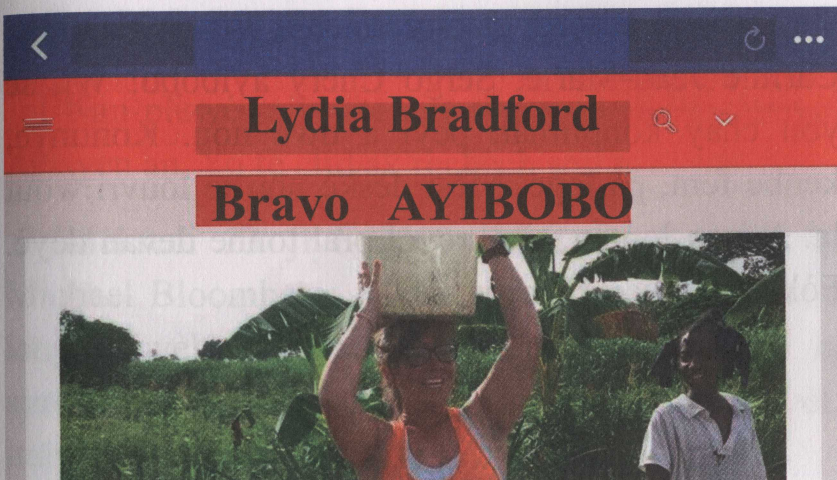
FYÈTE NASYONAL

Nou abitye gagarize nou avèk fyète : Ayiti, Premyè Repiblik Nwa; nou abitye klewonnen avèk plis fyète toujou: lame endijèn nou an te bat lame Napoléon an pou li te ban nou Lendepandans.

Jodiya, annou eseye bay tèt nou yon fyète. Se fyète lang kreyòl nou an ale chache pou nou, yon fyète pandan l ap taye banda lòt bò dlo.

Mwa me pase a, yon etidyan ameriken sot fè tèz li nan lang kreyòl,

Mwa me 2017 sa a, etidyan ameriken sa a rantre nan listwa : wi paske se premye fwa nan peyi Etazini, yon etidyan nan inivèsite fè tèz li nan lang kreyòl. Se Lydia Bradford, nan “Duke University".

Pou mwa oktòb 2017 sa a, Lydia te yon envite espesyal Akademi Kreyòl Ayisyen. Li te vin pote kole avèk nou. Li te pase nan radyo ak televizyon. Li te patisipe lendi 9 oktòb 10zè pou midi nan jou rankont kote de (2) lòt etidyan ayisyen te esplike poukisa yo te fê tèz yo nan lang kreyòl .

Se te Daniel Sinéus: Fakilte Lengwistik Aplike (FLA). “Analiz leksiko-semantik”

Se te Wisner Baguidy: Fakilte Etnoloji, “Ekonomi Agrè”.

Gen yon etidyan nan CUC (KIK), Carline Jean-Marie ki ekri tèz li an kreyòl tou. Genyen tou, nan menm CUC/KIK, yon dezyèm etidyan, Sergo Chery ki prezante tèz pa li avèk bwa kreyòl li.

Lydia Bradford, Daniel Sineus, Wisner Baguidy, Carline Jean-Marie, Sergo Chery ayibobo! Wi, se yon chay konpliman peyi a dwe nou. Kontinye, kenbe fèm, pa lage. Mèsi dèske nou te louvri wout la. Anvan lontan, tèz kreyòl pral tonbe devan dèyè. Fòk te gen yon kòmansman.

SA YO NOU DWE KONNEN YO

Nan plizyè inivèsite ameriken yo anseye kreyòl Ayisyen an. Yo fè etid ak rechèch sou li.

Mèkredi 23 jiyè 2008: Majistra Nouyòk la, Michael Bloomberg, deklare kreyòl se youn nan 6 lang ofisyèl administrasyon minisipal Nouyòk la apre angle. Sis lòt lang sa yo se: chinwa, espayòl, italyen, koreyen, ris ak kreyòl nou an.

Avèk sa, gen enpe moun ki va sispann di: «ki kote nou prale ak lang kreyòl la?»

• Nan «Google» ou jwenn yon dibita dokiman kreyòl, enfòmasyon ak atik kreyòl. Kidonk «Google» se yon kote ou jwenn plis enfòmasyon kreyòl okenn tèt kretyen vivan pa kapab kenbe. Wi, «Google» la: li makònen ak kreyòl nou an nèt ale, nètalkole. Li bay kreyòl la yon gwo jarèt, yon pakèt jarèt. Genyen tou "Google" pou tradiksyon.

Nan Miyami, ou kapab pase egzamen lisans otomobil ou nan lang kreyòl.

Miyami ankò: nan ayewopò a, mwen fè biyè avyon mwen nan yon machin ki pale kreyòl.

Se yon machin American Airlines.

Mwen te fè eksperyans soti Miyami ale Los Angeles, kote pandan tout vòl la, American Airlines ap ban mwen enfòmasyon sou itinerè avyon nan lang kreyòl mwen an. Men foto otès la k ap anonse sa.

POU VIL NOUYÒK MENM, SE CHAPO BA

Yon gwo kout loray nan lakou Nouyòk jou ki te mèkredi 23 jiyè 2008: Majistra Nouyòk la, Michael Bloomberg, deklare kreyòl se youn nan 6 lang ofisyèl administrasyon minisipal Nouyòk la apre angle. Sis lòt lang sa yo se: chinwa, espayòl, italyen koreyen, ris ak kreyòl nou an.

19 dokiman jiridik e administratif ki egziste nan vil Nouyòk pou bay Ayisyen sèvis

Se annik pran dokiman yo epi rantre ransèyman yo

	1	2	3
Tit	Jwenn Tout Kredi Ou Merite avèk Kredi Nan Taks Sou Revni (Get all the credit you deserve with Earned Income Tax Credits	Eta New York Biwo Defansè Dwa Kontriyab la (Office of the Taxpayer Rights Advocate)	Dwa W ak Obligasyon W Dapre Lwa sou taks (Your Rights and Obligations under the Tax Law)
Nimewo piblikasyon	DTF-215-2-HAI	DTF-911.2-HAI	PUB-131-HAI

	4	5	6
Tit	Deklarasyon Dwa Konsomatè Osijè Kote k ap Prepare Taks (Consumer Bill of Rights Regarding Tax Preparers)	Fason pou mande yon Konferans pou Konsilyasyon (How to Request a Conciliation Conference)	Fason pou kontakte Depatman Taks pou Èd nan pwogram Offer in Compromise (Pwopozisyon Aranjman) (How to Contact the Tax Department for Offer in Compromise Assistance)
Nimewo piblikasyon	PUB-135-HAI	PUB-3001-HAI	PUB-3002-HAI

	7	8	9
Tit	Yon ti Gid toukout sou Fason pou mande Èd nan Biwo ki Plede anfavè Kon-tribyab (Office of the Tax-payer Rights Advocate)	Enfòmasyon sou Fòm POA-1, Pwokirasyon (How to Designate Power of Attorney)	Pou Otorize yon Pwofesyonèl nan Taks Jwenn aksè nan Enfòmasyon sou Taks ak Fè Tranzaksyon (A Brief Guide to Authorizing a Representative for Tax Information Access (E-ZRep)
Nimewo piblikasyon	PUB-3003-HAI	PUB-3004-HAI	PUB-3007-HAI

	10	11	12
Tit	Kimoun ki ka kalifye pou Empire State Child Credit (Kredi Taks Empire State pou Timoun) (Who May Qualify for the Empire State Child Credit)	Kimoun ki ka kalifye pou Real Property Tax Credit (Kredi Taks pou Byen Imobilye) (Who May Qualify for the Real Property Tax Credit)	Yon ti Gid toukout sou Earned Income Credit nan Eta New York (Kredi Taks pou Revni ou reyalize) (A Brief Guide to the Earned Income Credit)
Nimewo piblikasyon	PUB-3101-HAI	PUB-3102-HAI	PUB-3104-HAI

	13	14	15
Tit	Kimoun ki ka kalifye pou Child and Dependent Care Credit (Kredi taks pou swen timoun ak depandan) (Who May Qualify for the Child and Dependent Care Credit)	Yon ti Gid toukout sou Fason pou mande College Tuition Credit or Deduction (Kredi oswa Dediksyon pou frè Ekolaj Kolèj) (A Brief Guide to the College Tuition Credit)	Fason pou evite pòsyon ki pou ou nan yon ranbousman taks sou revni nou deklare ansanm sèvi pou kouvri dèt task mari/ madanm ou (How to Apply for a Nonobligated Spouse Separate Refund)
Nimewo piblikasyon	PUB-3105-HAI	PUB-3106-HAI	PUB-3107-HAI

	16	17
Tit	Kimoun ki ka kalifye pou Innocent Spouse Relief (Sekou pou Mari/Madanm Inosan) (Retire responsablite taks sou moun nan lè li deklare taks ansanm) (Who May Qualify for Innocent Spouse Relief)	Yon Gid sou Kredi Taks Vil New York (A Guide to New York City School Tax Credits)
Nimewo piblikasyon	PUB-3108- HAI	PUB-3109- HAI

	18	19
Tit	Ou bezwen èd? (Need help?)	Posiblite pratik pou jere taks sou biznis nan Eta Nouyòk (Convenient Options for Handling New York State Tax Business)
Nimewo piblikasyon	TP-85-HAI	TR-24-HAI

ETA NOUYÒK

Apre vil Nouyòk, se Eta Nouyòk la ki deklare kreyòl la kòm yon lang ofisyèl. Y o te pase yon lwa ki te ofisyalize kreyòl ayisyen nan Eta NewYork la, nan dat 6 oktòb 2011. Kidonk, sa te fèt nan kòmansman mwa oktòb la ki se mwa lang kreyòl ak kilti kreyòl. Ayabonbe!

Se konsa, nan Eta Nouyòk la, depi lane 2011 yo tradui tèks chak jou. Tradiksyon yo, se nenpòt sa Gouvènè a oswa Gouvènè Adjwen an pral fè, nenpòt sa yo gen pou yo fè, oswa sa yo te fè, soti nan diskou yo pral bay rive nan deklarasyon katastwòf, dekrè ak lwa ... elatriye.

N ap jwenn lwa sa a, nan lang kreyòl ayisyen, sou sit sa a:

https://www.governor.ny.gov/news/governor-cuomo-issues-executive-order-improve-access-state-services-non-english-speakers-0

Ayibobo, Ayabonbe pou gouvènè Andrew M. Cuomo!

Se pa yon jwèt. Se bagay serye. Yo respekte lalwa. Menm anyè lane 2017 pou lekòl segondè, vil la soti yon vèsyon kreyòl. Se 626 paj kreyòl nètale. Wi, yo pa nan blòf kouwè Leta Ayisyen. Kreyòl lang ofisyèl, se bagay serye nan lakou lakay yo.

NYC Department of Education

ANYÈ LEKÒL SEGONDÈ
NAN VIL NEW YORK
POU ANE 2017

DAT ENPÒTAN

SAMDI Septanm 24	DIMANCH Septanm 25	SAMDI Oktòb 22	DIMANCH Oktòb 23

TABMATYÈ

BYENVENI NAN ADMISYON LEKÒL SEGONDÈ

PAJ LEKÒL YO

LIS VERIFIKASYON POU MACHASUIV YO

Vil Boston di li p ap rete dèyè.

Haitian

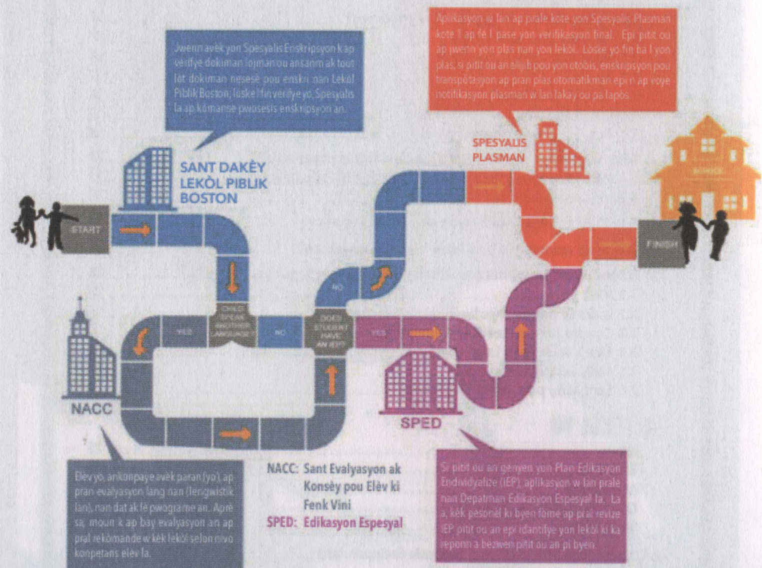
Discover Boston Public Schools

Gid Chwa ak Enskripsyon

Edisyon Ane Lekòl 2018-2019

Yon resous pou Fanmi Lekòl Boston yo ki fenk vini yo ak sila yo ki deja fè pati fanmi an k ap chèche yon nouvo lekòl, nouvo pwogram, oswa nouvo plasman.

Chemen Enskripsyon An

Pou w jwenn orè resan lekòl yo, konsilte: www.bostonpublicschools.org/belltimes

Entwodiksyon

DAT ENPÒTAN

Kòmansman Priyorite Enskripsyon | Fen Priyorite Enskripsyon | Notifikasyon (Avi) sou Plasman

KREYÒL AP TAYE BANDA

Wi kreyòl ap taye banda sou latè beni. Depi plis pase 30 lane American Airlines resevwa pasaje yo, nan avyon an nan lang kreyòl.

Anpil inivèsite ameriken anseye Kreyòl lakay yo.

Chili sot bay yon kou kreyòl pandan 3 mwa pou anviwon 400 polisye lakay yo.

Lame Dominiken gen kou kreyòl yo bay militè lakay yo tou.

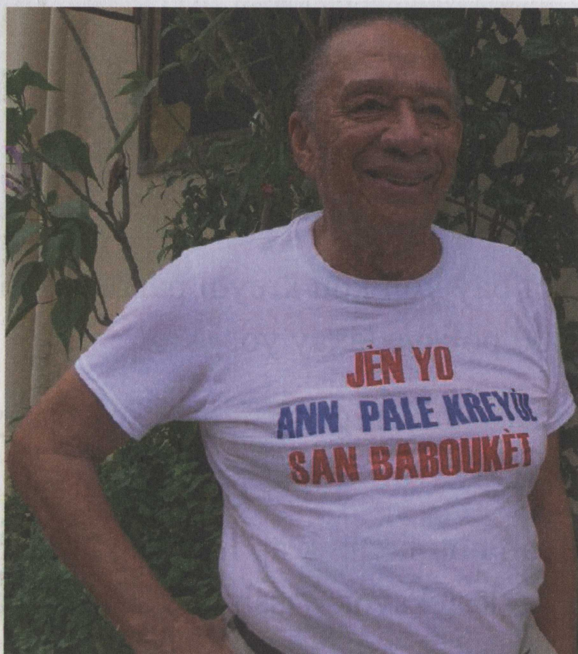
Anpil nan noumenm k ap li mwen jounen jodiya nou konnen koleksyon Assimil yo. Enben yo fè yon assimil kreyòl Ayisyen, menmsi li te genyen plis pase 100 fot gramè, vokabilè ak òtograf ladann.

Nan peyi Chin, pi gwo inivèsite lang etranje, Beijing Foreign Studies University, deside anseye lang kreyòl la tou. Ayabonbe!

Si apre sa ou pa kwè kreyòl la ap taye banda, zafè ou zanmi. Ou se yon ka pèdi.

YON TI KOUT PYE.

Se konsa soti Nouyòk, soti Boston, soti Chin, yo ban mwen yon ti kout pye pou mwen kontinye separe pawòl avèk nou.

Mwen ta renmen yo ban nou yon ti kout pye tou, pou nou kouri prese pran devan Nouyòk limenm ki ban nou EKZANP.

Pa gen tan pou nou pèdi. Avèk tout dokiman ki deja ekziste, se sèlman kèk mwa pou tout bagay chanje, pou tout bagay regle, pou yon jistis fèt kòrekteman pou tout Ayisyen. Se mete sou odinatè plizyè eskelèt fòm ak fòmilè. Epi tout moun k ap pratike dwa an

kreyòl annik ranpli yo kòmsadwa. Depi gen volonte anpil bagay ta kapab rive fèt pou mwa oktòb 2018, mwa kreyòl, mwa ouvèti tribinal.

Ki moun ki pou rive fè sa? Èske se wòl Akademi an? Non ! Se tout moum ki se aktè nan lajistis ki pou mete tèt ansanm pou yo bay kreyòl la plas li reyèlmanvre .

Mwen swete pou Leta respekte pèp la, respekte konstitisyon an ki deklare gen 2 lang ofisyèl. Se pa sèlman lè eleksyon pou yo voye kreyòl monte. Se toutan, toupatou, nètalkole.

Mwen swete pou Ministè Edikasyon Nasyonal (MENFP) pran wòl li kòmsadwa; pou li respekte konstitisyon an, limenm tou, pou li sispann bay franse jarèt sou kreyòl la.

Men Vre KONKLIZYON an, se noumenm ki pou fè li, depi nou gen volonte.

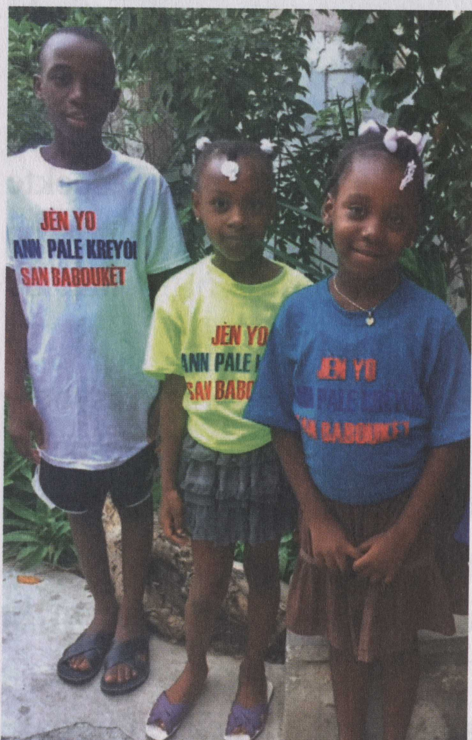
Se pou nou ta pran angajman pou nou fè plis pase 40 deklarasyon kreyòl Napoléon te fè yo. Se pou nou ta fè plis pase 20 dokiman kreyòl vil Nouyòk mete osèvis kominote ayisyen an.

Nou ta dwe sispann ranmase sa ki pa pou nou, pou nou bay sè nou ak frè nou, Ayisyen parèy nou, pou nou ba yo yon JISTIS AN KREYÒL, yon lekòl an kreyòl, tout sèvis Leta an kreyòl.

Yon lòt degi.

Krik!

Krak!

Vwala, se nan lakou " Bèl solèy", kote ki gen plizyè apatman. Yon jou, yon vizitè parèt epi li kòmanse pale franse ak timoun yo. Nou konnen sa ki pase? Timoun yo di moun sa a:

"Isit la se kreyòl nou pale" alòske nan lekòl kote yo ale a yo oblije timoun sa yo pale franse. Men, nan espas libète "Bèl solèy" la, timoun sa yo libelibè fè granmoun vizitè sa a yon bèl leson : leson fyète idantite nou. Sèke kreyòl pale, kreyòl konprann!

Timoun sa yo deja pote laviktwa.

GEN LIV KREYÒL. SA PA MANKE.

Gen moun ki di pa gen liv kreyòl. Mwen deja reponn sou sa. Men m ap fè yon ti pawòl siplemantè sou sa.

Nou konnen: "Mache chache pa janm dòmi san soupe". Mwenmenm mwen bouske adwat agoch. Mwen jwenn, wi.

Pou ekri liv kreyòl mwen yo, mwen gen yon ti bibliyotèk liv kreyòl. Sou etajè mwen, nan biwo mwen, ou kapab jwenn tout yon seri diksyonè ak liv pou konsiltasyon:

- Petit guide pratique du créole au français, Roc J. Raymond. 1966
- Dictionnaire Français Créole Jules Faine, 1974, Lemeac.
- Ti diksyonè Kreyòl-Franse, Dictionnaire élémentaire créole haïtien- français, Alain Bentolila,1976.
- Diksyonè Kreyòl, Angle/ Kreyòl, Créole/ English , Edner A. Jeanty's. 1993
- DIKSYONÈ Kreyòl Vilsen, Féquière Vilsaint, Maude Heutelou. Edisyon Educavision, 1997

- DIKSYONÈ Ayisyen Espayòl, prophète Josep M.éd. / Francisco Lamda. 1999 Edisyon Konbit
- Diksyonè Ayisyen-Angle, Prophète Joseph M.Éd./ Thomas E. Davies. Ph.D. 1999 Edisyon Konbit
- Diksyonè ilistre Lang Ayisyen, Prophète Joseph, 1999 Edisyon Konbit.
- Diksyonè Sinonim Lang Ayisyen Fondamantal, Prophète Joseph M.Éd. 1999 Éditions Konbit
- Mots Créoles du Nord d'Haïti, Max Manigat. 2007
- Diksyonè Matematik Ak Desen, Éduca Vision. 2007
- Dictionnaire Haïtien - Francais / Français-Haïtien, Prophète Joseph, M.Éd. 2012 éditions Konbit
- Konprann Konnen #2, Youn nan tout, Tout nan youn. Edisyon Pawòl 2014
- Pawòl Kreyòl, volim 4. Ane 2015, sosyete koukouy.
- Diksyonè Angle-Kreyòl Ayisyen Albert Valdman, 30.000 antre, 1148 paj, 2017.

Gen yon liv eskout ki gen ladan li plizyè dosye. Liv sa a li rele "Vin Eskout Louvèti, tòm 2", 200 paj. Li gen dokiman sou plizyè tèm.

- Sou edikasyon: koperativ, atizana, restavèk, bòlèt.
- Sou sante: pran swen timoun, sove timoun anba dyare, vaksinasyon, malnitrisyon, byen manje, vè, malarya.
- Sou agrikilti ak gadinaj: konsevasyon sòl, amelyorasyon sòl, teknik pepinyè, gadinay poul pou vyann, elvaj lapen, elvaj pwason.
- Resous natirèl: dlo se lavi, pwoteje dlo, dlo pou bwè, konbat sechrès.
- Lòt sijè: bati latrin, konstwi yon fou, seche fwi ak legim, seche pwason, konbat rat, konsèy sou elektrisite.

Gen 2 liv sante ki merite yon plas espesyal. Premye a se "Kote ki pa gen doktè". Yon liv pou ede moun andeyò, kote ki pa gen lopital, dispansè ouben klinik. Se yon liv plis pase 600 paj. Editè Hesperian 2018. Dezyèm liv la se "Kote Fanm Pa Jwenn Doktè". Se yon gid sante pou fanm: 562 paj. Editè : Hesperian 2014.

Gen anpil lòt òganizasyon ki ekri liv kreyòl. Ou gen anpil anpil ekriven ki ekri liv kreyòl, epi yo enprime yo pou kont yo.

M ap sonje agwonòm François Séverin ki pibliye 2 michan liv nou pa dwe bliye. Se:

- "Plant ak Pyebwa tè Dayiti",
- "Ti zwazo kote ou prale", deskripsyon sk analiz 81 zwazo lakay.

Ou gen mesye Frantz Gourdet, .ki fè soti sou bèl papye "Ti Prens lan", yon vèsyon bileng, Le Petit Prince de Saint-Exupery, LEVE 2015.

Li fè soti ankò nan yon edisyon bileng: L'odeur du Café de l....., Frantz Gourdet, LEVE, 2016.

Li fè soti nan yon edisyon bileng : L'étranger de Albert Camus, Yon Nèg apa, Frantz Gourdet, LEVE, janvye 2017.

Te gen yon premye tradiksyon Ti Prens la deja, anba plim .... Kidonk sa fè 2 tradiksyon pou liv sa a.

Gen 3 tradiksyon diferan kreyòl ki ekziste pou Gouverneurs de la Rosée.

Gen anpil editè ki enprime liv kreyòl. Pou editè sa yo, jounen jodiya, gen plis pase mil (1000) liv

ki disponib nan katalòg yo. Mwen swete Akademi Kreyòl Ayisyen an pran inisyativ fè yon katalòg jeneral, kote tout liv kreyòl ki disponib isit Ayiti kouwè lòtbò dlo.

IM NASYONAL SENT LISI

Gouvènman Sent Lisi a adopte ofisyèlman yon vèsyon kreyòl pou im nasyonal yo a. Yo anonse desizyon sa pandan Sent Lisi t ap selebre 37 èm anivèsè endepandans li.

Anplis, yon kout chans, paske desizyon an tonbe yon jou apre jounen entènasyonal lang manman, 22 fevriye. Fòk nou souliye, moun Sent Lisi konsidere kreyòl la kòm yon lang natif natal, kòm lang manman yo.

Im ofisyèl kreyòl Sent Lisi a

1- Fi èk fis, manmay Sent Lisi
Chéwi péyi nésans-nou
Péyi montany, lans èk valé
Pli bèl lil ki asou late!
Nenpòt plas nou vwayajé
Toujou chéwi lil natal-nou

2- Sa pa tan nasyon bat ladjè
Pou bèlté Élenn nou-an
Sa pa tan wivòt èk konba
Té twoublé lavi nou tout
Mètnan, syèl-la éklèsi
An lawout nèf ouvè pou nou

3- Dyé, Senyè, benni péyi-nou
Pwotéjé'y kont tout malè
Fè nou viv ansanm an lapé
Fè nou fò an kò é lam
Endé nou tjenn kon pwensip
Jistis, Lamou, Lavéwité!

Si nou te kapab kwè nan tèt nou menm jan ak moun Sent Lisi, nou ta genyen Im Nasyonal nou an ofisyèl nan lang natif natal nouan.

Annou gade si sa va rive fèt andedan Konstitisyon nou an, ki ta sipoze amande.

Desalinyèn

1- Pou Ayiti Peyi Zansèt yo
Se pou n mache men nan lamen
Nan mitan n pa fèt pou gen trèt
Nou fèt pou n sèl mèt tèt nou.
Annou mache men nan lamen
Pou Ayiti ka vin pi bèl
Annou, annou met tèt ansanm
Pou Ayiti nan non tout zansèt yo.

2 - Pou Ayiti nan non Zansèt yo
Se pou n sekle Se pou n plante
Se nan tè tout fòs nou chita
Se li k ba nou manje
Ann bite tè, ann voye wou
Ak kè kontan, fòk tè a bay
Sekle, wouze, fanm kou gason
Pou n rive viv ak sèl fòs ponyèt nou.

3 Pou Ayiti ak pou Zansèt yo

Fò nou kapab vanyan gason
Moun pa fèt pou ret ak moun
Se sa k fè tout manman ak tout papa
Dwe pou voye timoun lekòl
Pou yo aprann, pou yo konnen
Sa Tousen, Desalin, Kristòf, Petyon
Te fè pou wet Ayisyen anba kòd blan.

4 Pou Ayiti Onon Zansèt yo
Ann leve tèt nou gad anlè
Pou tout moun mande Granmèt la
Pou l ba nou pwoteksyon
Pou move zanj pa detounen n
Pou ka mache nan bon chimen
Pou libète ka libète
Fòk lajistis blayi sou peyi a!

5- Nou gen drapo tankou tout pèp
Se pou n renmen l, mouri pou li
Se pa kado blan te fè nou
Se san Zansèt nou yo ki te koule
Pou nou kenbe drapo nou wo
Se pou n travay met tèt ansanm
Pou lòt peyi ka respekte l
Drapo sila a se nanm tout Ayisyen.

DEKLARASYON DWA MOUN

Atik 1- Tout moun sou tè a fèt tou lib. Tout gen menm valè (nan je lasosyete), tout moun gen menm dwa devan Lalwa. Tout moun fèt ak yon bonsans, tout moun fèt ak yon konsyans epi youn fèt pou trete lòt tankou frè ak sè.

Atik 2- Chak grenn moun sou tè a fèt pou kapab benefisye libète ak dwa ki pwoklame nan Deklarasyon sila a, san okenn diferans, tankou diferans ki baze sou ras, sou koulè po, sou si se fanm oswa si se gason. Pa fèt pou gen okenn diferans ki baze ni sou lang, ni sou relijyon, ni sou opinyon politik oswa lòt fason sèten moun panse; ni pa dwe gen diferans ki baze sou nasyonalite moun, klas sosyal yo, richès yo, nan ki kondisyon paran yo te fè yo; ni sou okenn lòt rezonman nan jan sa a.

Pa fèt pou gen okenn diferans non plis, ki gen rapò ni ak sitiyasyon politik, ni ak kalite rapò relasyon diplomatik ki egziste ant peyi kote moun nan ye a ak peyi kote moun nan soti a, kit se yon peyi oswa yon teritwa endepandan, kit li anba drapo yon lòt peyi, kit li granmoun lakay li, oswa ta gen kèk règleman ki limite pouvwa peyi sila a pou li pran desizyon poukont li.

Atik 4- Pèsonn pa gen dwa fè okenn moun tounen esklav ni fòse okenn moun fè yon travay. Pa fèt pou gen ni esklavaj, ni komès esklav, kèlkeswa jan y ap fèt la.

Atik 5- Yo pa gen dwa bat okenn moun, ni fè li pase mizè, ni fè li sibi lòt kalite soufrans pou fè li pèdi kontwòl li oswa fè li sispann konsidere tèt li kòm moun, fè li tounen zonbi.

Atik 12- Pèsonn pa fèt pou fouye nan lavi prive okenn lòt moun, nan zafè fanmi li, ni nan sa k ap pase andedan lakay li. Pèsonn pa gen dwa fouye nan lèt yon lòt moun ekri oswa lèt li resevwa, ni fè anyen ki ka dezonore moun nan oswa fè li pèdi repitasyon li. Chak moun gen dwa pou lalwa ba li pwoteksyon kont zak fouyapòt ak medizan-malpalan sa yo.

Atik 18- Se dwa chak moun pou li gen fason panse pa li, konviksyon ak relijyon lide li di li. Ak dwa sa a, chak moun sipoze lib chanje relijyon jan li vle, ak konviksyon li tou. Chak moun sanse lib fè antrenman, fè pratik, fè sèvis ak seremoni pou manifeste relijyon oswa kwayans li. Li sanse lib fè tout bagay sa yo, swa poukont li swa nan yon gwoup kit se devan tout piblik la, kit se yon kote apa.

Atik 23

1- Chak moun gen dwa travay, dwa pou li deside ki travay li vle fè li pa vle fè. Se dwa li pou li travay nan bon kondisyon ki pa kont enterè li epi ki pwoteje li.

2- Se dwa tout moun ki fè menm kalite ak menm kantite travay, pou yo touche menm salè, san paspouki.

3- Se dwa chak moun k ap travay pou li touche salè ki koresponn ak travay l ap fè a. Li fèt pou touche dekwa pou li menm ak tout fanmi li ka mennen yon vi respektab. Chak fwa gen posiblite yo fèt pou ta ajoute tout lòt mwayen pwoteksyon sosyal ki genyen sou salè sa a.

4- Tout moun gen dwa fè kolonn ak lòt moun pou fonde sendika oswa antre nan sendika ki la deja pou defann enterè yo.

Atik 24- Tout moun gen dwa pran repo epi jwenn tan pou l anmize li. Se dwa moun nan pou li pa travay depase limit epi pou li gen peryòd konje peye si li se yon anplwaye.

Atik 26-

1- Se dwa tout moun pou yo al lekòl. Lekòl leta fèt

pou gratis sitou lekòl elemantè ak lekòl fondamantal. Lekòl elemantè fèt pou li obligatwa. Lekòl teknik ak lekòl pwofesyonèl fèt pou alapòte tout moun. Epi posiblite antre nan inivèsite ta dwe egziste pou tout moun, selon kapasite etid yo.

2- Edikasyon fèt pou vize devlopman pèsonalite moun epi ranfòse respè Dwa Moun ak libète ki endispansab yo. Li fèt pou fasilite antant, tolerans ak zanmitay fleri nan mitan tout peyi, tout kalite ras moun, tout kalite relijyon. Edikasyon fèt pou ede Nasyonzini travay pou gaye ak kenbe lapè sou tè a.

3- Manman ak papa se premye moun ki gen dwa deside ki kalite edikasyon yo ta renmen pitit yo resevwa.

Atik 29-

1- Chak kretyen-vivan gen yon seri obligasyon anvè kominote kote l ap viv la. Paske kominote a se sèl kote li kapab alèz pou li devlope pèsonalite li tout bon vre.

2- Lè yon moun ap egzèse dwa ak libète li, li pa fèt pou gen lòt limit pase sa lalwa fikse, pou anpeche moun nan pilonnen dwa lòt moun epi pou fè li obeyi tout prensip ki la pou fè respekte Lalwa, respekte lòd piblik epi respekte byennèz lòt moun nan yon sosyete

kote yo pratike demokrasi.

3- Kèlkeswa sikonstans ki ta prezante, dwa ak libète sa yo pa ka sèvi pou fè anyen ki an dezakò ak vizyon epi ak prensip Nasyonzini yo.

"Le premier instrument du génie d'un peuple, c'est sa langue".

Henri Beyley dit Stendhal

"Premye fenèt nanm yon pèp, se lang li."

Gérard-Marie Tardieu

KATRIYÈM PATI

Kreyòl nan ledikasyon, nan sèvis piblik ak lajistis

Kreyòl nou an ki se lang ofisyèl depi konstitisyon 1987, li ta lwen si te gen volonte. Li ta lwen si pa te gen blokaj ni nan Ledikasyon, ni nan Sèvis Piblik, ni nan Lajistis.

Sanble se yon revolisyon ki merite fèt.

4- Katriyèm pati, Kreyòl nan edikasyon, nan sèvis piblik ak lajistis

4.1- Les Comédiens : esklizyon

Espas ayisyen an: se tankou yon teyat ki mete aktè prensipal la deyò, pèp ayisyen an ki se sèlman kreyòl li pale epi li konprann. Graham Greene nan liv li a « Les Comédiens », si li pa gen rezon lòt kote, pou lekòl li gen rezon. Se yon lekòl komedi pou pi fò timoun nan pèp la. Nan yon sans, si lekòl la pa ta yon komedi, li ta yon dram.

Kanta MENFP, se blòf , epi se pi gwo lennmi lang kreyòl la. Yon gran pedagòg Jean Piaget ap pale :

"En réalité, l'éducation forme un tout indissociable, et il n'est pas possible de former des personnalités autonomes dans le domaine moral, si par ailleurs, l'individu est soumis à une contrainte intellectuelle telle qu'il doive se borner à apprendre sur commande sans découvrir par lui-même la vérité. S'il est passif intellectuellement il ne saurait être libre moralement".

Kouman pou timoun yo pa pasif, ak yon lang ki pa pou yo, yon lang prete ?

Nan anpil lekòl, ou gen pinisyon pou pale kreyòl, jouk jounen jodiya nan lane 2018.

Men atik # 4 yon lekòl kongreganis katolik:
"On n'est pas autorisé à s'exprimer en créole au sein de l'établissement".

Ou genyen kout fwèt ak anpil pinisyon kòporèl. Genyen tou pinisyon moral ki la pou detwi pèsonalite timoun nan, tou sa li gen ki natirèl lakay li, ak kapasite li pou kreye, pou envante ...

Epi lè li pale kreyòl yo kouri di li *"Exprimez-vous"*, kòm si lè li pale kreyòl se jape li jape.

Kote dwa lengwistik timoun yo ?

Men, Ayiti siyen konvansyon dwa timoun. Kidonk timoun yo gen dwa libelibè pale kreyòl la jan yo pi pito. Se nan dat 20 novanm 1989 Ayiti siyen konvansyon entènasyonal dwa timoun.

Ayiti ratifye konvansyon an ak yon lwa li vote nan lane 1995.

Wi! KONSA KONVANSYON VINI YON LWA

Atik 13 la di konsa :

"Timoun yo gen dwa eksprime yo libelibè ... : alekri,

aloral, sou fòm enprime, sou fòm atistik, sou

kèlkeswa fòm yo va chwazi a."

Pwen / Ba ! Sa se pa jwèt !!!

Nou tout nou dwe fè respekte sa !

Direktè lekòl, sispann aprann timoun yo pa respekte lalwa. Depi nou pa vle timoun yo pale kreyòl, se lagè nou ap fè avèk konvansyon dwa timoun yo. Anplis se meprize sikilè 31 janvye 1980 Sekretè Deta Joseph C. Bernard ki di konsa:

"kòm premye atik dekrè 18 septanm 1979 la fè kreyòl vini yon lang ofisyèl nan lekòl ..."

Èske te janm gen yon lòt sikilè ki anile sikilè sila a?

Dayè, lang kreyòl la, seyon lang ofisyèl konstitisyon an tabli, byen tabli, yon lang ki simante tout Ayisyen. Ki kote enstitisyon kongreganis sa yo, ak lòt lekòl jwenn tout POUVWA sa a:

- pou yo ap batay kont konstitisyon nou an;
- pou yo ap batay kont konvansyon dwa timoun yo
- pou yo ap batay kont sikilè Joseph C. Bernard la
- pou yo ap batay kont tout lojik pou bay kilti nou ak idantite nou valè?

Kote yo jwenn tout pouvwa sa a?

Anplis, lekòl ayisyen an, li pou anpil nan koripsyon ki ap toufounen peyi nou an. Kouman sa? Akòz fransè a!

Wi, annou lage kreyòl la kòm sèl kòk andedan lekòl yo paske timoun yo aprann bay twòp manti akòz yon lang ki bloke yo, yon lang ki ap gagannen yo.

4.2- DÈNYE KOU KI TOUYE KOUKOU A

Lekòl ayisyen an aprann jèn yo pou yo manti, pou yo vòlò. Mwen te anseye Bèljik, mwen te anseye Kanada, Kebèk ak Ontaryo, mwen pa janm wè elèv ap kopye konsa nan egzamen yo. Poukisa poul, bèt egziste konsa nan lekòl Ayiti? Senpleman paske elèv yo pa konprann lang franse yo enpoze yo a. Se konsa, solisyon an ye pou elèv yo, sètadi: "degaje pa peche". Sa a li antre nan fon sèvèl tèt yo, nan mantalite yo byen bonè nan lekòl la. Epi sa pral rete yon maladi pou tout rès lavi yo. Anpil pwoblèm pou korije sa. Batay kont koripsyon, li dwe kòmanse depi nan lekòl la. Nou dwe anseye nan lang kreyòl nan tout lekòl yo. "Tabula rasa"! ki ta vle di "revolisyon."

Se pa sèlman anseye nan lang kreyòl, se pa sèlman li bèl fraz sa a nan sikilè Sekretè Deta Joseph C. Bernard, se dechouke pou nou dechouke vye mantalite sila a, yon mantalite ki anpeche timoun yo pale kreyòl andedan lekòl la. Dechouke mantalite sa a paske, deja lekòl la ap aprann timoun yo vòlò, nan aprann yo degaje pa peche.

Kounyen an, se abse sou klou, lekòl la ap aprann yo dezobeyi lalwa, paske la lwa ba yo dwa pale

kreyòl libelibè.

Anplis se fè yo meprize lang yo, kilti yo; se aprann yo meprize idantite yo: se foure andedan tèt yo lang kreyòl la pa bon, lang kreyòl la se pa pou yo pa pale li anndan lekòl... souzantandi lòt kote tou...souzantann li pa ase swa. Se sa ki fè ou wè anpil Depite, anpil Senatè depi yo rive nan palman yo chanje langaj. Pou yo santi yo moun, yo anvi pale franse menmsi bouch yo sirèt. Se konsa tou, lè ou prezante w yon kote, nan sèvis piblik la, moun ki ap resevwa w la, pou li santi li enpòtan, li deside pwenti bouch, pale fransè. Menm li kapab menm rive meprize w paske se kreyòl ou pale. Se sa pou nou rive dechouke andedan lekòl la, andedan sosyete a, andedan administrasyon piblik la.

N ap di byen fò: Sispann bay franse GWO JARÈT sou kreyòl la, paske yon lòt rezilta : se echèk nan bakaloreya

Yon lavalas lajan ape jete nan lanmè. Blòf ministè edikasyon nasyonal.

Se yon gwo tètchaje, gwo doulè,

Se yon katastwòf, wi, pou nou pa di se yon gwo eskandal.

Solisyon an : se ta yon revolisyon “ trankil ” nan

sistèm edikatif la !

Lang kreyòl se lang ofisyèl, ki bò sa a? Ayiti? Non, sou yon fèy papye. Paske nou pa respekte ni frè ak sè nou, ni konstitisyon an. Se petèt pa fòt nou, nou te aprann repete nan yon lekòl kolonizasyon Lafrans te pote pou nou apre Konkòda peyi a te siyen ak Wòm. Se petèt pa fòt nou, men n ap kalonnen elèv yo ak yon lang yo pa konprann, nan yon lang ki pa pa yo, nan yon lekòl aprann pakè, san konprann, pou yo radote nan yon lang prete. Se yon lekòl jakorepèt.

Èske sa kapab chanje? Sa kapab chanje rapid rapid. Se pa difisil, se pa konplike. Volonte sèlman ki pou ekziste.

Volonte ki pou genyen pou fè revolisyon sa a.

Mwen pa kwè nan MENFP. MENFP abitye fè blòf, l ap kontinye fè blòf. Plan operasyonèl 2010-2015 sou edikasyon an se yon plan yo mete nan tiwa.

Poutan Plan sa a di nan rekòmandasyon No 5 li: *"Privilégier le créole comme langue d'apprentissage dans les deux premiers cycles de l'école fondamentale et rendre l'écolier fonctionnel dans les deux langues officielles du pays dès la fin du deuxième cycle fondamental"*.

Ministè a siyen avèk Akademi Kreyòl la yon pwotokòl kote li ekri nwa sou blan:

Atik 14. Akò sa a ap fikse divès chantye pou entèvansyon yo fèt nan plan aksyon an:

1. Entèvansyon pou itilizasyon lang kreyòl la nan administrasyon MENFP an jeneral:
2. Entèvansyon pou pwomosyon ak itilizasyon lang kreyòl la nan tout enstitisyon piblik ak non-piblik k ap travay nan sektè edikasyon an:
3. Entèvansyon pou itilizasyon lang kreyòl la nan:

a. sal klas yo ;

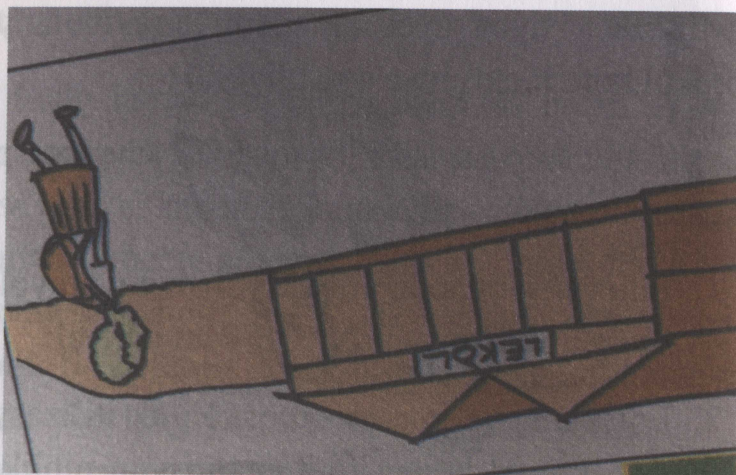
b. preparasyon kourikoulòm ofisyèl MENFP;

ch. preparasyon materyèl eskolè ak liv lekòl ;

d. sikilè ak enfòmasyon MENFP ap voye bay lekòl yo ou byen laprès

e. egzamen leta yo ;

f. fòmasyon anseyan yo.

4.3- YON LEKÒL TÈT ANBA NAN YON PEYI TÈT ANBA

Alò, li pa nòmal pou MENFP ap voye dokiman an franse bay Akademi an malgre pwotokòl akò a. Pi rèd Akademi an te mande yon konsiltan ki t ap fè yon rechèch pou MENFP, pou li te voye rapò final li a an kreyòl pou Adademi an.

Konsiltan an te reponn, li pa gen kontra pou l remèt MENFP yon rapò an kreyòl. L ap remèt yon rapò an franse. MENFP a fè tradui li pou Akademi an. Konsiltan an pa antò. Se Ministè a ki ap blofe.

N ap repoze kesyon an: èske premye lènmi kreyòl la se pa ta Ministè Edikasyon Nasyonal limenm?

[1] Sou zafè edikasyon, tout moun rekonèt echèk sistèm nan. Nan ti ponyen ki gen chans rive chita sou ban lekòl, sou chak 100 timoun, se sèlman 3 ki rive nan segondè e, kidonk twazyèm ane segondè (GRAHN, liv ch. 6). Se anpil gaspiyaj lajan, sankonte tan ak enèji, pou Leta kenbe yon sistèm ki pa kapab fonksyone. Sistèm nan ap fonksyone an reyalite pou yon ti lelit, se poutèt sa li fèt nan lang minorite a. Sistèm edikasyon an gen yon wòl enpòtan pou li jwe nan korije enjistis sosyolengwistik nou te deja denonse a.

Nan sistèm sa a, menm si elèv la entèlijan, si li pa metrize yon lang li pa kapab bay bon rezilta nan aprantisaj li ap fè. Pi gwo andikap nou nan aprantisaj fransè a, se paske nou pran li pou lang matènèl nou. nou anseye li ak metodoloji ki fèt pou aprantisaj lang matènèl olye nou konsidere li kòm lang segonn. Aplikasyon prensip teritoryalite diferansye a nan edikasyon ap favorize yon pedagoji pou ansèyman ak aprantisaj kreyòl kòm lang matènèl, franse kòm lang segonn epi kreyòl kòm lang ansèyman. Pa bliye, plis elèv la metrize fonksyonnman lang matènèl li plis li fasil pou li aprann yon lòt lang.

---

(1) Yon tèks nou pran nan "Yon Amenajman lengwistik pou devlopman pèp Ayisyen, GRAHN, paj 37.

La langue est le moteur du développement, omniprésente dans tous les domaines. Le (re) lancement du développement du pays passe inévitablement par l'application de l'article 5 de la Constitution, par la mise en place d'un vrai aménagement linguistique. Pour y arriver, l'Etat doit prendre les moyens nécessaires débouchant sur les résultats escomptés. Par exemple, sur le plan de l'éducation, la tâche est colossale, comme l'a si bien exprimé le Groupe de travail sur l'éducation et la formation:

> *Les recommandations les plus pertinentes en matière d'éducation et de formation n'auraient aucune chance de se concrétiser sans une volonté clairement affirmée pour faire de l'éducation un axe prioritaire dans la vision du développement économique et social à adopter pour Haïti. Cette volonté politique doit se manifester dans l'effort exceptionnel qui devra être consenti par les pouvoirs publics pour mobiliser et allouer à l'éducation les ressources nécessaires à son impulsion.*

(Texte tiré de "Un Aménagement Linguistique pour le Développement du peuple Haïtien, GRAHN, page 27.)

4.4- SIBVANSYON AK DOTASYON

Pou sibvansyon ak dotasyon, chak ane gen abitid genyen 15% liv kreyòl pou 85% liv angle, franse, espayòl. Gen plis dotasyon ak sibvansyon pou liv angle ak espayòl pase liv kreyòl.

Kanta apèldòf pou 2018 la men kijan sa te ye:

Nan yon premye apèldòf 19 lo liv, pou yon total 450.000 liv, pa gen yon sèl lo liv kreyòl.

Nan yon dezyèm apèldòf 36 lo liv, pou yon total 770.000, genyen 6 lo liv kreyòl pou yon total 180.000 liv. Nan dezyèm apèldòf sa a pousantaj liv kreyòl yo rive 23,37%.

Men si nou adisyone 2 apèldòf yo, nou jwenn yon pousantaj liv kreyòl 13,24%.

Se konsa yo abitye fè li, depi lontan, depi twò lontan.

Donk, fòk nou bay tèt nou mwayen pou bagay sa a chanje, epi fòk se pa ti mwayen jwèt. Minis Gabriel Bien-Aimé te eseye bay liv kreyòl yo plis plas. Ale li ale, nou tounen nan pousantaj derizwa sa a pou liv kreyòl yo.

Ann imajine yon ti moman si 2 milyon twasan

mil, oswa 2 milyon katsan mil, oswa 2 milyon senksan mil liv pou dotasyon ak sibvansyon an ta separe egal ego pou gen 1 milyon liv kreyòl ki enprime pou tout peyi a, nou imajine enpak la, repèkisyon an?

Pou kraze movèz fwa sa a, konklizyon se revolisyon an : Yon sèl lang ofisyèl .

Se MENFP ki anreta nan zafè lang nan peyi a. Nou ka pran egzanp sou dènye konkou Mis Ayiti a. Nan Tele Metropole, 8 finalis sou 10 chwazi fè prezantasyon final yo an kreyòl. Sa se yon pakèt revelasyon.

Nou kapab reflechi tou sou "Revelasyon konkou mizik BIC" te mete sou pye pou 2018 la. Jèn yo manche kreyòl yo, epi Ministè a ranmase franse li.

Kanta Mis Ayiti, li fè yon deklarasyon ekstrawòdinè nan lansman mwa kreyòl la, nan dat 6 oktòb 2017.

4.5- Diskou « Miss Haïti Univers 2017 » nan okazyon lansman mwa lang ak kilti kreyòl 2017

Ekselans, Medam, Mesye Bonswa!

Se yon gran onè pou mwen menm « Miss Haïti Univers 2017 » avèk nou jodi a nan mitan tout Ayisyen konsekan sa yo ki deside lite pou kilti ak respè lang nou an.

Nou nan Akademi Kreyòl Ayisyen n ap fete lang ak kilti kreyòl la sou tèm: ***« Jèn yo, ann sèvi ak lang nou tout kote san baboukèt. »***

An Ayiti malerezman, nou ap fè fas ak diskriminasyon atravè pwòp lang nou ki se kreyòl la, nou gen dwa pa vle di li, men nou konnen kijan reyaksyon anpil nan frè n ak sè n nou yo lè nou parèt devan yo epi nou deside pale kreyòl. Mwen se yon jèn k ap travay pou devlopman peyi a, e mwen vle envite tout jèn parèy mwen mete tèm sa an aplikasyon.

Nou se Ayisyen, lang zansèt nou kite pou nou, lang manman nou ak papa nou se kreyòl. Li se idantite nou. Ann pa wont montre kote n soti e kiyès nou ye.

M ap profite di nou tout, pale kreyòl nan sosyete a pa vle di ke nou pa gen konpetans, li pa vle di ke nou pa edike e li pa vle di non plis ke nou pa konn ni li, ni ekri.

Nou men m grandèt yo n ap di nou mèsi pou efò ke nou fè ak nou men m jèn yo pou mete kreyòl la an valè.

Nou menm jèn yo nou gen pouvwa pou n pote chanjman.

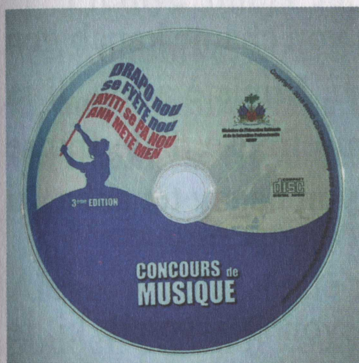
Ann komanse aji pou pi piti k ap vini yo ka konprann valè lang nou an e aprann renmen li.

Nou renmen di ***« idantite m se fyète m »*** jodia mwen men m ***Cassandra CHÉRY*** Miss Haïti Univers 2017 m ap di lang mwen, kreyòl mwen se idantite m e se fyète m.

Ann pale kreyòl, mèsi anpil

Cassandra Chéry
Mis Ayiti 2017
6 oktòb 2017

4.6- REVELASYON KONKOU MIZIK BIC

Nan konkou mizik twazyèm edisyon BIC fè ane sa a, se Minis Edikasyon Nasyonal la pèsonèlman ki chwazi bay konkou sa a jarèt pou li ta yon gwo evènnman. Nan twazyèm edisyon konkou sa a, " Drapo nou se Fyète nou, AYITI se PA NOU, ANN METE MEN", mwen kapab bay konklizyon kote jèn ki te patisipe nan konkou a di aklè lang kreyòl la se fyète yo tou. Wi, paske, lè mwen mande chantè a, atis la, konbyen pousantaj li jwenn repons nan chante kreyòl parapò ak chante fransè, li reponn mwen si pou li te ka fè yon pousantaj li ta kapab di se 99% kreyòl, 1% repons franse. Alò nou te kapab wè ministè a limenm kouman li pa respekte jèn yo ditou. Lè ministè ap fè final la, se pa ti sezi m sezi, m wè se fransè sèlman y ap pwenti bouch nan televivzyon, alòske baz la, jèn yo nan konkou a, se kreyòl la, se drapo kreyòl la yo monte nètalkole. Mwen rele sa ridikil. Reyèlman vre se pa respekte nanm jèn yo. Se pou kalite bagay sa

yo chanje.

Natirèlman, nou deja tou konnen, sou 12 chante ki sou albòm nan, pa gen yon sèl chante franse. BIC di mwen konsa, tanzantan, nan yon chante kapab gen yon ti fraz franse ki foure kò li. Ministè a tou, li ta kapab tanzantan, glise yon ti mo franse. Pale franse a, sa lèd nan okazyon sa a. Se yon bagay tèt anba, ki prèske ridikil. Non, li ridikil.

Te gen yon minis Edikasyon Nasyonal ki te lakòz yon deblozay, sou rezo sosyal yo, kòmkwa li te fè gwo fot franse pandan li t ap pale devan radyo ak televizyon. Pou mwen, pa gen mal nan sa fè fot franse. Sitwayen franse yomenm konn fè fot. Sa ki pa bon an, sa ki mal bò kote pa minis la, se ki rezon poulakyèl li te bije pwenti bouch, pale franse. Li pa t ap pale ni pou pwòp manman li, ni pou pèp la. La a tou, se te yon bagay ridikil, 2 fwa ridikil, nan ka sila a.

Pa bliye:
premye lennmi lang kreyòl la, se Ministè Edikasyon Nasyonal.

4.7- YON MANTALITE POU NOU DECHOUKE.

Premye minis Jacques Édouard Alexis, te soti yon kominike, kote li te mande pou yo respekte pèp la, pou yo itilize lang li, pou yo byen resevwa li, lè li vin mande sèvis nan sèvis piblik, nan sèvis leta.

Mezanmi, apre Premye Minis Jacques Édouard Alexis fin ale, genlè sikilè sa a, tou jete tèt li nan poubèl, ouben li kouri antre nan tiwa. Mezanmi, nou di dechouke. Se sa menm. Paske vye mantalite sa a, li pa kapab kontinye. Menmsi li te kapab ankatimini nan tèt elit yo apre endepandans nou, se apati gwo erè vin mete franse lang ofisyèl nan konstitisyon nou an, se apati "briganday" sa a ki fè yon vye mantalite vin antre nan lòlòj sekretè ak admistratè nan sèvis leta. Nou bezwen yon revolisyon pou nou dechouke jounen jodiya vye mantalite sa a: "pa konn pale ak pèp la nan lang pa li".

Nou fè tout peyi a, kèlkeswa kote nou pase, kit se nan Nò, kit se nan Nòdès, kit se desann Latibonit, pase nan Platosantral, rive nan Nòdwès, kanta Pòtoprens se pa pale, kanta nan Lwès se men nan machwè, kite depatman Lwès nou fè yon kout rive tou nan Sidès, menm nou kòmanse rive nan Gransid. Men

mezanmi, se yon sèl pawòl nou jwenn nan bouch ni jèn, nan bouch ni pwofesè kreyòl, ni nan bouch lòt moun lè nou gen konferans. Se yon sèl plenyen, lè yo rive nan administrasyon piblik si yo pale kreyòl yo pa konsidere yo kòm moun. Sa se yon gwo pwoblèm, se yon pwoblèm ki merite yo dechouke li nan pwen lòt mo pou nou anplwaye.

Annou potekole pou nou dechouke sa!

Pa bliye se depi okipasyon ameriken an vye desizyon franse lang ofisyèl la te vin boulvèse yon sitiyasyon ki pa te ko dejenere.

Pa bliye:

dezyèm lennmi lang kreyòl la, se SÈVIS PIBLIK LA.

4.8- NUL N'EST CENSE IGNORER LA LOI
CHAK MOUN SIPOZE KONNEN LALWA

Rezilta nan lajistis: depi tout tan, pèp la pa janm gen konfyans ditou ditou nan moun ki nan koze lajistis, ni nan langaj lajistis. Li mete nan tèt li, - e li gen rezon sou sa - lajistis se bagay, moun ak langaj fè yon sèl pou twonpe li, epi depouye li. Mas pèp la pa gen konfyans nan lajistis, se pa sèlman pou atmosfè negatif la, pou anpil rezon nou p ap di plis sou sa, men se paske, fondamantalman, lajistis pale yon lang ki pa lang li, yon lang li pa konprann. Poutèt sa li kwè pa gen lòt rezon ki fè sa konsa : se paske yo bezwen blofe l. Yo bezwen eskli li... pou « venger la race »! Epi pandan tan sa, lajistis ap gagote pèp la. LAJISTIS pa gen respè pou pèp la.

Sa sanble ak "Epòk Rejete"

Men lè nou gade byen se eskli n ap eskli, se sou kote n ap mete sè ak frè Ayisyen parèy nou. N ap eskli yo nan pwòp pwosè yo. Wi, noumenm Ayisyen, nou fò nan esklizyon.

Lè kreyòl la pa taye banda nan lajistis, èske se

movèzfwa? Èske se mank volonte? Èske se chenn kolon an ki rete nan sèvèl tèt nou? Èske se pa yon eritaj kolonyal nou prete pou fè tèt nou moun? Oooo, wi, ala yon twofe: "J'ai vengé la race"! Nou dwe sispann sèvi ak lang franse pou nou fè esklizyon nan lakou lajistis.

Pou rezoud sitiyasyon sa a:

Yon jistis sitwayen yo pè, yon jistis pe bouch, yon jistis kote sitwayen pa kapab konprann lalwa, pou yo ta kapab gen konfyans nan lajistis sa a.

Pou rezoud pwoblèm sa yo, fòk nou prezante lajistis, fòk nou esplike lajistis, fòk nou pratike lajistis nan sèl lang Ayisyen konprann nan. Se pou nou prezante li nan lang kreyòl. Fòk nou ekri nan lang kreyòl, tout enstriman jiridik (ak eta sivil, aksyon uisye yo, envitasyon pou konparèt yo, ak notarye yo, pwosevèbal yo, jijman yo, elatriye). Sèvitè lajistis yo (Jij, Komisè Gouvènman, Grefye, Uisye, Notè, Apantè elatriye), jwèt pou nou.

Pa bliye:

twazyèm lennmi lang kreyòl la, se

LAJISTIS.

4.9- AYITI PA DWE PERI

Kounyen an, m ap envite nou swiv yon pati nan yon pyès teyat: Ayiti pa dwe peri:

Pyès Teyat

Madan Jenjanm :

Lè ou chita reflechi, se yon kokenn batay pou kilti nou epi lang nou. Wi, yon gwo batay anfas prejije ak movèzfwa. Wi, movèzfwa, paske:

Madan Zoranysi :

Anfas movèzfwa leta ki, nan pifò biwo li yo, fè pwenti bouch la ranpòte lamayòl

Madan Vèvenn:

Anfas movèzfwa Senatè ak Depite k ap vyole konstitisyon nan vote pifò lwa yo an franse

Mesye Piman:

N ap felisite jefò k ap fèt jodiya. Minis Kilti ak Minis Edikasyon Nasyonal, m swete nou kenbe pwomès nou fè nan bay lang kreyòl la yon chans. Bravo pou kolaborasyon nou ak Akademi Keyòl la. Nan dat premye oktòb 2015, nan Triyonf, Minis Edikasyon an di: li pral travay pou tout tèks ki soti an franse ekri an kreyòl tou nan Ministè Edikasyon. Yon gwo kout chapo pou ou, Minis!

Mesye Zoranysi :

Anfas movèzfwa Ministè Edikasyon Nasyonal ki, chak ane depi 2009, pa wont pou li achte epi sibvansyone anviwon 12% liv kreyòl sèlman pou anviwon 83% liv franse… yon eskandal chak ane, ane apre ane, Minis apre Minis depi 2009, paske nan 2008, Minis Gabriel Bien Aimé te gen kouraj fè pousantaj liv kreyòl depase 25%. Men olye pou lòt Minis yo ta swiv bèl ekzanp kouraj Minis Bien Aimé a, se desann yo fè kantite liv kreyòl la desann.

Mesye Vèvenn :

Sa ki pi rèd yo te gen nan men yo yon gwo etid prezidan Préval te peye fè ***«Pour un pacte national pour l'Education en Haiti»***, anplis Ministè a peye yon lòt kòb pou fè yon lòt etid ***«Plan opérationnel 2010-2015»*** ki gen yon rekòmandasyon nimewo 5 ki tèt koupe/ marasa ak rekòmandasyon komisyon prezidansyèl René Préval la.

Madan Piman :

Men sa ki di nan rekòmandasyon nimewo 5 sila a: ***«Privilégier le créole comme langue d'apprentissage dans les deux premiers cycles de l'ecole fondamentale et rendre l'écolier fonctionnel dans les deux langues officielles du pays dès la fin du deuxième cycle»***.

Madan Jenjanm :

Ministè a ap janm fè yon pa kita yon pa nago. Li pa fè anyen pou aplike rekòmandasyon #5 sa a. N ap repete se toujou 12% liv kreyòl kont 83% liv franse ministè a achte / sibvansyone. Lajan ki depanse pou 2 komisyon yo, èske se pou granmesi ?

Madan Zoranysi :

Anfas movèzfwa yon sèten elit ki pa vle pitit pèp la monte, pousa yo mare boulèt franse a nan pye yo. Pou esklizyon wi mezanmi!

Mesye Piman:

Anfas demagoji pa respekte konvansyon peyi a siyen, konvansyon « dwa timoun » ki bay tout timoun alawonnbadè dwa pale kreyòl libelibè, menm andedan lekòl san yo pa ba yo pinisyon. Kote ministè yo ? Afè Sosyal, Kilti, Edikasyon ? kote nou pou nou frennen dezòd sa a? Pou nou frennen abi sa a?

Mesye Zoranysi :

Anfas demagoji yon pil ak yon dibita ak yon pakèt direktè lekòl (pi bon lekòl yo wi souple, se konsa yo rele l yo) alòske gwo direktè sa yo ap aprann timoun yo pa respekte lalwa, wi pa respekte lwa Senatè ak Depite yo vote pou ratifye konvansyon « dwa timoun yo ». Kote Ministè nou yo ?

Madan Piman :

Anfas movèzfwa Direktè pi bon lekòl sa yo, ki refize fè kou kreyòl nan 7èm ak 8èm Ane Fondamantal alòske Ministè Edikasyon Nasyonal prevwa 2zè kou kreyòl chak semenn. Epoutan yo toujou fè 2zè angle, 2zè espanyòl chak semenn. Bon kounyeya, menm nan nouvo segondè a, yo mande kou kreyòl, nou panse y ap bay li? Se menm lespri rejete a wi k ap kontinye.

Mesye Vèvenn :

Anfas movèzfwa anpil edikatè ki pran plezi di pa gen liv kreyòl. Respè pou nou, m pa ka di nou manti. Men sa w pa konnen pi gran pase w, si nou pa t konn sa, jodiya m ap enfòme n genyen liv kreyòl, bon ak bèl liv kreyòl ankantite, plis pase nou ta bezwen.

Madan Vèvenn:

Anfas demagoji mete kreyòl nan paspò, alòske jijman nan tribinal se anfranse yo ekri sa, alòske batistè ak tout lòt papye leta se an franse, alòske Palè Nasyonal gen kouraj mande pou yo mete franse kòm dezyèm lang nan CARICOM, poutan gen plis peyi ki renmen epi ki konnen kreyòl la nan CARICOM. Ala sa dwòl!

Mesye Zoranysi :

Anfas demagoji kote se nan bouch oubyen sou papye yo di kreyòl la se yon lang ofisyèl.

Madan Jenjanm :

Anvan mwen kite nou m ap ofri nou mesaj sa yo

Mesye Zoranysi :

21 Fevriye chak ane: Jounen Entènasyonal Lang Manman toupatou sou latè. 28 fevriye chak ane : Jounen Entènasyonal Lang Kreyòl

Madan Vèvenn:

23 jiyè 2008 la se yon gwo dat nou pa dwe bliye paske, Majistra Nouyòk la Michael Bloomberg te deklare kreyòl se youn nan 6 lang ofisyèl administrasyon minisipal Nouyòk la apre angle. Sis lòt lang yo se : chinwa, espanyòl, italyen, koreyen, ris ak kreyòl nou an. Avèk sa gen enpe moun ki va sispann di : « ki kote nou prale ak lang kreyòl sa a ? »

Madan Zoranysi :

Kilè lang kreyòl la va yon lang ofisyèl nan CARIKOM?

Madan Piman :

Nan « Google » ou jwenn yon dibita enfòmasyon kreyòl. Kidonk, Google se yon kote ou jwenn plis enfòmasyon kreyòl okenn tèt kretyen vivan pa kapab kenbe. Wi, Google la makonnen ak kreyòl nou an nètalkole ! li bay kreyòl la yon gwo jarèt, yon pakèt jarèt.

Mesye Vèvenn :

Nou ka ale byen lwen ak kreyòl la ! epi nou pral byen lwen avèk li

Madan Jenjanm :

Sonje kilti nou se yon richès Bondye ban nou pou nou separe ak lòt pèp, ak lòt nasyon ! Nou pa gen dwa ni chipe li, ni meprize li.

Mesye Piman:

Sèvi ak kreyòl ou chak jou, nou pa dwe wont sèvi avè l ! Bagay sa a pa alamòd ankò.

Madan Vèvenn:

Atik 5 Konstitisyon Repiblik Ayiti an di : « Kreyòl ak franse se lang ofisyèl Repiblik Ayiti». Men konsa li di tou : kreyòl la se sèl lang ki simante tout Ayisyen nèt ansanm » Kidonk, si nou vle simante toutbon vre fòk nou pa wont pale kreyòl.

Mesye Zoranysi :

M ap lanse yon mesaj espesyal bay Minis Manigat pou li mete lòd nan dezòd, jan nou wè li kòmanse fè a.Tanpri Minis fè aplike kourikouloum ministè a !

Madan Zoranysi :

Nan Premye Ane Fondamantal dwe genyen 7 kou kreyòl chak semenn, pou 4 kou fransè oral. Pouki Ministè

a ap achte epi sibvansyone liv fransè nan premye ane?

Mesye Vèvenn :

Nan dezyèm ane fondamantal se toujou 7 kou kreyòl chak semenn, epi 4 è fransè , avèk 3 è fransè oral. Pouki ministè a ap achte / sibvansyone plis liv fransè?

Madan Piman :

Nan Twazyèm Ane Fondamantal, se toujou 7è kreyol pou 4 è fransè. Men kourikouloum sa a, okenn enspektè pa fè respekte li. Tanpri Minis Manigat, fè yo respekte kourikouloum nan.

Madan Zoranysi :

Kourikouloum sa a menm, okenn enspektè poko janm fè respekte li ? Yo pa menm fè yon bri sapat pou sove lafas.

Madan Piman :

Sè m ak frè Ayisyen parèy mwen, tanpri souple: pa al vote pyès senatè, pyès depite, ki pa bay garanti, ki pa sèmante yo pral defann kilti nou ak lang kreyòl nou an.

Ansanm:

Nou pa dwe wont pale kreyòl! Viv Kreyòl!

Gérard Marie Tardieu

20 / 12 / 2015

4.10- YON LÒT DEGI

18 me 2018, se yon jou ki pral make istwa peyi a. Nan Akayè, 2 diskou prensipal yo, pa Rektè Inivèsite Leta, ak pa Prezidan Repiblik la, se te 2 diskou kreyòl, menmsi pa Prezidan an te gen yon ti pati franse.

Mwen kwè se yon bèl ekzanp pou tout Minis, Senatè, Depite, Direktè Jeneral, Jij, Majistra, Pastè, Pè, Monseyè, fanm vanyan, gason vanyan, pou yo tout yo tonbe suiv.

Ekselans, Prezidan Jovenel Moïse, nou swete pou ou kenbe konpa sa a tennfas.

Mèsi anpil. Mèsi davans.

Kòlèg Akademisyen, Rektè Fritz Deshommes, frape diskou kreyòl ou yo san mank, mwen jwe sou ou. Diskou kreyòl pirèd! Ankouraje!

Le premier instrument du génie d'un peuple, c'est sa langue"
Henri Beyley dit Stendhal, dans "Des périls de la langue italienne".

Lang yon pèp, se twòkèt ki pote tout richès kilti pèp sa a."
Gérard Marie Tardieu

SENKYÈM PATI

yon sèl lang ofisyèl

Si nou wont lang nou, nou poko pèp reyèlman vre.

Si nou pede bafre lang natif natal nou an, sèke chenn yo soti nan pye nou, se vre, men nou toujou gen chenn kolon an andedan sèvèl tèt nou.

Si anpil nan nou pito fè grimas ak yon lang prete (san rezon), alòske yo kapab sèvi ak lang kreyòl la kòmsadwa epi san okenn pwoblèm, sa se pa tris ase sa tris, sa se touye fyète idantite nou andedan nanm nou. Sa se noumenm ki deside zonbifye pwòp tèt nou.

5. Senkyèm pati, yon sèl lang ofisyèl

YON SÈL LANG OFISYÈL

5.1- Yon sèl lang ofisyèl: J'aime le français

J'aimerais que vous me fassiez ce crédit, à savoir que j'aime bien la langue française. Elle me permet de faire de l'argent dans l'édition. Vous ne croyez pas que ce soit une raison suffisante pour que je l'apprécie?

Je noterai par ailleurs que j'adore écouter Georges Moustaki, Georges Brassens, Nana Mouskouri,

Line Renault, Mireille Mathieu, Dalida, Édith Piaf, France Galle, Françoise Hardy. Barbara, Joe Dassin, Leo Fere, Charles Aznavour, Michel Sardou, Claude François, Jean Ferrat, Jacques Brel, Gilbert Becaud, Johnny Halliday et combien d'autres. Et j'ajouterai que cela me fait du bien de les écouter.

Que ce soit Lafontaine, Molière, Racine, Corneille et combien d'autres, je les adore ces auteurs français.

J'ai apprécié Montesquieu, Descartes, Bossuet et tant d'autres philosophes...

Malheureusement, malgré tous mes intérêts pour cette belle langue, le français, malgré mon intérêt pour ces écrivains, ces chanteurs et ces philosophes

français, je ne crois pas, aujourd'hui, que nous Haitiens, je ne crois pas que nous ayons besoin du français comme langue officielle. Mais pas du tout.

La BRH vient de nous demander d'utiliser la gourde, monnaie nationale, pour toutes nos transactions en Haïti. Que notre constitution, devant bientôt être amendée, ne reconnaisse que le créole comme seule et unique langue officielle. Et ce sera justice!

Libre à tout un chacun d'utiliser la langue de Molière dans les réunions de salon, dans les clubs, à l'occasion de mariage, dans des concours comme dans Télé Soleil, dans combien d'autres rencontres... Libre à toutes les radios d'avoir des émissions de chansons françaises. Libre à tous nos jeunes chanteurs haïtiens de participer aux différents concours de chansons françaises, et d'être couronnés comme Jean Jean Roosevelt, ou encore comme Jean Belony Murat, Je n'y vois aucun mal. Libre au journal Le Nouvelliste et à tout autre quotidien de publier de beaux articles en français, libre aux Églises de présenter les cérémonies en français, ceci ne peut en rien déranger pourvu que la seule et unique langue officielle soit le créole.

Certes nous avons un certain héritage de

documents, de textes, de livres en français. Alors que ce patrimoine culturel soit bien gardé et protégé, que nous ayons même un musée de la langue française en Haïti, rien à redire. Ce serait même magnifique ou formidable.

Et, je serai fier de contribuer à ce musée, au nom de mon père. Oui, laissez-moi vous dire, si vous ne le saviez pas, que ce chant patriotique, Fière Haïti, l'hymne du 18 mai, ce poème qui a fait vibrer tant de jeunes coeurs, est de feu mon père Édouard A. Tardieu. Fière Haïti tomberait, à coup sûr, dans notre patrimoine historique.

A l'occasion du Salon International du Livre de Port-au-Prince, Kopivit l'Action Sociale vient de publier "Aide Mémoire du Français". Ce livre de Thérèse Tardieu aidera, certainement, plus d'un à maîtriser le français.

Comment pourrais-je, alors, avoir quelques ressentiments envers le français?

Vous voyez donc que Gérard-Marie Tardieu et Kopivit l'Action Sociale, nous ne partons pas en guerre contre le français. Nous voulons tout simplement que les horloges soient mis à l'heure.

Nous voulons que notre langue maternelle soit

la seule langue officielle, tout en affectionnant le français sertie à sa juste place. Un point c'est tout.

Mais, aujourd'hui en 2018, je souhaite vivement que la République d'Haïti se dote d'une seule et unique langue officielle, notre créole, quitte à l'appeler "l'haïtien".

Quelle est cette histoire, celle d'un bilinguisme en Haiti qui introduit deux langues officielles dans un pays qui n'en a que faire? Je voudrais qu'on me donne les raisons pertinentes d'une telle stupidité. Tous les haïtiens parlent et comprennent le créole sans exception.

Je me permets de signaler, d'ailleurs, que ce serait nous inscrire dans la foulée de ce mouvement panafricain déclarant: "La francophonie, c'est le colonialisme".

Le Dr. Dialo Diop, en tant que porte parole du "Front Patriotique Pour le Salut" (FPS) déclarait déjà à Dakar, le premier décembre 2014, que les pays africains francophones devraient cesser d'utiliser le français comme langue officielle.

"Dr Diop, en pourfendeur de l'Organisation internationale de la francophonie, a estimé que ce que l'on appelle « pudiquement » la Francophonie est

d'abord l'imposition de la langue française comme unique langue officielle."

« Jamais l'on a vu, a-t-il martelé, dans l'histoire de l'humanité, un pays connaître des progrès significatifs dans une langue ignorée de la majorité de ses habitants. La langue française crée un fossé insurmontable entre les élites et la masse car parlée par une infime minorité dominante ».

5.2- Yon sèl lang ofisyèl: Istwa konvèsyon mwen.

Men yon ti istwa ki rive mwen, vandredi 27 oktòb 2017, lavèy jounen entènasyonal lang kreyòl. Vandredi sa a mwen te Ench. Mwen te nan Lise Dimasè Estime. Mwen pral rakonte nou kouman gwo sezisman pran mwen. Mwen gen omwens 4 gwo sezisman pou jounen sa a, la a. Direktè Lise a avèk pwofesè yo byen akeyi mwen. Yo te pèmèt mwen vizite twa klas.

Premye kote mwen rantre, se nan klas tèminal la. Mwen fè yon prezantasyon nan non Akademi Kreyòl Ayisyen an. Pa bliye se te lavèy 28 oktòb, jounen entènasyonal lang ak kilti kreyòl. Kidonk mwen pale yo sou Akademi an, mwen pale yo sou lang kreyòl la. Mwen te genyen yon jèn chantè rap kreyòl ki te vin akonpanye mwen. Li chante pou yo. Mwen menm mwen konprann jèn yo ta pral poze kesyon sou rap kreyòl, sou òtograf kreyòl, mwen pa konnen... Men se pa ti sezisman m pran. Jèn yo poze mwen 3 kesyon nan lòd mwen pral ban nou an.

Premye kesyon an se: "Akademisyen Tardieu, kilè Akademi an ap fè yo bay lajistis nan lang kreyòl"? Se pa ti sezi m sezi. Se jèn ki lekòl, mwenmenm m ap mande ki kote yo bare ak kesyon lajistis sa a? Sètènman se pitit peyizan an, se pitit moun klas

mwayen. Yo dwe wè paran yo ap pran baf nan yon jistis ki fèt an franse pou toufounen yo. Se, siman pou sa yo poze premye kesyon sa a.

Dezyèm kesyon an li konsène yo menm elèv. M pa te atann ak yon dezyèm kesyon konsa. "Kilè Akademi an (paske chak fwa se Akademi an yo poze kesyon an), kilè Akademi an ap fè yo bay kou yo an kreyòl"? Nou nan klas tèminal, wi.

Twazyèm kesyon an: "Kilè Akademi an ap fè yo ban nou liv yo an kreyòl"? M ap repete: se nan klas tèminal nou ye, nan klas moun ki pral nan bakaloreya. Se pa ti sezi m sezi. Gwosè kesyon sa yo, se naje mwen naje pou mwen soti. Mwen pa te gen repons pou m bay. Men omwens mwen reyalize kijan moun yo kwè nan Akademi an. Akademi an vin sekwe nanm jèn yo. Dayè se pa jèn yo sèlman. Mwen jwenn anpil moun nan peyi a ki kwè anpil nan Akademi an. Ou ta di se moun ki t ap tann yon fòs pou sekwe sitiyasyon lang nan peyi a. Yo te swaf kouwè yon tè sèk ki t ap tann lapli. Akademi an vin ba yo espwa pou bagay yo kapab chanje.

Lè mwen pase nan twazyèm ane Nouvo segondè a ou ta di yo te konplote ansanm, oubyen yo t ap koute sa ki t ap di nan klas tèminal la, paske yo poze

mwen menm kesyon yo. Men yo pa poze m yo nan menm lòd. Yo mande m kilè Akademi an ap ba yo liv an kreyòl, kilè Akademi an ap ba yo kou an kreyòl, kilè Akademi an ap fè yo bay lajistis an kreyòl? Aaa jou sa m di Akademi an pran.

Yo te vin sonnen rekreyasyon, epi elèv segondè 1, segondè 2 te gentan kite sal yo a. Men elèv 9èm ane fondamantal te rete ap tann mwen. Yo te anvi koute m. Bon, se la mwen pran pi gwo sezisman an. Lè mwen fin pale, tout eksite yo eksite gen yon elèv ki poze m yon kesyon revolisyonè:

" Akademisyen, kilè Akademi an ap fè gen yon sèl lang ofisyèl nan peyi a, paske mwen pa konprann poukisa nou bezwen gen 2 lang ofisyèl"?

M pa kache di nou se yon kesyon mwen pa te atann ditou ditou, se yon kesyon ki fè mwen pantan : kilè Akademi an ap fè nou gen yon sèl lang ofisyèl? Tètchaje!

Poukisa gen 2 lang ofisyèl, e kilè Akademi an ap fè kreyòl la vini sèl lang ofisyèl? Se yon kesyon yon elèv 9èm ane fondamantal, nan Lise Ench Dimasè Estime. Se yon kesyon revolisyonè. Pa gen lòt mo.

Mwen gendwa di mwen sezi. Men petèt etidyan sa a ki poze gwosè kesyon revolisyonè sa a, mwen di

nan tèt mwen, genlè li pa konnen ki kalite kesyon li poze, ki gwosè potorik kesyon sa , ki gwosè manman kesyon sa a, li pa konnen mezanmi.

Pou mwen se te yon kout loraj, se te yon kout latè tranble.

Rive nan reyinyon Konsèy Administrasyon Akademi Kreyòl Ayisyen an, mwem rakonte istwa sa a. Prezidan konsèy la, pastè Pauris Jean Baptiste, di konsa yo poze li menm kesyon sa a, kesyon yon sèl lang ofisyèl la, nan depatman Nòdès.

Sipriz apre sipriz, men depite Jerry Tardieu pral vini mete abse sou klou. Depite Tardieu te envite Akademi an pou rankontre li nan kad preparasyon amandman konstitisyon an.

Se te 5 desanm 2017, nan biwo li, nan otèl Oasis, Depite Tardieu anonse nou, nan kòmansman rankont lan, li jwenn kominote baz ak pati politik ki mande yon sèl lang ofisyèl.

Nan menm moman sa a, mwen tou konvèti. Twòp twòp. Mwen deside mwenmenm tou, apati jou sa a, pou mwen batay pou kreyòl la, kòm sèl lang ofisyèl Ayiti. Se konsa mwen deside li te lè li te tan pou ANBAKEE lanse ofisyèlman.

Se konsa mwen deside tou pou ekri liv sa a: "Yon sèl lang ofisyèl".

Se lè sa a tou, mwen te deside pou mwen lanse ANBAKEE ofisyèlman.

Wi, avèk jèn yo ki anbake, nou kwè nou deja

genyen batay la.

VIZYON ANBAKEE se:

- yon peyi kote kreyòl se premye lang,
- yon peyi kote kreyòl pale san baboukèt,
- yon peyi kote nou pale kreyòl avèk fyète,
- yon peyi kote kreyòl se sèl lang ofisyèl.

DEVIZ ANBAKEE : "Kreyòl san baboukèt".

PWOMÈS chak jèn dwe fè: Mwenmenm entèl...... (Non ak siyati), ak tout fòs mwen, nan tout libète, devan dirijan ANBAKEE yo, devan tout zanmi mwen ki prezan :

Mwen rekonèt lang kreyòl la se yon gwo mòso nan idantite mwen, epi mwen sèmante pou mwen travay ba li jarèt ».

5.3- Yon sèl lang ofisyèl: Politik lengwistik ideyal pou Ayiti. [1]

Si nou ta chita sou atik ki pi wo yo, men sa yon Politik lengwistik ideyal pou Ayiti ta dwe ye:

1. deklare kreyòl la se sèl lang ofisyèl, lang Leta, lang lekòl, lang travay, san okenn limit nan okenn domèn ni okenn enstitisyon.

2. respekte epi fè respekte deklarasyon lang ofisyèl la.

3. ogmante enterè nasyonal la pou lang sa a.

4. oblije yon seri kondisyon avèk regleman (contraintes) an favè kreyòl la pou kreye enterè pou li.

5. pran defans, fè pwomosyon epi ankouraje devlopman lang ak kominote lengwistik kreyòl la.

6. oblije tout òganis Leta ak prive pou pwodui dokiman ki konsène piblik la an kreyòl.

7. mande pou lekòl piblik fonksyone an kreyòl, ak yon plas espesyal pou lang etranje ki plis itilize sou teritwa a.

---

(1) Yon tèks nou pran nan "Yon Amenajman lengwistik pou devlopman pèp Ayisyen, GRAHN, paj 29.

8. etabli pousantaj-prezans lang kreyòl la nan tout domèn pandan nou ap konsidere eksepsyon ki genyen nan konstitisyon 1987 la.

9. bay lang etranje yo plas ak fonksyon pou favorize kominikasyon oral ou ekri avèk lòt kominote lengwistik. *(Déclaration Universelle des Droits Linguistiques)*.

Nan angajman lengwistik ideyal la, Leta ta dwe fè:

- ministè Finans mete resous disoponib pou politik lengwistik ideyal la.
- ministè Kilti ak Enfòmasyon pran mwayen tradui pwodui tout dokiman Leta yo an kreyòl.
- ministè Enfòmasyon veye pou afich, piblisite, jounal an kreyòl sitou.
- ministè Zafè Sosyal ak Travay egzije pou lang travay la se kreyòl. Ministè a va detèmine nan ki sitiyasyon yo ka sèvi ak lòt lang etranje pou travay.
- ministè Edikasyon an ekzije pou lekòl fèt an kreyòl.
- ministè Edikasyon kreye, kontwole, òganize, jere ansèyman lòt lang yo nan lekòl piblik yo.

5.4- La politique linguistique idéale pour Haïti [1]

- déclarer le créole comme la seule langue officielle du pays;
- respecter et faire respecter les droits de la langue officielle;
- augmenter l'intérêt national en faveur de cette langue;
- établir des règlements et des contraintes en faveur de l'utilisation du créole pour susciter de l'intérêt envers lui;
- défendre le créole, faire sa promotion et encourager son développement et celui de sa communauté linguistique;
- obliger les organismes publics et privés à produire les documents s'adressant au public en créole;
- exiger que les écoles fonctionnent en créole avec une ouverture aux autres langues étrangères sur le territoire;
- faciliter l'apprentissage des autres langues étrangères pour favoriser la communication

[1] Texte tiré de "Un Aménagement Linguistique pour le Développement du peuple Haïtien, GRAHN, page 20.

avec les autres communautés linguistiques (DUDL)

Dans un aménagement linguistique idéal, l'Etat devrait exiger que:

• le ministère des Finances mette des ressources financières à la disposition de cette politique;

• le ministère de la Politique et de l'Aménagement linguistiques (voir l'Aménagement linguistique en Haïti: enjeux, défis et propositions) mette cette politique en application;

• le ministère de la Culture et de l'Information prenne des moyens pour traduire et produire tous les documents de l'Etat en créole;

• le ministère de la Culture et de l'Information veille au respect des règlements (par exemple dans les affiches, la publicité, les journaux, etc.);

• le ministère du Travail impose que la langue de travail soit le créole et détermine les conditions d'utilisation d'une langue étrangère à ce niveau;

• le ministère de l'Education impose l'emploi du créole dans le domaine de l'enseignement;

• le ministère de l'Education crée, contrôle, organise et gère l'enseignement des autres langues dans les écoles publiques.

5.5- Yon sèl lang ofisyèl: Analiz kesyon lang nan konstitisyon nou yo.

Depi konstitisyon Tousen Louvèti a nan lane 1801, yon konstitisyon nou kapab konsidere kòm premye konstitisyon ayisyen, jouk nou rive nan lane 1918 pandan okipasyon ameriken an, nou kapab konte 14 konstitisyon. Pa janm gen afè lang ofisyèl, pa janm gen bagay konsa nan okenn konstitisyon. Se sèlman apati 19 jen 1918 vin gen yon kesyon franse lang ofisyèl ki vin tonbe sou tèt nou. Kounye a, 19 jen ane sa a pral fè 100 lane depi krim sa a fèt, kote yo tou mete lang kreyòl nou an sou kote. Sa fè 100 lane kote nan tout konstitisyon jis jounen jodiya nou gen franse pou lang ofisyèl.

Se sètènman akòz okipasyon ameriken an, politisyen ayisyen yo, ak klas entèlektyèl ayisyen an te santi yo oblije mete fransè a kòm lang ofisyèl. Petèt pou de (2) rezon. Pou okipan an pa vini ba yo twòp angle pou sipòte jouk nan administrasyon piblik la. **Petèt tou pou yo fè lawont sèvi kòlè.** Sèke se Chalmay Peralt sèl ki te kanpe anfas blan meriken yo. Kidonk, se te sèvi ak yon lang ki te gen anpil repondong nan epòk sa a, sèvi avèk li pou bay tèt nou valè. Jounen jodi a, 100 lane apre, n ap poze 3 kesyon sa yo:

•Èske desizyon sa a, èske li gen enpotans li jounen jodiya?

•Èske nou bezwen kenbe franse kòm lang ofisyèl toujou?

•Epi pou ki rezon, souple?

Nan tan sa a, nan ane 1918, se te yon mwayen, yon jan kase fèy kouvri sa, nan bese tèt devan blan meriken, wi, pou montre nou gen yon repondong, nou gen yon lang ki byen tabli kòm lang ofisyèl, nou gen yon lang ki ka frape ak lang angle a. Lè sa a, se vre fransè a te yon lang prestij, se te yon lang entènayonal, avèk anpil fòs, avèk anpil konpetans, avèk anpil gwo limyè nan epòk sa a. **Konsa yo vin sakrifye lang kreyòl la, lang natif natal nan lachte yo, nan laperèz yo anfas blan sa yo**.

Se pou nou byen konprann 114 lane apre endepandans nou, 117 ane apre konstitisyon Tousen Louvèti a, pa te janm gen zafè franse lang ofisyèl. Yo trayi lang kreyòl nou an ki te ini nou nan batay pou nou rive Vètyè.

Annou gade konstitisyon yo.

Konstitisyon Louverture la pale sou zafè lekòl nan atik 68 li. Men nou pa jwenn okenn kote li

pale zafè lang ni pou lekòl, ni pou administrasyon an.

Art.68- “Toute personne a la faculté de former des établissements particuliers d’éducation et d’instruction pour la jeunesse sous l’autorisation et la surveillance des administrations municipales”.

Konstitisyon 1805, Konstitisyon Enperyal. Nan atik 19 dispozision jeneral li nou jwenn li pale sou lekòl. Pa gen kesyon lang.

Art.19- “Dans chaque division militaire, une école publique sera établie pour l’instruction de la jeunesse”.

Si konstitisyon 1806 bèbè sou zafè lang, sou zafè lekòl, konstitisyon fevriye 1807, limenm, nan atik 34, li pale sèlman “De l’Éducation publique”. Se te konstitisyon Jeneral anchèf Henri Christophe.

Art.34- “Il sera établi dans chaque division une école centrale et des écoles particulières dans chaque arrondissement.

Il sera cependant loisible à tout citoyen de tenir des maisons d’éducation particulières”.

Konstitisyon 1811 Roi Henri Christophe la pa pale sou lekòl, ni sou lang.

2 jen 1816. Konstitisyon fevriye 1807, jwenn amandman li nan vil Grangwav. Annou li atik 36 la.

Art.36- "Il sera aussi créé et organisé une institution publique, commune à tous les citoyens, gratuite à l'égard des parties d'enseignement indispensables pour tous les hommes, et dont les établissements seront distribués graduellement dans un rapport combiné avec la division de la République".

Konstitisyon 1843, a pou premye fwa, vini ak kesyon lang, nan atik 31 ak atik 37 li. Ou santi vin gen yon bezwen pou yo mete presizyon, pou zafè lang pa vini mete divizyon. Se sa mwen ta kenbe paske yo byen di: "Les langues usitées dans le pays". Pa gen yon lang ki gen preferans.

Art.31- "L'enseignement est libre, et des écoles sont distribuées graduellement, à raison de la population.

Chaque commune a des écoles primaires de l'un et de l'autre sexe, gratuites et communes à tous les citoyens.

Les villes principales ont, en outre, des écoles supérieures où sont enseignés les éléments des sciences, des belles-lettres et des beaux-arts.

Les langues usitées dans le pays sont enseignées dans ces écoles".

Art.37- "L'emploi des langues usitées en Haïti est facultatif, il ne peut être réglé que par la loi, et seulement pour les actes de l'autorité publique et pour les affaires judiciaires".

Konstitisyon 1846 la tou, nan Atik 36 avèk atik 41 li di menm bagay la avèk atik 37 pi wo a. Men li di sèlman moso nan atik 36 la

Art.36- "L'enseignement est libre, et des écoles sont distribuées graduellement, à raison de la population".

Konstitisyon Enperyal 1849 la, nan Atik 35 ak atik 40 li, rekopye egzakteman menm bagay sou zafè lang nan, menm bagay nou te jwenn nan konstitisyon 1846 la.

Konstitisyon 1867 la nan atik 29 la ak atik 35 nou gendwa wè se menm repetisyon yo.

Konstitisyon 1874 vini avèk diplis pou ledikasyon nan atik 33 li. Men anyen sou lang. Nan atik 39 li repete:

"L'emploi des langues usitées en Haïti est

facultatif; il ne peut être réglé que par la loi et seulement pour les actes de l'autorité et pour les affaires judiciaires."

Konstitisyon 1879 la vini ak atik 30 epi atik 36. Yo se repetisyon.

Konstitisyon 9 oktòb 1889. Ou jwenn nan atik 30 menm repetisyon an: "L'emploi des langues usitées en Haïti est facultatif; il ne peut être réglé que par la loi et seulement pour l'autorité publique et pour les affaires judiciaires.

Konstitisyon 12 jen 1918.

Se nan konstitisyon 12 jen 1918 la, yon konstitisyon yo pral mete deyò 19 jen menm ane a, se nan konstitisyon sila a, pou premye fwa, yo pale lang ofisyèl.

Se nan atik 24 la: "Le français est la langue officielle, son emploi est obligatoire en matière administrative et judiciaire"......

Nan tout konstitisyon nou sot analize yo la a, yo pale lang franse a kòm lang ofisyèl nan administrasyon piblik. Men yo pa janm pale lang franse a nan edikasyon. Sètennman parapre vin gen lwa ou byen vin genyen sikilè edikasyon nasyonal vin bay franse

a jarèt. Dabò vin gen ekzamen franse. Kreyòl anyen menm. Men sètennman lè yo di w franse a se lang ofisyèl nan administrasyon piblik, otomatikman lekòl la tou chavire limenm nan menm erè sa a, nan menm eskandal sa a. Lekòl la sètoblije aprann timoun yo franse an premye paske timoun sa yo si y ap chèche yon djòb nan administrasyon piblik la fòk yo metrize franse a. Kidonk lwa 12 jen an, otomatikman li vin bay franse a priyorite sou kreyòl la, li tonbe fè yon abi, yon gwo dezòd, yon gwo briganday parapò ak idantite kiltirèl nou, parapò ak endepandans nou. Abi, dezòd, briganday? Mo sa yo twò piti. Atik 24 konstitisyon 12 jen 1918 la, se yon krim, kare bare!

Se apati konstitisyon 1957 la, yo vin entrodwi yon koreksyon nan abi yo fè sou pèp la avèk lang franse a kòm lang ofisyèl. Yo vin di konsa nan atik 35 la kreyòl la gen yon izaj yo tolere.

Nan 1983, koreksyon fèt yon jan avèk plis fèmte, se nan atik 62 a kote yo vini si nou vle avèk: “les langues nationales sont le français et le créole”. Donk nou vin gen 2 lang nasyonal kounye a. Yo vin reyose Kreyòl la. Yo te ban nou pèmisyon itilize li. Kounye a, pandan kreyòl la vin yon lang nasyonal, yo vin mete yon ti nyans, “le français tient lieux de langue officielle”.

Epi n ap blije tann konstitisyon 1987, pou kreyòl vin lang ofisyèl tou, anplis yo ensiste se lang ki simante tout Ayisyen ansanm. Men malerezman se yon lang ofisyèl nan bouch. Men li pa nan reyalite a ditou. Leta ki la pou fè respekte li, se leta ki an premye ap vyole konstitisyon an depi se lang kreyòl la, paske nan tèt yo, franse a fè yo moun.

69 lane apre erè franse vin lang ofisyèl kote yo mete kreyòl sou lèkote, 69 lane apre yo vin korije erè sa a, lè franse a pa sèl lang ofisyèl, yo mete kreyòl la kòm yon lòt lang ofisyèl tou. Men nan konstitisyon 1987 la ou genyen diferan lòt Atik ki enpòtan, nou gen atik 211 ki pale sou Akademi Kreyòl Ayisyen an. Nou gen atik 213 /214. Nou genyen nan 211 la nan inivèsite yo dwe anplaye yon lang ofisyèl pou yo anseye. Epi li enpòtan pou nou di gen yon atik 24.3 nan konstitisyon 1987 la ki di: *Lè y ap voye yon manda bay yon moun fòk li fòmèlman an kreyòl e an fransè.*

Apre 114 ane endepandans, politisyen yo avèk entèlektyèl yo te jete lang natif natal, pou yo prete ansyen lang kolon kòm paravan, kòm yon barikad anfas okipan ameriken an, anfas lang angle li a. Te gen yon **lachte** nan desizyon sa a. Si yo te mete 2 lang ofisyèl sa t ap parèt yon souflèt pou okipan an.

Yo pwofite sakrifye idantite nou, yon richès kiltirèl.

Lachte sa a, se yon desizyon politik tètchaje, yon vòt ki pral fè peyi a plis tò pase tout kòb Ayiti bije peye Lafrans (pandan 100 lane epik) pou li rekonèt endepandans nou.

Lachte sa a pral mete peyi a an reta.

Men sa moun ki etidye sitiyasyon lakay nou dekouvri. Mwen pito bay pawòl pa yo, wi, pou moun ki ap li mwen, pou yo pa kouri di se santiman m ap fè.

"Ceci renforce l'idée que la décolonisation linguistique, même si elle doit être continuité et ruptute, est à faire dans l'intérêt de l'éducation et du développement en Haïti. Une telle démarche devrait faire découvrir les potentialités des classes sociales longtemps ensevelies sous les décombres d'une colonisation linguistique basée sur les rapports de force entre le créole et le français". ***"C'était une conclusion de Pierre Michel Laguerre, dans Enseigner le créole et le français, page 53".***

Que j'apprécie: "Sous les décombres d'une colonisation linguistique" !

Louis Auguste Joint dira en 2006: "...du système

éducatif haïtien qui fonctionne sur le modèle quasi exclusif de l'exclusion".

Oh, combien j'aime cette répétition!

"La politique d'aménagement linguistique, que l'Etat haïtien ne peut plus aujourd'hui différer au motif qu'il doit gérer d'urgence toutes les urgences qu'a provoquées le séisme du 12 janvier 2010, devra aussi être comprise non seulement comme une entreprise de réparation historique du pays envers la majorité de sa population - exclue de sa langue par l'Etat et par le système national d'éducation et également exclue de la langue de transmission des savoirs et connaissances - mais surtout comme le premier devoir citoyen de l'État au chapitre des droits enchâssés dans la Constitution de 1987.

Relever un tel défi historique signifie que l'on devra impérativement procéder à la refondation du système éducatif haïtien : il faudra non seulement le penser autrement, mais il faudra surtout le penser avec la détermination de ne plus reproduire un système d'exclusion sociale et d'apartheid linguistique."

Oh, combien j'adore cette qualification : "apartheid linguistique"!

Et, pour terminer je vous demande de noter cette perle: *"ce système s'apparente aussi à une longue nuit amnésique où siège la "douleur de la langue" toutes les fois que l'unilingue créolophone est sommé de refouler sinon de néantir sa langue maternelle dans l'apprentissage des savoirs"*.

Vous avez certainement noté en passant "néantir".

Men kisa lachte 12 jen 2018 la pwodui: kolonizasyon lenguistik, sitiyasyon esklizyon, apateyd lenguistik, aneyantisman lang natif natal la.

Sa rèd, sa di anpil, paske lachte sa a, li te rejete, li te blakboule lang ki te simante zansèt nou yo pou yo te rive jwenn endepandans nou an.

Wont pou moun sa yo ki vote yon atik "Lawont sèvi kòlè".

Epi yo rejete lang ki te simante nou pou rive jwenn endepandans nou.

Soti 1918 pou rive 2018, sa fè 100 lane kote nan tout konstitisyon jis jounen jodi a nou gen franse pou lang ofisyèl.

Sa fè lontan franse a ap toufounen pèp la, ap **gagannen** kreyòl la *(vokabilè yon pwofesè Nòdwès)*.

Menmsi nan patrimwàn nou franse a gen yon plas, nou dwe konnen franse se yon lang prete li ye, yon lang etranje pou popilasyon an.

Nou dwe amenaje franse a yon jan pou li pa lang esklizyon ankò, pou li pa yon baton rejete ankò, pou li pa kòm yon eritaj dominasyon kolon an toujou. Travay pou nou, nou tout Ayisyen!

2018: sa fè san (100) lane, depi "iresponsab" peyi a, nan maladi esklizyon ki toujou nan trip nou, te vote atik yon konstitisyon pou mete kreyòl la deyò nan lavi ofisyèl Ayiti. Apre yon syèk esklizyon (paske se sou papye kreyòl la vini ofisyèl nan ane 1987) nou dwe repare eskandal sa a. Annou deklare byen wo, annou repete byen fò:

Kreyòl sèl lang ofisyèl, epi Chalmayperalteman!

5.6- Yon sèl lang ofisyèl. Pa gen rezon pou franse lang ofisyèl

Pa gen okenn nesesite pou jodiya franse ta yon lang ofisyel Ayiti.

Sèlman konplèks nou yo ak prejije nou yo kapab esplike anòmali sa a, bagay dwategòch sa a.

Ki bagay sa a? Ki istwa bilengwis sa Ayiti? Pouki 2 lang ofisyèl nan yon peyi ki pa bezwen sa? Mwen ta renmen yo bay rezon ki enpòtan pou nou gen 2 lang ofisyèl. Tout Ayisyen pale epi konprann kreyòl san eksepsyon. Alò?

Sètènman nou gen yon eritaj dokiman franse depi Endepandans nou. Men, sa pa konstitye yon rezon pou nou vle fè peyi a yon peyi bileng, yon peyi ki gen bezwen 2 lang ofisyèl. Pandan tout moun pale epi konprann kreyòl, poukisa pou nou ta depanse plizyè milyon goud pou tradiksyon? Annou reflechi, pou yon peyi pòv ta bezwen peye pakèt lajan pou 2 lang ofisyèl san nesesite... pou "caprices", pou sansiblite, pou tabli sitirans esklizyon? Poukisa?

Pa gen pàn, tout Ayisyen alawonnbadè pale epi konprann Kreyòl.

Epi, fòk nou serye. Franse pa pi enpòtan ni pase

angle, ni pase espayòl pou nou Ayisyen. Lang angle ak lang espayòl la yo pede fè laviwonn dede toutotou nou.

Sou bò fwontyè, lè yon timoun ta fini metrize lang manman nou an, dezyèm lang lan ta dwe pou li senpleman Panyòl, olye yon franse dezyèm lang ofisyèl ki vini tingting lòlòj li. Se byen timoun yo pou nou wè.

Lè nou gade nan Nò a, nan Nòdwès, petèt Nòdès tou (menmsi yo kole ak vwazen Dominiken), lojikman oswa natirèlman dezyèm lang lan ta dwe pou yo lang angle a. Poukisa?

Paske anpil timoun nan Nodwès, nan Nòdès la, nan Nò, y ap tann yon jou pou paran yo ki ap viv nan Bahamas, Etazini voye chache yo. Se konsa, paran timoun sa yo pede travay di, pafwa yo gen 2 djòb pou voye peye lekòl pitit yo Ayiti . Poukisa, lè sa a, timoun sa a ki ap tann yo jwenn viza rezidans, poukisa se pa ta pito angle pou li ta aprann kòm dezyèm lang olye gen yon franse dezyèm lang ofisyèl ki vini toumante li?

Se bezwen timoun nan ki dwe montre nou wout pou nou suiv la.

Lè nou gade sou bò Miragwàn, sou wout la,

lè n ap plonje Okay, anpil Ayisyen ki t ap viv nan zòn sa yo, yo imigre nan Matinik, nan Gwadloup ak Giyàn. Otomatikman dezyèm lang pou timoun k ap viv nan zòn sa yo se ta franse a.

Lè nou mete franse kòm yon dezyèm lang ofisyèl, nou tou mete li devan angle ak panyòl, dabò san nesesite epi san bezwen reyèlman vre pou tout timoun yo.

Kite paran yo chwazi ki dezyèm lang yo vle pou pitit yo. Nou pa pral enpoze franse a pou tout timoun. Kidonk, ak tout bon konprann nou, annou tou bliye zafè dezyèm lang ofisyèl sa a.

Men annou travay fè tout timoun ki kapab pale 2 ouben 3 lang.

5.7- Yon sèl lang ofisyèl: Annou sispann jwe komedi

Mezanmi, nou tout nou konnen se pa ni de, ni twa blag sou Whatsapp ak Facebook, kote se ri vant deboutonnen devan sitwayen ayisyen ki santi yo bije pale franse pou yo santi yo enpòtan. Alatraka!

Pwovèb la di:"pale franse fè moun fè tenten". Se pa manti. Anpil, anpil ayisyen, twòp ayisyen renmen fè tenten reyèlman vre nan pale franse, sitou ak bouch sirèt yo. Se yon kesyon fè makak nan foli fè chèlbè pale franse, alòske sajès popilè di nou byen klè "pale franse pa di save pou sa". Anverite sèvèl tèt moun sa yo poko janm dekolonize. Kit se nan Sena Repiblik la, kit se nan Chanm depite yo, kit se Majistra k ap fòse li diskou franse lòt moun prepare pou yo, kit se Direktè Jeneral k ap goumen ak yon lekti franse, mezanmi ala yo fè grimas ak lang prete sa a? Sa ki genyen pou nou pa kapab eksprime nou ak zouti kreyòl nou an, yon zouti kominikasyon tout ayisyen konprann alawonnbadè? Pouki nou pa sèvi ak zouti kominikasyon pa nou an?

Mesyedam èske nou poko konnen 100% ayisyen pale epi konprann kreyòl? Pouki nou bije pale pou yon ti zuit, zuit kantite moun ki pale franse? Mezanmi

sispann bay tèt nou manti. Ala Graham Green te gen rezon. Pou komedyen nou se komedyen toutbon vre.

Men se petèt pa fòt tout moun sa yo ki gen konplèks enferyorite k ap toufounen yo lè yo ta pale kreyòl. Li lè li tan pou nou fini ak kesyon sa a: yon lang k ap domine, yon lang ki domine. Annou dechouke vye mantalite sa a.

Pouki nou oblije fè Ayiti yon peyi bileng alòske tout moun pale epi konprann lang natif natal la. Nou fè franse lonè vin yon lang ofisyèl, sa ki te kapab, pou sèten moun, yon bon desizyon anfas okipan ameriken an. Men jounen jodiya sa pa nesesè ditou, paske m ap repete tout moun nan peyi nou, tout ayisyen pale epi konprann kreyòl la. Mwen poko kapab konprann LOJIK franse kòm lang ofisyèl nou toujou. Ki lòt peyi, alòske tout moun lakay yo alawonnbadè pale epi konprann lang natif natal yo a, (sòf si yo ta gen plizyè lang mamman nan peyi a), ki lòt peyi ki gen ase entelijans pou ta chwazi yon lang etranjè pou vini yon dezyèm lang ofisyèl lakay yo? Si sa ta ekziste, mwen ta renmen konnen? E mwen ta renmen konnen ki bezwen yo te genyen pou fè sa?

Sepandan, lakay nou Ayiti:

- Nou ta vle fè franse yon dezyèm lang diplomatik,

mwen pa ta kouri di wi, men mwen ta reziyen mwen di ok. [1]

- Nou ta vle fè franse yon lang komèsyal, mwen ta di ok si nou ta mete angle ladann tou ak tout kreyòl nou an.

- Nou ta vle kenbe franse a kòm yon lang ki enskri nan patrimwàn istorik nou, nan patrimwàn kiltirèl literati nou? Bon, mwen pa gen pwoblèm ditou ditou ak sa, non. Mwen dakò, byen dakò, bon mwen ta dakò plis pase 100%.

- Nou ta vle fè li sèvi kòm yon lang salon, lè kèk nan nou bezwen fè yon sèten esklizyon, ouben yon sèten chèlbè... se pou mwen rekonèt nou gen dwa sa a depi li pa jennen lòt moun. Annou ale! Boule gra!

- Nou ta vle fè li yon lang ti komite adwat, ti komite agoch ki chwazi li paske li pi fasil pou yomenm yo bay ransèyman ki nesesè avèk franse, wi paske se nan lang franse a yo te etidye, mwen ta di mwen konprann sa. Ok, pa gen pwoblèm.

- Nou ta vle fè li sèvi kòm yon lang privilejye nan lekòl...Bon nou anreta. Se te kapab posib nan

(1) Lide sa yo ki pral devlope la a, mwen te deja eksprime yo nan yon tèks franse nan pati 5.1: "J'aime le français".

tan Minis Jozèf C. Bernard. Jodiya a pwoblematik sa a depase. Sepandan, mwen ta kapab aksepte fè nou konsesyon sa a.

- Men, mwenmenm Gérard-Marie Tardieu, mwen pa egare. Mwen pa egare ditou ditou. Kidonk mwenmenm, mwen ta renmen konnen pou ki rezon poulakyèl peyi Ayiti bezwen gen 2 lang ofisyèl? Mwen ta renmen konprann lojik sa a. Ki bezwen sa a? Mwen ta bezwen kèk gwo save pou fè mwen konprann bezwen sa a nou genyen : pou franse toujou rete lang ofisyèl lakay nou, limenm lang franse ki se yon lang prete...alòske nou gen yon lang kominikasyon tout ayisyen konprann.

Pouki nou bezwen sèvis lang franse a kòm lang ofisyèl, alòske TOUT AYISYEN PALE KREYÒL, TOUT AYISYEN KONPRANN KREYÒL?

Se petèt sèl Sentespri ki ta kapab vini pou desann fè mwen konprann bagay sa a la a. Bagay sa a twòp pou mwen. Ooo! Sentespri, lè w ap vini tanpri, esplike mwen poukisa, lè Senatè yo ak Depite yo pale kreyòl nan seyans yo nan Palman an, esplike mwen poukisa nan rapò yo fè yo, yo tradui sa yo di yo nan lang franse. Èske se pa RIDIKIL? Ala komedi, mezanmi!

Baton ki nan men ou avè l pou sèvi.

Baton ki nan men ou avè l ou pare kou.

YON SÈL LANG OFISYÈL : KREYÒL NOU AN!

AN NOU SÈVI AVÈK KREYÒL LA EPI AVÈK FYÈTE.

AN NOU SISPANN FÈ TENTEN AVÈK YON LANG PRETE

5.8- Yon sèl lang ofisyèl: Yon reyalite ki rebèl

Lè n ap gade REYALITE a, eskize si nan ranmase sa a, nou repran anbrèf kèk lide nan pyès teyat nou an avèk kèk lòt kote, se nesesè.

• Lè nou gade jan ministè edikasyon nasyonal pa respekte konvansyon li siyen avèk Akademi Kreyòl Ayisyen an;

• lè nou gade jan li meprize Akademi Kreyòl Ayisyen an;

• lè nou gade jan l ap ekri Akademi ak lang franse li;

• lè nou gade jan li bay sèlman 12 % liv kreyòl, nan sibvansyon ak dotasyon swa +/- 200.000 liv kreyòl kont +/- 1.800.000 liv franse;

Kouman w konprann kantite liv kreyòl ministè an prevwa enferyè ak kantite ki prevwa pou liv franse yo? (76% franse, 13% angle ak espanyòl, 11% kreyòl).

Sa se yon GWO ESKANDAL ! ! ! NOU PA KAPAB ASEPTE L KONSA ! ! !

• lè nou gade kijan lekòl ap fè abi sou elèv yo "en français" pou yo pa pale kreyòl;

• lè nou gade movèzfwa leta ki, nan pifò biwo li yo, fè pwenti bouch la ranpòte lamayòl;

• lè nou gade movèzfwa Senatè ak Depite k ap vyole konstitisyon nan vote lwa yo anfranse sèlman;

• lè nou gade movèzfwa Ministè Kilti ki abitye depanse yon dibita lajan nan kanaval, nan rara, nan fèt chanpèt san yo pa janm sonje pou yo bay lang kreyòl la tout sipò li bezwen an. Genlè yo bliye lang kreyòl la se yon gwo moso nan kilti nou ;

• lè nou gade Ministè Edikasyon Nasyonal ak tout movèzfwa yon sèten elit ki pa vle pitit pèp la monte ... pou esklizyon, wi;

• lè nou gade demagoji pa respekte konvansyon peyi a siyen, konvansyon "Dwa timoun" ki bay tout timoun alawonnbadè dwa pale kreyòl libelibè;

• lè nou gade demagoji yon pil ak yon dibita ak yon pakèt Direktè lekòl k ap aprann timoun vyole lalwa;

• lè nou gade movèzfwa menm Direktè bon lekòl sa yo, yomenm ki refize fè kou kreyòl;

• lè nou gade movèzfwa yon pakèt edikatè ki pran plezi di pa gen liv kreyòl;

• Lè nou gade tousa nou gen tout dwa di lekòl yo ak ministè edikasyon nasyonal se premye lennmi lang kreyòl la;

• Lè nou gade kijan Administration Piblik la meprize kreyòl la nou gen tout dwa di se dezyèm lennmi lang kreyòl la;

• Lè nou gade kijan Lajistis ap viv "en français", ap reflechi en français, ap jije "en français", nou gen tout dwa di lajistis se twazyèm lennmi lang kreyòl la;

• Lè nou gade kijan Premye Minis la ap pase Akademi Kreyòl Ayisyen an nan betiz depi li monte sou pouvwa a, kote sa fè 15 mwa Akademi ap mande li yon rankont; [1]

• lè nou gade kijan depite ak senatè ap vote lwa yo nan "en français" sèlman, kijan yo vote amandman konstitisyon "en français" sèlman;

• lè nou gade prezidan Sena a pa te jwenn tan pou resevwa Akademi Kreyòl Ayisyen an, menmsi li te fè 3 manm kabinè li resevwa Akademi an;

---

[1] Le Nouvelliste, 2018 / 03 / 01: Quatre académiciens du créole haïtien ont rendu, le jeudi 1er mars, une visite de courtoisie au journal Le Nouvelliste. .....

Ils en ont profité pour dénoncer le comportement du Premier ministre refusant de les rencontrer, même après plusieurs rendez-vous avortés.

• Lè nou gade Prezidan Repiblik la fè yo resevwa Akademi an tou;

• Lè nou gade Chanm depite a pa janm resevwa Akademi an malgre demann Akademi an;

• Lè nou gade jou enstalasyon Akademi Kreyòl Ayisyen, gen 3 lane, jou 4 desanm 2013, pa te gen okenn reprezantan prezidan Repiblik la, alòske Akademi te rete ap tann 2 zèdtan, pou granmesi;

• Lè nou gade kote prezidan apre prezidan ap pede mande pou franse vin lang andedan CARICOM, alòske kreyòl se yon lang ofisyèl nan lakou Nouyòk, alòske plen peyi CARICOM ki itilize kreyòl epi ki renmen kreyòl. Èske nou sonje Im Nasyonal Sent Lisi li an kreyòl, ofisyèlman, wi? Im nasyonal pa nou an, nou swete pou li vin ofisyèl anvan lontan … sa nou di?

• Lè nou gade ti ponyen kòb Leta lonje bay Akademi Kreyòl Ayisyen an pou li fonksyone;

• Lè nou gade jan Leta, limenm li meprize lwa ki etabli Akademi Kreyòl Ayisyen an *(gade anèks # 5)*;

• Lè nou gade, lè nou byen gade tou sa, mezanmi, nan pwen reflechi, ni souse pwent kreyon nou, ni mete men nan machwè anfas tout "radòt" sa yo.

Se frape pou nou mande yon sèl lang ofisyèl. Se yon rezolisyon, non, se yon revolisyon ki p ap tiye pyès moun. Wi: kreyòl yon sèl lang ofisyèl; yon revolisyon ki pou vin tabli yon lòd pyès moun p ap vin vyole.

• Lè nou gade atant jèn yo;

• lè nou gade atant pèp la, pa gen zafè ap kite plas pou pwenti bouch. Nou gen misyon pou nou di aklè, byen fò, byen wo : Ayisyen sè ak frè mwen annou sispann fè tenten.

• Lè nou gade tou sa;

• Lè nou peze tou sa byen peze, nou oblije konkli avèk fòs: solisyon an se:

KREYÒL, SÈL LANG OFISYÈL.

Paske REYALITE A se yon eskandal. Yon reyalite ki dwe chanje. Yon reyalite degrenngòch. Yon reyalite devan dèyè, tèt anba, jan pwofesè Yves Dejean di li nan liv li a: "Yon lekòl tèt anba nan yon peyi tèt anba".

Chantè / depite / senatè a, di li tou prèske menm jan. Senatè, fwa sa a, ou gen tout rezon ou, ou gen tout bon sans ou.

An nou li sa chantè a t ap di. Si nou gen chans

koute mizik la, fè sa. Tit la se "ALANVÈ", Richie & Gracia. Ale sou YouTube.

Men pawòl yo:

... Nou bouke pran sezisman

Nou rate twòp okazyon...

Se alanvè bagay ap fèt nan peyi n

Wi nou alanvè

Peyi a devan dèyè...

...Timoun yo ap ekri anfranse

Men se ankreyòl y ap panse, mezanmi,

Wi nou alanvè

Peyi a devan dèyè...

Gen yon movèz fwa pou koze sa a. Kidonk pou kraze movèz fwa sa a, fòk se rezolisyon an: Kreyòl, sèl lang ofisyèl..

Nou te kapab patizan pou kreyòl ak franse mache ansanm. Nou te kapab pa t janm dakò pou y ap pini timoun yo paske yo pale kreyòl, epi pou yo fóse yo pale franse. Nou te kapab kwè se nan lekòl pou yo aprann pale franse, epi fòk yo anseye franse a selon règ pedagojik pou aprann yon lang etranje. Men jounen jodiya, nan ane 2018 la, li lè li tan pou nou konprann se demagoji k ap fèt. Pa t janm gen anyen serye nan koze edikasyon pou pitit pèp la

konn anyen finalman. Se sa ki fè nou gen rezilta sa a jodiya: Timoun nou yo, yo pa konnen ni kreyòl, ni franse.

Travay pou yo eskli yon pati nan popilasyon an te fèt ak anpil finès sitou lè minis Joseph C. Bernard te mande pou ansèyman kreyòl antre nan lekòl yo. Tout politisyen tonbe pale anpil pou fè konnen se sòt yo bezwen timoun yo vin pi sòt. Yo te konnen byen pwòp se pa vre, men, fòk yo te anpeche bagay sa a pase. Yo di …Yo rakonte : youn nan minis Edikasyon Nasyonal apre minis Bernard te tèlman pa t dakò ak refòm nan, li te pito fè yon bagay ridikil. Li fè vini yon entèprèt pou tradui pou li paske yon etranje te vin pale ak li nan lang kreyòl, natif natal nou an.

Brèf, menmjan kolon yo te fè tou sa yo kapab pou Ayiti pa t janm pran endepandans li, finalman li pran l kanmenm, se menmjan ekip k ap travay pou kenbe yon pati nan popilasyon an nan esklizyon, fè tou sa li kapab pou anpeche popilasyon an eksprime li, pou anpeche li di sa li panse, nan fè li konprann se moun sòt ki pale kreyòl …

5.9- Yon sèl lang ofisyèl: Kreyòl la pare, ANPIL LIV KREYÒL

Si nou gade kantite liv kreyòl ki genyen, nou pa kapab gen odas pou nou di kreyòl la pa pare.

Si nou ale nan Akademi Kreyòl Ayisyen an, nan avni Magerit (Avenue des Marguerites), n ap jwenn anpil liv kreyòl ki ekspoze. Men, se yon ti lòsyè, wi, pou kantite liv kreyòl ki ekziste.

Lòtbò dlo, nou gen plizyè editè ki fè enprime liv kreyòl. Men, nou gen yon edisyon tètchaje, nan Florid: Educavision.

EDUCAVISION ap fè yon travay ekstrawòdinè nan frape liv kreyòl. Annou suiv sa Akademisyen Féquière Vilsaint ap rakonte.

EducaVision inogire 18 me 1991. Libreri Kongrè (Library of Congress) nan Washington te envite Educa Vision fè yon konferans (Jen 2012) sou travay li te reyalize, epi li rekonèt Educa Vision kòm yon antrepriz ki pote orijinalite pou koleksyon liv nan Kongrè a, ak piblikasyon an Kreyòl.

Lè sa a Akademisyèn Marie Racine te prezan nan konferans lan... se yon koyensidans enteresan, paske kèk ane apre, mwen ak li ap vin rankontre ankò kòm

akademisyen nan AKA.

Educa Vision gen 1300 tit nan katalòg li, pami yo gen depase 800 tit ki monoleng kreyòl. Lòt yo bileng.

Anplis liv yo, gen CD ak DVD, gen APP. pou adwaz elektwonik ak telefòn "smart".

Maude Eurtelou, limenm, li pibliye 203 liv an kreyòl. Pami yo gen liv lekti pou ti moun, gen woman, gen liv sou sante. Plizyè bileng.

Educavision soti yon Ansiklopedi Syans an Kreyòl nan mwa janvye 2017. Ansiklopedi a gen 10 tòm: 1. lavi moun; 2. Lavi bèt, 3. Lavi plant, 4. Syans Latè; 5. Chimi; 6. Fizik; 7. Astwonomi ak lespas; 8. Matematik; 9. Teknoloji; 10. Glosè ak Endèk jeneral.

Educa Vision pibliye 9 diksyonè. Pami yo gen twa ki monoleng kreyòl, sis ki bileng.

Mwen retire chapo devan Educavision.

Pabò isit, Ayiti, nou gen 4 edisyon ki kwè anpil nan lang kreyòl la. Y ap fè efò depi plizyè ane pou mete atè ni liv lekòl, ni liv lekti.

- EDISYON BON NOUVÈL, nan katalòg li gen 46 tit pou Lekòl Fondamantal, Se yon edisyon ki te gen anpil liv lekti avèk liv pratik. Depi kèk ane li fè

yon kanpe sou liv sa yo. Nou swete yo va rekòmanse pibliye yo anvan lontan.

EDISYON KIK (CUC) Kòlèj Inivèsite Karayib.

Se yon edisyon ki ekziste depi lane.....

Nan katalòg yo nou jwenn plis pase 110 liv pou Lekòl Fondamantal avèk liv lekti. Nan edisyon sa a madan Jocelyne Trouillot Lévis ekri plis pase 65 liv kreyòl.

EDISYON CHOUCOUNE ki ap fete 40 rekòt kafe li ane sa a, gen nan katalòg li 28 tit liv kreyòl.

EDISYON KOPIVIT L'ACTION SOCIALE

Nan ane 1948, sa fè 70 lane, mesye Édouard A. Tardieu ak madanm li te kreye l'Action Sociale. Se te nan tan sa a yon libreri. Jounen jodiya a li vin pote non Kopivit l'Action Sociale: libreri, enprimeri,edisyon. Aksyon Sosyal, vle fè aksyon pou amelyore sosyete a. Rèv li, jodiya, se fè pwomosyon pou kilti ak pou lang kreyòl la. Se konsa li gen nan katalòg li 176 liv kreyòl. Se 72 liv ouben livrè pou lekòl, plis 90 liv lekti ouben liv pratik li te genyen. Men avèk 14 parisyon kreyòl pou "Livres en Folie" 2018 la sa pral fè yon total 176 liv kreyòl nan katalòg Kopivit l'Action Sociale.

5.10- Yon sèl lang ofisyèl: KREYÒL LA PARE FLA AK LEVE KOU POU TRADIKSYON

Se pa jodiya Fakilte Lengwistik Aplike ap fòme etidyan nan peyi a. Se pa jodiya moun ki plen konpetans ap gaspiye nan lari a, moun ki kapab pote kole pou lang kreyòl la jwe, kòmsadwa, wòl lang ofisyèl kominikasyon nan peyi nou an.

Madan Marie Josephine LOUIS ap rakonte nou kou tradiksyon li suiv nan FLA, Fakilte Lengwistik Aplike, k ap ede mete plis konpetans sou teren an.

"M ap remèsye FLA, m ap remèsye asosiyasyon Leve ki pèmèt mwen suiv yon kou pou mwen vin yon tradiktè konpetan. Asosiyasyon Leve gen alatèt li mesye Frantz Gourdet. Se limenm, ki nan non asosiyasyon an, pwopoze yon pwogram kou tradiksyon nan FLA. Objektif la, se tradui enpe liv nan literati mondyal ak liv otè ayisyen ekri, se tradui yo nan lang kreyòl ayisyen an.

Pou sa te kapab posib, asosiyasyon Leve te wè li t ap bezwen mete sou pye yon pwogram solid. Se konsa, nan tèt kole avèk Fakilte Lengwistik Aplike, asosiyasyon Leve rekrite trant jèn pou swiv fòmasyon pou yo vin tradiktè.

Anpil nan jèn sa yo te gentan metrize lang kreyòl

ak lang fransè kòrèkteman.

Fòmasyon an te gen ladann 7 modil oubyen matyè.

Fòmasyon sa a te gen pou li te dire sèlman 6 mwa, men, gen 2 kou yo te twouve li nesesè pou nou pran anplis. Kidonk pwogram lan dire yon lane. Kou sa yo nou te suiv yo nan Fakilte Lengwistik Aplike avèk pwofesè kalifye ki ap fè kou nan inivèsite isit Ayiti, nan inivèsite peyi Kanada ak Lafrans. Apre chak kou, pwofesè yo ba nou yon travay final.

Lè nou fin suiv tout fòmansyon an, chak patisipan gen pou li tradui yon liv.

Apre travay sa a, responsab fòmasyon an ap remèt etidyan ki reyisi yo yon sètifika oubyen yon diplòm.

Pèsonèlman mwen viv yon bèl eksperyans. Mwen jwenn yon bon dòz fòmasyon. Jounen jodiya, m ap kapab tradui pi byen liv ak dokiman. M ap espere eksperyans travay mwen, nan Kopivit l'Action Sociale, ap pèmèt mwen konsolide lakay mwen metye tradiksyon sa a."

Marie Josephine LOUIS, 2 me 2018.

5.11- Yon sèl lang ofisyèl: LE CRÉOLE EST FIN PRÊT: FLA ET LEVE, COURS DE TRADUCTION

La Faculté de Linguistique Appliquée, il y a belle lurette, forme des étudiants pour servir le pays. Ce n'est pas d'aujourd'hui que ces compétences sont au chômage, elles qui seraient capables de supporter le créole, la langue officielle, dans son rôle de communication.

Mme Marie Josephine LOUIS nous raconte comment elle a suivi un cours de traduction à la FLA, Faculté de Linguistique Appliquée.

« Je remercie la FLA, je remercie l'Association Leve qui m'ont permis de suivre un cours pour que je devienne une traductrice compétente. L'association Leve est dirigée par M. Frantz Gourdet. C'est lui qui, au nom de l'association, a proposé un cours de traduction à la FLA. Le but était de former des jeunes qui seraient capables de traduire des livres de la littérature mondiale et des livres d'auteurs haïtiens, dans la langue créole haïtienne.

Pour cela, il était nécessaire que l'association Leve implémente un programme solide. Ainsi, en partenariat avec la Faculté Linguistique Appliquée, l'Association Leve recrutait 30 jeunes étudiants pour en faire des traducteurs compétents.

Les jeunes choisis maîtrisaient assez bien le créole et le français.

La formation comprenait 7 modules ou sujets. Elle devait durer seulement 6 mois, mais il fut ajouté 2 cours supplémentaires. Le programme a donc duré une bonne année. Ces cours ont été dispensés à la Faculté Linguistique Appliquée qui a fait appel à des professeurs qualifiés qui enseignaient dans des universités ici en Haïti, au Canada et en France. Après chaque cours, chaque enseignant exigeait de nous un travail pour clôturer son enseignement.

Enfin, pour compléter sa formation, chaque participant devra traduire un livre, travail que le responsable de la formation évaluera avant de remettre à cet étudiant un certificat ou un diplôme, confirmant sa réussite.

Personnellement, j'ai vécu une expérience merveilleuse. Avec plus de connaissances et de compétences, je puis, aujourd'hui, beaucoup mieux traduire livres et documents. J'espère que mon expérience de travail, à Kopivit l'Action Sociale, me permettra de consolider mes acquis dans ce métier de traductrice".

Marie Josephine LOUIS, 2 mai 2018.

DE (2) TI DEGI NAN FÒMASYON

Si nou gade eksperyans agwonòm Jean François Tardieu ap fè semenn sa yo, nou kapab konprann pouki gen moun ki ap di kreyòl la pa pare. Pwoblèm nan se nan tèt yo li ye. Men sa agwonòm Tardieu deklare:

"Mwen toujou fè kou nan inivèsite an kreyòl. Men tout dokimantasyon yo, se an franse. Ane sa a, pou kou ekonomi riral mwen bay nan Inivèsite Fondwa, mwen deside fè dokiman kou a an kreyòl. Lè etidyan yo wè sa, yon sèl wounouwounou enstale ! Yo pwoteste, yo di yo pa vle yon kou orabè. M pa okipe yo. Apre 2 kou tout bouch pe sou zafè lang ; etidyan sezi : bon bèt tonbe nan lang kreyòl. Sa tèlman byen mache, nan ekzamen, mwen te poze 4 kesyon an kreyòl, yon kesyon an franse. Pifò etidyan yo reponn tout 5 kesyon yo an kreyòl !

(Jean François Tardieu, 14 me 2018)

Lè mwen tande istwa agwonòm Jean François Tardieu, sa raple mwen jan mwen konn kontrarye, jan mwen konn malalèz, lè mwen tande pwofesè k ap poze kesyon dwòl. Mwen konn ap mande tèt mwen lè sa yo: kouman nou fè rive nan yon sitiyasyon kote nou restavèk lang fransè a konsa. Mwen poko kapab rive konprann kouman nou rete kolonize andedan tèt

nou konsa, kouman nou fè plen konplèks devan lang franse a.

Men istwa ki rive m plizyè fwa, an nou di sa rive prèske yon 10 fwa omwens, depi 6 lane m ap fè seminè, m ap fè rankont ak pwofesè, menm pwofesè lang kreyòl. Lè m ap di gen 6 lang ofisyèl nan vil Nouyòk anplis angle a, sètadi: chinwa, ris, espayòl, italyen, koreyen ak kreyòl ayisyen nou an, yo konn mande mwen poukisa franse pa nan lis lang ofisyèl sa a? Nan vye mantalite nou an, genlè si franse pa ladann, yo fè erè, ouben si kreyòl la vin lang ofisyèl nan Nouyòk epi franse a pa ladann, sèke Lwa Vodou nou yo fò... Se vant atè pou nou ri tèlman kesyon sa a ridikil.

Li lè, li tan pou nou retire fil arenyen yo andedan tèt nou. Li lè li tan pou nou sispann kenbe wòl enbesil yo, wòl estipid yo, wòl entatad yo nan pyès teyat n ap dewoule nan figi sè ak frè nou, nan figi tout kretyen vivan sou latè beni.

Kote fyète nou?

5.12- Yon sèl lang ofisyèl: Kreyòl la pare. Chèchè ak lengwis ap pale

Chèchè ak lengwis dakò pou di kreyòl la pare.

Men twa (3) sitasyon nou jwenn ki soti anba plim FLA, pou prepare revi "Chantiers" 2016:

- *"Le créole haïtien (désormais Ch) est généralement vécu dans l'imaginaire des créolistes comme le paragon des créoles, c'est-à-dire une variété de créole qui aurait atteint assez rapidement (certains diraient précocement) une fonction sociolinguistique plus avancée que celle des autres".*
- *"Dès le début du XIXe siècle le CH était apte à être employé dans la vie publique parce qu'ayant acquis bien avant les autres variétés de créole un plus ou moins haut degré dr prestige". (Loana Vintilã-Rãdulescu, 1976).*
- *Le CH "est la variété de créole qui aurait atteint le plus haut niveau de standardisation et d'instrumentalisation" (Valdman, 2005).*

5.13- Men poukisa kreyòl la dwe sèl lang ofisyèl

5.13.1 - Kreyòl se lang tout Ayisyen pale sou tout teritwa peyi a, se nan sèl lang sa a youn konprann lòt tout bon vre, san blòf, san ipokrizi, menm lòtbò dlo Dyaspora konprann li epi itilize li.

5.13.2- Kreyòl se sèl lang ki simante pèp Ayisyen, se kilti nou, se nannan nou, se zantray nou.

5.13.3- Kreyòl se zouti kominikasyon pèp ayisyen bay tèt li pou li simante tout pitit li yo alawonnbadè epi pou yo pataje antre yo sa li genyen kòm richès ekonomik, richès kiltirèl, richès sosyal ak richès politik pa nou, pa sila a blan an vle enpoze nou.

5.13.4- Kreyòl pale, kreyòl konprann, kreyòl sa a sèl lang ofisyèl se pou blayi atè tout abi, tout diskriminasyon, tout konplèks, tout prejije, tout blòf, tout esklizyon; sèl lang ofisyèl sa a, se sèl jan pou dwa lengwistik pèp la respekte san mank.

5.13.5- Lang kreyòl la, sèl lang ofisyèl, se zouti refleksyon ak kominikasyon ki dwe gaye toupatou nan lavi pèp la, avèk prestij pandan l

ap sèvi pou devlopman pèp la menm, epi sa, nan tout dimansyon moun, tankou nan pwomosyon lasyans ak lakilti.

5.13.6- Kreyòl, lang manman nou: sèl lang ofisyèl pou nou aprann timoun nou yo, jèn nou yo renmen tèt yo, renmen epi gen fyète kilti yo, fyète idantite yo. Anvan nou pale sivis, anvan pou nou di kote ansyen liv sivik yo, annou bay jèn yo tout RASIN yo bezwen, annou fè yo konprann pwofondè RASIN yo, annou aprann yo monte drapo kreyòl yo byen wo tou.

5.13.7- Kreyòl, se lang libète pèp Ayisyen depi 1804, li merite jwenn tout valè li pou make dwa granmoun premye peyi nèg ki te fè lendepandans. Se yon sèl drapo nou genyen, drapo 18 me a. Yon sèl lang ofisyèl nou bezwen, lang natif natal la!

5.13.8- Chwazi kreyòl pou sèl lang ofisyèl peyi Ayiti se rebay Ayiti dwa grandèt li. Se di otan nan manti ki makònen relasyon tout elit la ak moun ki pi pòv yo, ant dirijan ak dirije nan sosyete nou an. Se opòtinite pou yon jistis tout bon vre, yon okazyon pou libere biznis, pou libere lavi politik, pou libere lavi sosyal, pou libere tout Ayisyen.

5.13.9- Kreyòl la sèl lang ofisyèl se respè pou nou, se li ki reyèlman vre ta dwe dezyèm endepandans nou. Pa gen manti nan sa. Se yon lòt endepandans popilasyon an mande, pou nou retire chenn ki kolonize tèt nou.

5.13.10- Sèl lang ofisyèl paske lè yon peyi ki chwazi pou rantre nan devlopman, li oblije genyen gwo enterè pou chwazi anpremye, libere lang ki simante tout pitit li. Lang se yon zouti devlopman. Nou dwe sispann pran lang nou an kòm yon espès "richès fòlkloriK".

5.13.11- Lang enpòtan nan zafè globalizasyon.

Lang pa sèlman kilti, li se yon zouti ekonomi. Ekonomi nan 10 depatman peyi Ayiti, yon peyi kote kòmès enfòmèl la gaye nètale, epi se an kreyòl ekonomi sa a fèt, nètalkole.

Annou gade kouman kolonizatè yo te manipile esklav zansèt nou yo, anwetan fasilite pou yo itilize lang natif natal yo. Annou gade kouman ak fòs entelijans yo zansèt nou yo te sètoblije jwenn yon jan pou yo kominike. Annou gade kouman lang esklav yo te kreye a, se li ki jouk kounyeyan rete kòm lang natif natal pou nou

nan peyi a. Lè nou byen gade tou nou wè lang sa te sèvi zouti pou konbat kolonizatè yo. Nan monn n ap viv kounyeya, nou kapab konstate gen plizyè lang dominasyon. Se poutèt sa, li enpòtan pou nou devlope kreyòl nou an kòm lang komèsyal ak lòt peyi ki gen eritaj kreyòl menm jan ak nou. Se poutèt sa pou nou retire kreyòl la anba dominasyon l ap sibi a. Kreyòl sèl lang ofisyèl se libere kreyòl la limenm.

5.13.12- Fòk nou konprann, lè lajan yon peyi fò, li domine lajan lòt peyi yo.

Se menm jan, lè lang yon peyi fèb, li sibi dominasyon lòt lang yo, kidonk devlopman yo. Se dezavantaj sa ki genyen ant lang kreyòl ak lang franse nan peyi Ayiti. Se yon dezavantaj ki, angwo, konsakre de (2) peyi andedan Ayiti sila a, nan yon rapò vètikal epi ipokrit. Pou kreyòl la vin fò chak jou pi plis, san pèdi tan, fòk nou oblije rekonèt li kòm sèl lang ofisyèl.

5.13.13- Yon sèl lang ofisyèl pou Ayiti kapab pi byen jwe wòl lidè li nan mitan tout kreyolofoni an, nan Karayib la ak toupatou sou latè beni.

5.13.14- Kreyòl la, yon sèl lang ofisyèl, sa a

se pi gwo zouti, se pi bèl bagay ki te kapab rive nou, pou nou rive remanbre fyète idantite nou, lachte12 jen 1918 la te detwi, te depafini, te kraze rapyetè.

5.13.15- Kreyòl yon sèl lang ofisyèl se yon revolisyon pou nou pran wout ENDEPAN-DANS TOTAL KAPITAL la, pou nou bay lang zansèt nou te kreye kite pou nou an, pou nou ba li yout ochan li merite.

Se la a pou nou di

ann chanje sa "Chalmayperalteman"!

Ou kwè nou ta di annou fè yon karavàn pou kreyòl la? Mo karavàn nan, se vre, li trè alamòd. Men nan ka pa nou an, nan tout peyi a tankou lòtbò dlo, li ta pi bon si nou ta itilize mo konbit la.

Annouwè, nan Nò, nan Sid, nan Lès, nan Lwès, Ayisyen toupatou lòtbò dlo, annou mete men nan yon KONBIT REVOLISYONÈ pou nan konstitisyon ki pral amande a (epi fwa sa a, l ap tou ankreyòl) nou ekzije pou Kreyòl Ayisyen an sèl lang ofisyèl nou.

Pòtoprens, jou fèt drapo 18 me 2018

"Kreyòl chante, kreyòl konprann"

SIZYÈM PATI

Chante ak Powèm

- Chante ANBAKEE
- Viv Ayisyen libere
- Kreyòl konprann
- Ka pèdi
- Mesaj Dumas Kernizan Lafleur

CHANTE ANBAKEE

Sur l'air "c'est nous jeunesse étudiante, c'est nous les grands, nous les petits "

1e Refrain- *C'est nous jeunesse étudiante,*
C'est nous les grands, nous les petits,
Demain, la gloire d'Haïti
Les cœurs joyeux, l'âme fervente,
Toujours en avant nous irons,
La tête altière et hauts les fronts.

(Paroles de Edouard Tardieu)

1e Refren- *Se noumenm jèn elèv ak etidyan*
Se noumenm gran ak piti yo
Demen yon glwa pou Ayiti
Ak kè kontan ak tout fòs nanm nou
Toujou n ap vanse pi devan
Avèk fyète tèt nou byen wo.

1- Nou vle pou lang kreyòl nou an
Blayi nan tout lekòl nou yo
Nou vle pou kreyòl sèl kòk ki chante
Toupatou nan peyi nou an
Nou vle li nan sèvis Leta yo
Nou vle li tou nan Lajistis
Yon sèl lang ofisyèl nou vle wi
N ap pale li avèk fyète

2- Nou vle pou lang kreyòl nou an
Blayi nan tout lekòl nou yo
Nou vle pou n pale li san baboukèt
Se li ki lang natif natal nèt
Zansèt yo pou nou te kite li
Kreyòl pale kreyòl konprann vre
Yon sèl lang ofisyèl nou vle wi
N ap pale li avèk fyète

2ème Refrain

Nous sommes la race vaillante,
Nous sommes les fils des titans
D'Haïti les fiers conquérants,
Nourris de leur gloire éclatante,
Toujours en avant nous irons
La tête altière et hauts les fronts.

(Paroles de Edouard Tardieu)

2e Refren

Nou se yon pèp ki toujou byen vanyan
Nou se pitit yon ras ki djanm
Yo te libere Ayiti
An n vlope nou nan glwa zansèt yo
An nou mache men nan lamen
Avèk fyète, tèt nou byen wo.

VIV AYISYEN LIBERE

Mèsi papa Desalin
Mèsi pou 18 me 1803
Jou drapo a,
Yon jou tèt ansanm.
Mèsi pou 18 novanm
Jou viktwa total la.
Men, ou konnen:
Pa gen okenn diksyonè franse
Ki jouk jounen jodiya
Rive di yon ti mo sou "Vertières".
Vètyè pa ekziste,
Epi noumenm,
Nou kole nan franse...

Mèsi Desalin pou chenn
Ou te wete nan pye nou.
Mèsi. Mèsi anpil.

Men papa Desalin
Domaj, ou pa te gen chans
Ou pa t gentan
Wete chenn yo
Andedan tèt nou.

Men, sa Desalin
Pa te gentan rive fè,
Nou chak nou dwe
Nou dwe
Degaje n pou nou fè li.
Ak pwòp fòs ponyèt nou,
An nou fè netwayaj
Nan mitan tèt nou.

Papa Desalin ede nou
Pou nou fini ak tout prejije
Ak tout vye konplèks
Ki fè nou wont pale kreyòl.

Aba konplèks!
Aba prejije!
Viv Desalin!
Viv Ayiti!
Viv Ayisyen libere!
Lib e libè
Viv lang kreyòl!

Premye janvye 2018

Kreyòl konprann

Kreyòl pale, kreyòl konprann
Yon lang se yon zouti
ki pèmèt nou kominike
100% Ayisyen pale kreyòl

Nou menm tout Ayisyen
Nou konprann lang sa a
100% Ayisyen 100%
pale epi konprann kreyòl

100% Ayisyen kapab kominike
Ak lang kreyòl nou an nètale
San okenn pwoblèm paske
Li simante nou tout ansanm

Se pou nou respekte kilti nou
Se pou nou renmen kilti nou
Se pou nou pwoteje kilti nou
Se pou nou gen fyète kilti nou

Respekte lang natif natal la
Wi, wi se pou nou renmen li
Pou n simaye li alawonnbadè
Avèk fyète pou nou pale li

Kilè tout batistè pitit nou
Yo va ekri yo nan lang kreyòl
Kilè tout senatè tout depite
Yo va pale kreyòl toutan

Nan eleksyon se te kreyòl
Yo te pale toutan san rete
Lè yo rive nan paleman
Se kreyòl tou pou yo pale

Lapolis kreyòl pou w pale
Majistra kreyòl ou dwe pale
Jij ak bwa kreyòl pou w jije
Nan tribinal kreyòl ki dwe pale

Apantè, tout papye nou
Notè tout papye kèlkeswa
Se ak lang kreyòl nou an
Avèk li pou nou travay

Se kreyòl la pèp la pale
Se kreyòl pèp la konprann
Kreyòl pale kreyòl konprann
Ann monte drapo kreyòl la !

Ka pèdi : Granmoun, entelektyèl ak yon ti ponyen fanatik franse :

Anpil nan granmoun yo se ka pèdi
Fil arenyen ki andedan tèt yo
Fè yo pa wè klè ditou, yo wè nwa
Se ka pèdi yo ye wi ka pèdi

Dayè se pi plis pase fil arenyen
Se 2 boulèt Desalin pa t gentan
Vin wete andedan kalbas tèt yo
Wi, pil granmoun sa yo se ka pèdi

Pou granmoun sa yo kreyòl pa lang
Kreyòl pa kapab vini monte tab
Kreyòl pa ase swa ditou ditou
Yo pito pwenti bouch pale franse!

Kòmkwa franse a se ta konesans
Ala koze pou nou koute tande
Poutan kreyòl pale kreyòl konprann
Se lang zansèt nou yo kite pou nou

Granmoun sa yo, kwè mwen, se ka pèdi
Sa yo pa konnen pi gran pase yo
Yo pa konn lang se kominikasyon
Yo pa konnen lang se pa konesans

Pou mwen, ti ponyen ka pèdi sa yo
Twò ta gentan bare yo, bliye yo
Pito nou kwè anpil nan jèn nou yo
Lajenès se li k ap pot repons yo

Jounen jodi franse se ka pèdi
Lontan sa nou te ka gen bezwen li
Ni pou etid ni pou lang ofisyèl
Jodiya kreyòl la djanm viv kreyòl

Kreyòl nou an kapab regle tout bagay
Genyen pil liv lekòl, pil liv pou lasante
Liv levaj bèt, liv agtikilti, liv pyebwa
Nou genyen paspò avèk kat idantite

Ane apre ane anpil bagay chanje
Se te laten legliz jodi kreyòl jouke
Bon Nouvèl ap fete gwosè senkant lane
Nou te gen yon konstitisyon an kreyòl

Depi lontan atis yo se kreyòl yo chante
Nan radyo dikdantan franse pa alamòd
Nou gen liv priyè ak bib nan lang kreyòl
Nan peristil kreyòl pale kreyòl chante

Kreyòl nètale kreyòl nètalkole
Etidyan pa bò isit ak lòtbò dlo
Fè tèz yo nan lang kreyòl
Bèl agiman, gwo refleksyon

Nou genyen Akademi Kreyòl la
Nou gen gramè nou genyen diksyonè
Toubon se sèl volonte nou manke
Pou kreyòl tout kote sèl kòk ki chante

N ap bezwen franse n ap bezwen angle
Menmjan n ape bezwen lang panyòl la
Men pou taye banda se kreyòl sèl
Ki pou chante, monte drapo kreyòl

Lè kreyòl la va sèl kòk ki chante
Lò sa a nou va pèp toutbon vre
Nou va resi konprann chodyè prete
Pa kapab rive kuit okenn pwa vèt

Lè kreyòl la nan paleman nan Palè Nasyonal
Nètale netalkole nan lakou lajistis
Lè sa a nou va lib reyèlman vre
Nou va yon pèp total kapital
Lè sa a noumenm nou va kapab
Fè dyòlè fè reklam pou tèt nou

Tanbou prete pa ka frape bon dans
Sa ki nan men ou se li ki pa ou
Se vre kreyòl pale kreyòl konprann
Kreyòl se nou, noumenm nou se kreyòl.

Ane apre ane anpil bagay chanje
Se te laten legliz jodi kreyòl jouke
Bon Nouvèl ap fete gwosè senkant lane
Nou te gen yon konstitisyon an kreyòl

Pwoblèm nan se tout ka pèdi sa yo
Se granmoun sa yo ki
Ann ale grenadye alaso
Sa ki mouri zafè ayo
Zafè ak ka pèdi yo

Tan yo fini. Jounen jodiya
Tan pou nou, jwèt pou nou
Ayiti lidè kreyolofoni an
Ayiti 12 milyon moun ki pale kreyòl

Antou sou latè 20 milyon moun ki pale kreyòl pa nou an ouben kreyòl ki sanble ak pa nou an.

Mèsi, mèsi anpil.
Kreyòl la idantite nou, fyète nou, kreyòl la devan nètale, anwo byen wo nètalkole!!!
Ayibobo! Ayabonbe!

17 oktòb 2017.

Mesaj Dumas Kernizan Lafleur nan okazyon 28 oktòb Jounen Entènasyonal Lang Kreyòl.

Gwo mèsi pou mouche pwofesè Gérard-Marie Tardieu, ki te fè m aprann fè de nan ekri lang kreyòl, e ak tout edikatè k ap lite pou lang manman nou pa meprize.

Yo di fòk nou pale franse
si nou bezwen sivilize.
Adye wi dan.
Grann Yaya ki se w fanm saj,
l akouche fanm san kè sote,
men li pakonn pale franse.
Tinènè mekanisyen,
pagen w machine li pa ranje.
Bòs Pyè gwo kontremèt,
li bati kay plizyè etaj.
Aselòm se medsen fèy,
menm zo kase li fè repran.
Dyesibon gwo abitan
ki bay tout gwo save manje.
Pastè Jan ki lòm de Dye,
Sentespri abite nan li,
pou ka sove sa k antrave.

Poutan lè nou tanmen gade,
pagen yon grenn nan moun sa yo
ki ka di ay nan lang franse.
Hummmm
adye wi dan,
ze kreyòl la soti nan poul la,
li sèmante pou l pa rantre.

DKL

Mwen di ou mèsi anpil anpil DKL

Gérard-Marie Tardieu

Si mwen te konnen toujou dèyè

ANÈKS

Anèks 1: Choukoun

Anèks 2: Ayiti Cheri

Anèks 3: Lwa 28 septanm 1972

Anèks 4: Sikilè 31 janvye 1980 an

Anèks 5: Lwa pou kreyasyon Akademi Kreyòl Ayisyen an

Anèks 6: Non 33 premye manm Akademi Kreyòl Ayisyen an

Anèks 7 : Non 6 nouvo manm Akademi Kreyòl Ayisyen an

Anèks 8: Pwotokòl akò ant Akademi Kreyòl ak MENFP

Anèks 9: Rezolisyon 16 septanm 2016

Anèks 10: Premye Rezolisyon

Anèks 1

CHOUKOUN

Dèyè yon gwo touf pengwen
Lòt jou mwen kontre Choukoun
Li souri lè li wè mwen
Mwen di : «O! ala yon bèl moun!» (2 fwa)
Li di : «Ou twouve sa, chè?»
Ti zwezo t ap koute nou anlè, (2 fwa)
Kan m sonje sa, mwen genyen lapenn
Ka depi jou sa, de pye mwen nan chenn! (2 liy, 2 fwa)

Choukoun se yon marabou
Zye li klere kon chandèl
Li genyen tete doubout ...
A si Choukoun te fidèl! (2 fwa)
Nou rete koze lontan
Jouk zwezo lan bwa te parèt kontan!... (2 fwa)
Pito bliye sa, se twò gran lapenn,
Ka depi jou sa de pye mwen nan chenn! (2 liy, 2 fwa)

Ti dan Choukoun blanch kon lèt
Bouch li koulè kayimit :
Li pa gwo fanm, li grasèt :
Fanm konsa plè mwen touswit ... (2 fwa)

Tan pase pa tan jodi!…

Zwezo te tande tou sa li te di (2 fwa)

Si yo sonje sa, yo dwe nan lapenn,

Ka depi jou sa, de pye mwen nan chenn! (2 liy, 2 fwa)

N ale lakay manman li;

Yon granmoun ki byen onèt!

Sito li wè mwen, li di :

« A! mwen kontan sila, nèt! » (2 fwa)

Nou bwè chokola o nwa …

Eske tou sa fini, pitit zwezo nan bwa? (2 fwa)

Pito bliye sa, se two gran lapenn,

Paske depi jou sa, de pye mwen nan chenn! (2 liy, 2 fwa)

Mèb prèt, bèl kabann bato,

Chèz woten, tab won, dodin,

De matla, yon pòtmanto,

Nap, sèvyèt, rido mouslin … (2 fwa)

Kenz jou sèlman te rete …

Ti zwezo nan bwa, koute mwen, koute! (2 fwa)

Zòt tou va konprann si mwen nan lapenn

Si depi jou sa, de pye mwen nan chenn!… (2 liy, 2 fwa)

Yon ti blan vini rive :

Ti bab wouj, bèl figi wòz,

Mont sou kote, bèl chive …

Malè mwen, li ki lakòz! (2 fwa)

Li twouve Choukoun joli

Li pale franse, Choukoun renmen li… (2 fwa)

Pito bliye sa, se twò gran lapenn,

Choukoun kite mwen, de pye mwen nan chenn!

(2 liy, 2 fwa)

Sa ki pi tris nan tou sa,

Sa ki va siprann tout moun,

Se pou wè malgre tan la,

Mwen renmen Choukoun toujou! (2 fwa)

Li va fè yon ti katwon …

Ti zwezo gade! ti vant li byen won!… (2 fwa)

Pe, fèmen bèk zòt … se twò gran lapenn!

De pye piti Pyè, de pye li nan chenn!

Oswald Durand (1883)

Anèks 2

AYITI CHERI *(Souvenirs d'Haïti)*

Haïti chérie, pi bon pays passé ou lan poin.

Foc moin té quité ou pou moin té cap comprenn' valè' ou,

Foc moin té manqué' ou poum té cap apprécié' ou,

Poum senti vraiment tout ça ou té yé pou moin.

Gangn' bon soleil, bon riviè et bon breuvage,

En bas pié bois ou toujou join'n bon lombrage,

Gangn' bon ti vent qui ban nou bon ti fraichè

Haïti Thomas, cé gnou pays qui m'est chè.

Lor ou lan pays blan ou gangne youn vié frète qui pas jam bon.

Et toute la jounin ou obligé pé boulé charbon.

Ou pas cap ouè clai autant ciel là rét en deuil

Et pendant six mois toutes pié bois pas gangne feuille.

Lan pays moin, gangne soleil pou bail chalè

Durant l'année, toutes pié bois pé bay lombrage,

Bon brise de mer toujou souflé sur nos plages.

Haïti Thomas, cé gnou pays qui m'est chè.

Quand ou lan pays blanc ou ouè toute figu gnou seul coulè.

Lan point mulatresse, bel marabou, bel griffone créole

Qui rinmin bel robe, bon opude et bon odè,
Ni bel jeune négresse qui con'n dit bon ti parole.
Lan pays moin, lor toute bel moune ça la yo
Sorti lan messe ou sorti lan cinéma,
Cé pou gardé, cé pou rété diol lolo,
A la bon pays cé ti d'Haïti Thomas!
Lor ou lan pays blanc, ou pas ouè mango ni coque du tout.
Lan point sapoti, n i bel caïmite vète ou violette.
Lan point zannanna, n i bel ti pomme cajou
Qui ban nou bon noix pou nou fait bon ti tablette.
Ou join'n zorange qui soti en Italie,
Main qui finnin qui toujou moitié pourie.
En Haïti ça si bon cé coupé douète;
Et sous ce rapport, nou bail toute l'aute pays fouète.

Lor ou lan pays moin, coté ou passé tout long chemin,
Cé bonjou compè et macommè et pitite la yo?
Ca'n pas ouè conça, mangnè rantré ti brin,
Pou'n boit ti quichoye, pou nous joué deux ti coute zo.
Fi'n bail lan main, cé rentré lan gran parlé,
Cé politique, cé mauvaise situation,
Ça pou nous fait cé pou nous prend li cou'l yé,
Mais bon Dié si bon, l'a ban nou bénédiction.

Lor ou lan pays blanc, si ou pré prominnin, nuite cou jou,
Toute moune pé maché pressé pressé oua di cé chin fou.
Coté yo pralé, pou qui yap couri conça?
Yo perdi temps, yo pas jam dit: couman ça?
Lan pays moin, moune pas resté avec l'heu
Gangne liberté, ou gangné temps pou prend fraicheu
Coté ou passé, cé bonjou, cé bail lan main.
Moune pas jam pressé, yo causé tout long chemin.

Lor ou en Haïti, ou pas jam manqué temps pou souflé.
Ça'q pas faite jodi, ou cap fait li demin si ou vlé
Qand demin rivé, qu'il bon ou qu'il pas bon,
Ça pas fait engnin toute moune con'n dit bon Dié bon.
En Haïti, moune pas jam desespéré.
Moune gangne la foi lan gnou Bié qui pas jam menti.
N'ap fait jodi quand demin pas assuré,
A la bon pays, oh mon Dié, cé Haïti!...

Othello Bayard

Anèks 3

Lwa 28 septanm 1972

Jean-Claude Duvalier

Président à Vie de la République

Vu les articles 35, 68, 90, 93, 135, 180 à 184 de la Constitution;

Vu le décret du 23 janvier 1969, créant l'Office National d'Alphabétisation et d'Action Communautaire;

Vu le Décret du 7 mars 1978, supprimant le Service de l'Enseignement Rural et fusionnant l'Enseignement Rural et l'Enseignement Primaire Urbain;

Vu la Loi Organique du Département de l'Education Nationale en date du 18 septembre 1979;

Considérant les conclusions du Raport du Groupe de Recherches et d'Etudes sur le Créole Haïtien;

Considérant que l'Education constitue pour l'Etat l'un des meilleurs moyens de sauvegarder l'unité culturelle de la Nation;

Considérant que le Comité d'Etudes et de

Recherches des procédés et méthodes pédagogiques dans ses rapports a reconnu que, pour rendre l'Education accessible à tous, le créole soit utilisé comme langue-instrument et objet d'Enseignement;

Considérant que l'article 35 en fin de la Constitution consacre que : « La Loi détermine les cas et conditions dans lesquels l'usage du créole est permis et même recommandé pour la sauvegarde des intérêts matériels et moraux des citoyens qui ne connaissent pas suffisamment la langue française;

Sur le rapport du Secrétaire d'Etat de l'Education Natio-nale;

Et après délibération en Conseil des Secrétaires d'Etat;

A PROPOSE

Et la Chambre Législative a voté la Loi suivante;

Article 1.- L'usage du Créole, en tant que langue commune parlée par les 90% de la population haïtienne, est permis dans les Ecoles comme langue-instrument et objet d'enseignement.

Article 2.- Le Créole, en tant que langue parlée et écrite, est constitué de sons, de signes correspondant à des consonnes, des voyelles, des semi-consonnes et

des semi-voyelles.

Article 3.- Le Département de l'Education Nationale fera parvenir aux Ecoles, des circulaires ministérielles relatives à l'alphabet, l'orthographe, les signes spéciaux devant unir des mots, des articles, ou modifier certains sons, enfin tout signe que les spécialistes de ce Ministère jugeront le plus répandu, et le plus convenable à la fixation de l'écriture créole et à l'Enseignement de cette langue.

Le Département intéressé veillera à leur application dans l'enseignement diffusé en vue de la consécration définitive de la Graphie du Créole; ce, après une expérimentation concluante de quatre années.

Article 4.- La présente Loi abroge toutes Lois ou dispositions de Lois, tous Décrets ou dispositions de Décrets, tous Décrets-Lois ou dispositions de Décrets-Lois qui lui sont contraires et sera publiée et exécutée à la diligence du Secrétaire d'Etat de l'Education Nationale.

Donné à la Chambre Législative, à Port-au-Prince, le 18 septembre 1979, An 176ème de l'Indépendance.

Le Président : Victor Nevers Constant

Les Secrétaires : Jean Th. Lindor – St-Arnaud Numa

Le Président à Vie de la République ordonne que la Loi ci-dessus soit revêtue du Sceau de la République, imprimée, publiée et exécutée.

Donné au Palais National, à Port-au-Prince, le 28 septembre 1979, An 176ème de l'Indépendance.

Jean-Claude Duvalier

Par le Président :

Le Secrétaire d'Etat de l'Education Nationale

Joseph C. Bernard

Le Secrétaire d'Etat de la Justice

Me. Ewald Alexis

Le Secrétaire d'Etat de l'Intérieur et de la Défense Nationale

Me. Bertholand Edouard

Le Secrétaire d'Etat des Travaux Publics, des Ressources Naturelles et du Développement Rural

l'Agronome Edouard Berrouet

Le Secrétaire d'Etat de la Santé Publique et de la Population

Dr. Willy Verrier

Le Secrétaire d'Etat des Mines et des Ressources Energétiques

Fritz Pierre-Louis

Le Secrétaire d'Etat des Finances et des Affaires Economiques

Emmanuel Bros

Le Secrétaire d'Etat du Plan

Raoul Berret

Le Secrétaire d'Etat du Travail et des Affaires Sociales

Hubert De Ronceray

Le Secrétaire d'Etat de l'Education Nationale
Joseph C. Bernard

Le Secrétaire d'Etat des Affaires Etrangères et des Cultes
Gérard Dorcely

Le Secrétaire d'Etat à la Jeunesse et aux Sports
Gérard R. Rouzier

Le Secrétaire d'Etat du Commerce et de l'Industrie
Guy Bauduy

Le Secrétaire d'Etat de la Coordination et de l'Information
Ulysse Pierre-Louis

Anèks 4

Sikilè 31 janvye 1980 an

REPUBLIQUE D'HAITI

DEPARTEMENT DE L'EDUCATION NATIONALE

SECRETAIRERIE D'ETAT

DE L'EDUCATION NATIONALE

Port-au-Prince, le 31 janvye 1980

Kòm premye atik dekrè 18 septanm 1979 la fè Kreyòl vini lang ofisyèl nan lekòl,

Kòm dezyèm atik menm dekrè sa a di Kreyòl la gen son, ak siy pou ekri son yo,

Kòm twazyèm atik la di Edikasyon Nasyonal a voye yon papye pou montre ki jan pou yo ekri kreyòl la,

Kòm fòk gen yon sèl jan pou ekri Kreyòl la nan tout lekòl,

Depatman Edikasyon Nasyonal, dapre sa GREKA (Gwoup Rechèch pou etidye Kreyòl Ayisyen) ki nan ONAAK la te voye ba li, voye papye sa a ba nou pou nou sèvi nan lekòl yo.

Jozèf C. Bèna / Sekretè Deta

Anèks 5

LWA POU KREYASYON AKADEMI KREYOL AYISYEN AN

REPUBLIQUE D'HAITI Liberté Égalité Fraternité

CORPS LEGISLATIF

LOI No. : ....

LWA POU KREYASYON AKADEMI KREYOL AYISYEN AN

KONSIDERASYON

• Lè nou konsidere atik 5, 24-3, 40, 213 Konstitisyon 1987 amande a;

• Lè nou konsidere entwodiksyon Konstitisyon 1987 amande a;

• Lè nou konsidere Sikilè 31 janvye 1987 Ministè Levasyon Nasyonal te voye nan tout lekòl pou montre kijan pou ekri kreyòl ayisyen an;

• Lè nou konsidere reyalite lengwistik peyi dayiti kote tout popilasyon an pale kreyòl, konprann kreyòl epi viv tout lavi li an kreyòl;

• Lè nou konsidere dwa popilasyon an genyen pou li viv nan lang li san rezèv kit se nan pale kit se nan ekri;

• Lè nou konsidere pwoblèm edikasyon nan peyi dayiti se yon baryè pou popilasyon ayisyen an fè devlopman politik, ekonomik, sosyal peyi a;

• Lè nou konsidere edikasyon ak alfabetizasyon popilasyon ayisyen an dwe fèt nan lang li; Lè nou

konsidere Leta dwe sèvi ak lang kreyòl la nan plizyè domèn tankou dornèn lasyans ak teknoloji;

• Lè nou konsidere se responsablite Leta Ayisyen pou li asire pwogrè ak devlopman popilasyon ayisyen an nan tout sans;

• Lè nou konsidere Leta ayisyen dwe veye pou tout enstitisyon prive kou piblik bay popilasyon ayisyen an sèvis nan lang kreyòl;

• Lè nou konsidere Leta ayisyen gen responsablite pou li kreye enstitisyon ki pèmètt lang kreyòl la devlope pou fasilite entegrasyon tout popilasyon ayisyen an;

• Lè nou konsidere nesesite pou Leta kreye Akademi Ayisyen an, ba li estati, misyon ak fonksyon li, jan Konstitisyon 1987 la mande li;

• Lè nou konsidere Akademi Ayisyen an se yon enstitisyon nasyonal ki gen konpetans pou travay sou lang kreyòl la jan konstitisyon an mande li;

• Lè nou konsidere Akademi Ayisyen an dwe garanti dwa lengwistik tout Ayisyen sou sa ki konsène lang kreyòl la;

• Lè nou konsidere deklarasyon "Komite Inisyativ pou mete Akademi Ayisyen an kanpe" nan dat 28 oktòb 2010, ki mande kreyasyon akademi ayisyen an jan atik 213 Konstitisyon peyi a egzije l;

• Lè nou konsidere rezolisyon "Kòlòk Entènasyonal sou Akademi Ayisyen an`` nan dat 29 oktòb 2011, kote divès enstitisyon nan peyi a mete yo dakò sou wòl, òganizasyon ak fonksyonman Akademi Ayisyen an;

• Lè nou konsidere ke yon Akademi Kreyòl Ayisyen ap

fasilite aksè a konesans inivèsèl. Pou tout rezon sa yo e apre yon seri konsiltasyon avèk plizyè sektè enterese nan zafè sa a, prensipalman 'komite inisyativ pou mete kanpe Akademi Kreyol Ayisyen an", nou menm Senatè Jean William JEANTY, Westner POLYCARPE, Jean Maxime ROUMER, François Lucas SAINVIL, Simon Dieuseul DESRAS, Jean Baptiste BIEN AIME, Riche ANDRIS, Joseph Joël JOHN, Pierre Franky EXIUS nou pwopoze epi Kò Lejislatif vote lwa sa a:

TIT I

DISPOZISYON JENERAL

..• -

CHAPIT I: NON AK SYEJ AKADEMI AN

Atik 1- Lwa sa a kreye "Akadcmi Kreyòl Ayisyen" an jan Konstitisyon 1987 amande amande 1 nan atik 213 ak 214-1.

Atik 2- Syèj ofisyèl Akademi Kreyòl Ayisyen an nan Pòtoprens. Konsey Akademisyen yo ka deside transfere li nenpòt kote sou teritwa nasyonal la si sa nesesè.

CHAPIT II: ESTATI AK MISYON AKADEMI AN

Atik 3- Akademi Kreyòl Ayisyen an se yon enstitisyon leta. Li endepandan e li kouvri tout peyi a. Li gen karaktè administratif, kiltirèl ak syantifik.

Atik 4- Akademi Kreyòl Ayisyen an se yon enstitisyon leta ki gen konpetans pou li travay sou lang kreyòl la jan Konstitisyon 1987 amande l egzije

l. Li la pou garanti dwa lengwistik tout Ayisyen sou tout sa ki konsène lang kreyòl la.

Atik 5- Akademi Kreyòl Ayisyen an se referans pou lang kreyòl la nan peyi dAyiti, kit nan pale, kit nan ekri, nan enstitisyon leta kou prive.

Atik 6- Akademi Kreyòl Ayisyen an gen pou li:

a) Pran tout dispozisyon pou tout enstitisyon leta kou prive fonksyone nan lang kreyòl la selon prensip, regleman ak devlopman lang nan;

b) Pran tout dispozisyon pou ankouraje enstitisyon ak moun k ap pwodui nan lang kreyòl la suiv prensip ak regleman lang nan;

ch) Pran tout dispozisyon pou ede popilasyon ayisyen an jwenn tout sèvis li bezwen nan lang kreyòl la.

d) Pran tout dispozisyon pou ede epi ankouraje tout biwo leta - kit se pouvwa egzekitif, kit se pouvwa legislatif kit se pouvwa jidisyè - respekte Konstitisyon an nan zafè lang.

e) Sèvi kòm referans pou lang kreyòl la pou tout sa ki konsène estandadizasyon lang nan kit se nan peyi dAyiti kit se nan lòt peyi kote Ayisyen yo tabli;

f) Fè tout sa ki nesesè pou Ayiti jwe wòl li kòm lidè nan monn kreyolofòn nan.

Atik 7- Akademi Kreyòl Ayisyen an granmoun tèt li devan Lajistis, li responsab tèt li nan zafè jesyon, administrasyon ak finans.

Atik 8- Leta ayisyen dwe mete tout mwayen finansye ak tout resous nesesè pou Akademi Kreyòl Ayisyen an fonksyone komsadwa,

Atik 9- Akademi Kreyòl Ayisyen an gen dwa chèche lajan epi resevwa tout lòt kaliteresous li bezwen pou li fonksyone.

Atik 10- Akademi Kreyòl Ayisyen an ap jere finans ak resous li yo selon prensip kontablite piblik.

TIT II TRAVAY AKADEMI AN

Atik 11- Akademi Kreyòl Ayisyen an genyen misyon pou li:

a) Fè tout sa ki nesesè pou ankouraje pwodiksyon nan lang kreyòl ;

b) Ankouraje eksperyans pèp la ap fè nan dekouvèt, nan kreyasyon, nan pwodiksyon lap fè an kreyòl, kit se pwodiksyon oral, kit se pwodiksyon ekri;

ch) Fè tout sa ki nesesè pou fè kreyòl la gen bonjan reyonman ak prestij nan je popilasyon ayisyen an ak nan je lòt popilasyon yo ;

d) Travay epi siveye pou gen relasyon ki byen balanse nan jan enstitisyon yo ap sèvi ak lang yo nan sosyete a ;

e) Travay pou enstitisyon leta yo aplike Konstitisyon an nan piblikasyon tout dokiman ofisyèl yo nan lang kreyòl:

f) Fè pwopozisyon sou Fason moun kapab sèvi ak lang kreyòl la nan kominikasyon piblik nan

peyi a.

g) Ankouraje travay sou devlopman zouti tankou gramè, diksyonè, leksik nan tout domèn;

h) Ankouraje travay sou pwogram fòmasyon teknik pou tout sektè ki bezwen fòmasyon avanse nan lang kreyòl;

i) Fè envantè tout moun k ap travay sou lang kreyòl ak espesyalis nan tout domèn k ap pwodui nan lang kreyòl;

j) Fè envantè pwodiksyon k ap fèt nan lang kreyòl ak pwodiksyon sou lang kreyòl anndan peyi a kou deyò;

k) Ankouraje epi pwopoze bonjan travay rechèch sou tang kreyòl la;

l) Travay pou enstitisyon rejyonal yo sèvi ak lang kreyòl la pou entegrasyon popilasyon kreyolofòn yo.

Atik 12 - Nan akonplisman misyon li, Akademi Ayisyen an genyen pou li :

a) Bay rekonesans piblik, rezilta rechèch ak, tout travay ki fèt sou lang kreyòl la tankou envantè, diksyonè, travay sou sentaks, tèminoloji, leksik, fonoloji, regleman sou otograf ak lòt zouti enpòtan pou lang nan ;

b) Bay rekòmandasyon sou ankèt ak travay ki dwe fèt sou lang kreyòl la tankou envantè, diksyonè, travay sou sentaks, tèminoloji, leksik, fonoloji, regleman sou òtograf lang nan, ak lòt

zouti enpòtan pou lang nan ;

ch) Bay konsiltasyon epi sèvi referans sou sa ki konsène lang kreyòl la ;

d) Bay rekòmandasyon ki nesesè sou jan pou yo sèvi ak lang kreyòl, epi sou travay ki dwe fèt pou lang kreyòl la kontinye sèvi popilasyon ayisyen an nan dekouvèt, nan kreyasyon, nan pwodiksyon oral oswa ekri;

e) Pran desizyon ki nesesè sou sa ki konsène misyon Akademi Kreyòl Ayisyen an.

TIT III

ÒGANIZASYON AKADEMI KREYOL AYISYEN AN CHAPIT I

Atik 13- Akademi Kreyòl Ayisyen an ap fonksyone ak kat (4) ògan:

a) Yon Konsèy Akademisyen;

b) Yon Konsèy Administrasyon;

ch) Yon Konsèy Konsiltatif;

d) Yon Sekretarya Egzekitif

Seksyon 1: Misyon ak travay Konsey Akademisyen an

Atik 14- Konsèy Akademisyen an se pi gwo otorite Akademi Kreyòl Ayisyen an. Se li ki dwe bay oryantasyon pou Akademi an fonksyone kòmsadwa.

Atik 15-. Konsèy Akademisyen an gen pou li:

a) Defini politik jeneral Akademi an;

b) Fè eleksyon pou chwazi manm Konsèy Administrasyon yo;

ch) Pran desizyon kraze Konsèy Administrasyon an si sa ta nesesè apre dizon 2/3 nan Konsèy Akademisyen an;

d) Konvoke Konsèy Administrasyon an pou mande li rann kont sou travay l ap fè.

Souseksyon 1.1- Fonksyonman Konsèy Akademisyen an

Atik 16- Konsèy Akademisyen an reyini chak ane nan seyans odinè sou envitasyon

Konsèy Administrasyon an, epi nan seyans ekstwòdinè chak fwa sa nesesè.

Atik 17- Konsèy Akademisyen an kapab pran desizyon komsadwa lè 2/3 pou piti nan manm li yo prezan nan seyans lan. Si yo pa jwenn kowòm, Konsèy Akademisyen an ap reyini nan yon delè 15 jou fran. Si apre de (2) seyans·yo pa rive jwenn kowòm, Konsèy Akademisyen an kapab pran desizyon kelkeswa kantite manm li ki prezan.

Atik 18- Pou yon desizyon nan Konsèy Akademisyen an pase, fòk majorite manm ki prezan nan seyans lan vote pou li (sa vle di mwatye manm konsèy Akademisyen an plis youn).

Souseksyon 1.2: Kondisyon, kantite, reprezantasyon ak manda Akademisyen an.

Atik 19- "Akademisyen " se yon tit onorifik. Moun ki gen tit "Akademisyen' p ap travay pou lajan, li pa gen salè, jan atik 214 Konstitisyon 1987 amande a mande li.

Atik 20- Pou yon moun vin gen tit Akademisyen, li dwe:

a) Ayisyen, fi kou gason;

b) gen 40 lane pou pi piti ;

ch) ap jwi dwa sivil ak politik li, epi li pa gen pwoblèm ak lajistis ;

d) moun ki travay, ki fè rechèch nan lang kreyòl la osnon sou lang kreyòl la; ki pwodui an kreyòl osnon sou lang kreyòl bon jan travay ki gen bon jan valè pou avansman ak devlopman lang kreyòl la;

d) moun sosyete a deja rekonèt zèv li ap fè pwomosyon pou avansman Lang kreyòl la. ..

Atik 21- Kantite Akademisyen yo nan Akademi Kreyòl Ayisyen an se 33 pou pi piti, 55 pou pi plis.

Atik 22- Akademisyen yo ap soti toupatou nan peyi a nan tout domen. Se enstitisyon ki ap travay sou lang kreyòl la k ap pwopoze moun sa yo.

Atik 23- Se enstitisyon ki fòme " Komite Inisyativ pou mete Akademi Kreyol Ayisyen an kanpe" ak enstitisyon ki te aktif nan oganize Kolòk oktòb 2011 lan, k ap gen pou chwazi premye manm

yo nan lis yo va resevwa. Enstitisyon sa yo se:

- Inivèsite Leta d Ayiti,
- Ministè levasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl;
- Ministè Kilti;
- Fakilte Lengwistik Aplike (FLA);
- Jounal Bon Nouvèl,
- Konfederasyon Nasyonal Vodouyizan Ayisyen;
- Sosyete Animasyon ak Kominikasyon Sosyal (SAKS).

Atik 23-1 Se Konsèy Akademisyen an ki ap genyen pou chwazi lòt manm ki pou rantre yo.

Atik 24- Akademisyen yo kapab soti nan nenpot sektè, nan nenpòt kote nan peyi a, depi yo respekte kondisyon ki nan atik 20 an.

Atik 25- Yon moun Akademisyen pou lavi diran, tout Akademisyen se manm Konsèy Akademisyen an. Yon Akademisyen pèdi tit li lè li pèdi dwa sivil ak politik li, lè li pa respekte prensip etik Akademi an tabli.

Atik 26- Si yon Akademisyen demisyone, oubyen mouri, oubyen gen gwo pwoblèm sante ki fè li pa ka fonksyone, Konsèy Akademisyen an ap gen pou ranplase l dapre regleman entèn Akademi an.

Atik 27- Konsèy Akademisyen an ap tabli Regleman fonksyonman entèn li ak yon Kòd etik li jan lalwa mande li.

Seksyon 2: Misyon.fonksyonman ak travay Konsèy Administrasyon an

Atik 28- Konsèy Administrasyon fòme ak sèt (7) Akademisyen ki soti nan eleksyon ki fèt anndan Konsèy Akademisyen yo. Manm Konsèy Administrayon an p ap travay pou lajan men yo va genyen prim pou reyinyon.

Atik 29- Konsèy Administrasyon an sèvi entèmedyè ant- Konsèy Akademisyen an ak Sekretarya Egzekitif la.

Atik 30- Konsèy Administrasyon an gen pou li:

a) Bay oryantasyon estratejik;

b) Apwouve plan Aksyon Sekretarya Egzekitif la;

ch) Apwouve bidjè Akademi an selon bezwen chak sèvis; d) Sanksyone rapò Sekretarya Egzekitif la;

e) Bay dizon li sou regleman entèn Akademi an;

t) Pran tout kalite mezi pou asire bon fonksyonrnan Akademi an;

g) Prezante rapò travay li bay Konsèy Akademisyen an....

Atik 31- Konsèy Administrasyon an gen pou li reyini chak twa (3) mwa. Nan denye reyinyon pou lane a, li ap envite reprezantan twa pouvwa yo (egzekitif, lejislatif, jidisye) kòm obsèvatè.

Seksyon 3 : Konposizyon ak wòl konsèy konsiltatif la

Atik 32- Konsèy Konsiltatif la ap gen de (2) kalite manm : yon ekip espesyalis ayisyen kou etranje ki reprezante divès rejyon, yon ekip moun ki reprezante divès enstitisyon sosyal. Tout se moun ki ap travay pou pwomosyon lang kreyòl nan tout kominote nan peyi a tankou nan peyi etranje.

Atik 33 - Wòl Konsèy Konsiitatif la se bay Konsey Administrasyon an dizon li sou travay ekip teknik la, sou kijan Akademi an ap mache, sou oryantasyon Akademi an.

Atik 34- Se Konsèy Akademisyen an ki chwazi manm Konsèy Konsiltatif la sou baz nivo eksperyans yo nan domèn travay yo ak nan pwodiksyon nan lang kreyòl la.

Seksyon 4: Misyon, konpozisyon ak travay Sekretarya Egzekitif la

Atik 35- Sekretarya Egzekitif la se ògan egzektif Akademi Kreyol Ayisyen an.

Atik 36- Misyon Sekretarya Egzekitif la se asire jesyon estratejik Akademi an an pèmanans,

Atik 37- Sekretarya Egzekitif la gen yon Sekretè egzekitif ki gen divès sèvis teknik sou responsablite li.

Atik 38- Aksyon Sekretarya Egzekitif la angaje Akademi an devan lajistis. Atik 39- Sekrete Egzekitif la

ap reponn devan Lajistis pou Akademi an.

Atik 40- Travay Sekretarya Egzekitif la se :

a) Asire jesyon ak bon fonksyonman Akademi an;

b) Fè pwopozisyon bay Konsèy Administrasyon an sou jan pou yo sèvi ak bidjè Akademi an selon bezwen chak sèvis;

ch) Asire nominasyon pèsonèl Akademi an ;

d) Asire aplikasyon rezolisyon ak desizyon Konsèy Administrasyon an;

e) Mande Konsèy Administrasyon an pou òganize seyans ekstwodinè si sa nesesè; f) Reprezante Akademi an nan peyi a tankou nan lòt peyi ;

g) Tabli rapò ak lòt enstitisyon depi sa nesesè;

h) Patisipe nan reyinyon Konsèy Administrasyon an, men li p ap gen dwa vote.

Atik 41- Sekretarya Egzekitif la ap monte divès seksyon ak sèvis pou asire fonksyonman Akademi an.

CHAPIT II: ÒGAN PIBLIKASYON

Atik 42- Akademi Kreyòl Ayisyen an kreye yon ògan piblikasyon ki rele 'Bilten Akademi Kreyòl la"

"Bilten Akademi Kreyòl la' ap sèvi pou pibliye ansanm dispozisyon, rezolisyon ak desizyon Akademi an pran sou lang kreyòl ayisyen an.

Atik 43- "Bilten Akademi Kreyòl la" ap parèt yon fwa chak ane.

Konsèy Akademisyen an ka deside fè piblikasyon espesyal si sa nesesè.

TIT IV

RELASYON AKADEMI NA AK LOT ENSTITISYON LET A YO

Atik 44- Akademi Kreyòl Ayisyen an se yon enstitisyon ki transvèsal, se pou sa li ap gen pou li tabli akò kolaborasyon ak tout ministè ki gen yon wòl pou yo jwe nan travay Akademi an.

Atik 45- Desizyon Akademi Kreyòl Ayisyen an pran ap pibliye nan jounal Monitè, nan Bilten Akademi an epitou Laprimati ap mete yo sou fòm sikilè pou tout administrasyon piblik la.

Atik 46- Chak lane, Akademi Kreyòl Ayisyen an ap fè yon rankont travay ak chak pouvwa yo separeman: youn ak Palman an, youn ak Pouvwa Jidisyè a epi yon lòt la ak

Pouvwa Egzekitif la sou travay yo fè pandan lane a, pou pataje satisfaksyon ak pwoblèm yo genyen - youn pa rapò ak lòt - epi pou diskite sou bidjè Akademi an.

TIT V

DISPOZISYON TRANZITWA

Atik 47- Akademi Kreyòl Ayisyen an gen pou li veye:

a) Pou tout fonksyonè leta jwenn fòmasyon nan lang kreyòl, nan yon delè 3 lane;

b) Pou tout lwa yo tradui nan lang kreyòl nan

yon delè ki pa depase 3 lane;

ch) Pou Palman an vote tout lwa yo ni an kreyòl ni an franse nan yon delè 6 mwa;

c) Pou Leta pran angajman pou tout anplwaye li yo ak tout administrasyon li yo kapab fonksyone nan lang kreyòl.

TIT VI

DISPOZISYON FINAL

Atik 48 - Lwa sa a anile tout Lwa ak Dispozisyon Lwa, tout Dekrè Lwa ak Dispozisyon Dekrè Lwa, tout Dekrè ak Dispozisyon Dekrè ki depaman ak li.

Atik 49 - Lwa sa a gen pou pibliye epi pou aplike san pedi tan sou tout teritwa nasyonal la.

Vote nan Sena Repiblik la, jou ki lendi 10 desanm 2012, nan 209èm ane Endepandans lan.

Steven Irvenson BENOIT Premye Sekretè

Simon Dieuseul DESRAS Prezidan

Joseph Joel JOHN Dezyèm Sekretè

Vote nan Chanm Depite a, jou ki madi 23 avril 2013 210èm ane Endepandans lan.

Gluck THEOPHILE Premye Sekretè

Ogline PIERRE Dezyèm Sekretè

Anèks 6

NON 33 PREMYE MANM AKADEMI KREYÒL AYISYEN AN

1- Nicolas ANDRE, *Linguiste, Créole Trans*

2- Emmanuel M. BAZILE, *Edikatè, Ministère de l'Education Nationale et de la Formation Professionnelle (MENFP)*

3- Max Gesner BEAUVOIR, *Anthropologue, Confédération nationale des vodouisants haïtiens (Knva en Créole)*

4- André Serge BELLEGARDE, *Traducteur, Université Notre Dame d'Haïti*

5- Jean Grégory CALIXTE, *Linguistique, Secrétairerie d'Etat à l'alphabétisation*

6- Adeline Magloire CHANCY, *Educatrice, société d'animation et de communication sociale (Saks en créole)*

7- Jacques Philippe Christophe CHARLES, *Professeur, Tanbou-literè*

8- Pierre Michel CHERY, *Gestionnaire, société d'animation et de communication sociale (Saks en créole)*

9- Michel Frederic DEGRAFF, *Linguiste-professeur, Université Caraïbes*

10- Fritz DESHOMMES, *Economiste- Professeur, Université d'Etat d'Haïti*

11- Rogeda Dorcé DORCIL, *Linguiste- Professeur, Faculté Linguistique appliquée*

12- Wilner DORLUS, *Linguiste-professeur, société d'animation et de communication sociale (Saks en créole)*

13- Marie Rodny Laurent ESTEUS, *Educateur-Traducteur, Créole Trans*

14- Odette Roy FOMBRUN, *Educatrices, Groupe de réflexion et d'action pour une Haïti nouvelle*

15- Michel Frantz GRANDOIT, *Prêtre catholique - Professeur, Secrétairerie d'Etat à l'alphabétisation*

16- Michel Ange HYPPOLITE, *Professeur, Groupe de réflexion et d'action pour une Haïti nouvelle/ Sosyete Koukouy*

17- Gesner JEAN PAUL, *Professeur, Faculté linguistique appliquée(Fla)*

18- Jean Pauris JEAN-BAPTISTE, *Pasteur-linguiste, Ministère de la culture*

19- Samuel JEAN-BAPTISTE, *Educateur, Kopivit-Aksyon Sosyal*

20- Marky JEAN-PIERRE, *Professeur, Ministère de l'éducation nationale et de la formation professionnelle*

21- Joseph Sauveur JOSEPH, *Linguiste- Professeur, Sant Na Rive*

22- Rochambeau LAINY, *Professeur, Faculté linguistique appliquée*

23- Frenand LEGER, *Professeur, société d'animation et de communication sociale (Saks en créole)*

24- Jacques Max MANIGAT, *Professeur, Sosyete Koukouy*

25- Guy Gérald MENARD, *Professeur, Fondation Anne Marie Morisset /Université d'Etat d'Haïti*

26- Claude PIERRE, *Professeur-Ecrivain, Ministère de la culture / Journal Bòn Nouvèl*

27- Pierre-André PIERRE, *Monseigneur - professeur, Commission épiscopale pour traduire la Bible*

28- Christian Emmanuel PLANCHER, *Prêtre l'église catholique, Journal Bon Nouvèl*

29- Marie Marcelle Buteau RACINE, *Professeur, Centre de*

Recherche et de Formation Economique et Sociale pour le Développement. (CRESFED)

30- Clotaire SAINT-NATUS, *Sociologue-éducateur, Fondation Maurice Sixto*

31- Joachim Gérard Marie TARDIEU, *Educateur, Kopivit Aksyon Sosyal*

32- Marie Jocelyne TROUILLOT, *Professeur, Tabou Literè / Université Caraïbes*

33- Féquière VILSAINT, *Biologiste-éditeur, Educa-Vision*

Anèks 7

NON 6 NOUVO MANM AKADEMI KREYÒL AYISYEN AN

1- Rachelle Charlier Doucet *(Fondasyon kilti kreyasyon)*

2- Rosilia François Corneille *(Jounal bon nouvèl)*

3- Paul Antoine *(Enstiti filozofi salezyen)*

4- Dominique Barthélemy *(Asosiyasyon profesè lang kreyòl nan Nò ak Nòdès)*

5- Ernst Merville *(Tanbou literè)*

6- Rachel Beauvoir Dominique *(Konfederasyon nasyonal vodouyizan ayisyen), sizyèm nouvo manm AKA a* (li mouri)

Anèks 8

PWOTOKÒL AKÒ AKA / MENFP

Ant

Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl (MENFP)

ak reprezantan li, Mesye Nesmy MANIGAT, Minis, k ap viv nan Pòtoprens, Nimewo Idantite Fiskal: 003-192-163-2, Nimewo Idantifikasyon Nasyonal : 03-01-99-1964-04-00073, yon bò ;

Ak

AKADEMI KREYÒL AYISYEN (AKA) ak reprezantan li, Mesye Jean Pauris JEAN BAPTISTE, Prezidan Konsèy Administrasyon Akademi an, k ap viv nan Kenskòf, Nimewo Idantite Fiskal : 003-116-826-6, Nimewo Idantifikasyon Nasyonal : 05-05-99-1936-03-0001, yon lòt bò ;

Konsiderasyon jeneral :

Misyon MENFP ak misyon AKA kwaze sou kesyon politik lang nan peyi a, espesyalman nan sistèm edikatif ayisyen an kote tout aktè yo dwe respekte Dwa lengwistik elèv ayisyen yo. Depi nan refòm Minis Joseph C. Bernard la, enpòtans lang

kreyòl la toujou prezan nan kèlkeswa refleksyon sou edikasyon k ap fèt nan peyi a. Konsa, de (2) enstitisyon yo chwazi mete fòs yo ansanm nan pran angajman pou amelyore kalite ansèyman nan sistèm edikatif ayisyen an, epi pou reyalize yon amenajman lengwistik andedan sistèm nan kote AKA ak MENFP ap gen pou yo travay men nan men. Pwotokòl akò sa a bay kondisyon ak fòm pou kolaborasyon sa a tabli.

Konsiderasyon legal

Lè nou konsidere:

Atik 5 Konstitisyon peyi a rekonèt lang kreyòl kòm lang ki simante tout Ayisyen ansanm e an menm tan kòm lang ofisyèl. "Kreyòl ak franse se lang ofisyèl Repiblik la";

Atik 40 Konstitisyon amande a ki egzije Leta Ayisyen pou li mete tout enfòmasyon disponib an kreyòl pou popilasyon an;

Atik 213 Konstitisyon 1987 la ki kreye yon Akademi pou travay sou lang kreyòl la ;

Lwa Kreyasyon Akademi Kreyòl la (Lwa 23 avril 2013) ki vote nan tou de (2) Chanm yo nan Palman Ayisyen an, Prezidan Peyi a siyen li, epi li pibliye nan Jounal Ofisyèl peyi a ki se Monitè (an fransè Le

Moniteur, No 65, 7 avril 2014) ;

Ministè Edikasyon Nasyonal kreye Komisyon Nasyonal pou Refòm Kourikoulòm yo nan dat 11 septanm 2014.

Apre konsiderasyon sa yo, Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl (MENFP) ansanm ak Akademi Kreyòl Ayisyen (AKA), mete yo dakò sou pwen sa yo :

Objektif

Atik 1. Dokiman sa a se yon Pwotokòl Akò ki angaje Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl (MENFP) ak Akademi Kreyòl Ayisyen an (AKA) sou fason pou yo kalobore pou pèmèt lang kreyòl la sèvi nan tout nivo anndan sistèm edikatif ayisyen an ak nan administrasyon MENFP.

Atik 2. Akò sa a fikse wòl ak reskonsablite de (2) pati yo konsènan kesyon lang kreyòl la nan sistèm edikasyon an espesyalman nan kourikoulòm yo.

Prensip fondamantal

Atik 3. MENFP se enstitisyon leta anba gouvènman santral la ki gen reskonsablite jere kouman edikasyon ap fèt nan peyi a.

Atik 4. AKA se enstitisyon leta endepandan ki gen reskonsablite travay sou lang kreyòl epi fè pwomosyon lang kreyòl la nan peyi a dapre egzijans atik 213 Konstitisyon Repiblik la.

Reskonsablite MENFP

Atik 5. MENFP ap mete avèk AKA pou yo bay oryantasyon nan rechèch k ap fèt sou kesyon lang nan edikasyon an jeneral ak sou rechèch k ap fèt lòt kote sou pwoblematik edikasyon nan peyi kote ki gen pwoblèm dominasyon lengwistik.

Atik 6. MENFP ap travay avèk sipò AKA pou yo rive jeneralize itilizasyon lang kreyòl la kòm zouti ansèyman nan tout nivo nan sistèm edikasyon an.

Atik 7. MENFP ap chwazi de (2) moun ki reskonsab pou travay avèk komisyon edikasyon ki nan AKA pou sèvi kòm lyezon ant AKA ak Ministè a sou kesyon amenajman lang kreyòl ak sou ansèyman lang nan sistèm nan.

Reskonsablite AKA

Atik 8. AKA ap travay men nan men ak MENFP sou oryantasyon amenajman lang nan sistèm edikasyon an.

Atik 9. AKA genyen pou li travay ak MENFP

sou Refòm Kourikoulòm yo ;

Atik 10. AKA ap ede MENFP veye sou kalite materyèl edikatif an kreyòl pou kèlkeswa nivo, pou kèlkeswa matyè k ap anseye nan lekòl yo nan peyi a ;

Atik 11. AKA genyen pou li ede MENFP nan fòmasyon k ap bay pou anseye lang kreyòl oswa nan lang kreyòl ;

Atik 12. AKA dwe bay MENFP dizon li sou pwogram fòmasyon sou lang kreyòl pou pwofesè yo nan kèlkeswa nivo a.

Atik 13. AKA ap fòmalize konvansyon pou kreyòl la ekri selon prensip ak regleman lang la, apre li fin revize òtograf ofisyèl ki nan Lwa 18 septanm 1979 la ak lè li fin adopte nouvo mezi sou kesyon òtograf.

Kondisyon pou akò a bay rezilta

Atik 14. Akò sa a ap fikse divès chantye pou entèvansyon yo fèt nan plan aksyon an:

- Entèvansyon pou itilizasyon lang kreyòl la nan administrasyon MENFP an jeneral ;
- Entèvansyon pou pwomosyon ak itilizasyon lang kreyòl la nan tout enstitisyon piblik ak non-piblik k ap travay nan sektè edikasyon

an ;

- Entèvansyon pou itilizasyon lang kreyòl la nan :

sal klas yo ;

preparasyon kourikoulòm ofisyèl MENFP ;

preparasyon materyèl eskolè ak liv lekòl ;

sikilè ak enfòmasyon MENFP ap voye bay lekòl yo oubyen laprès ;

egzamen leta yo ;

fòmasyon anseyan yo.

Atik 15. Pou Akò sa a rive aplike, MENFP ak AKA ap bati yon plan aksyon ki prezante divès aktivite 2 enstitisyon yo prevwa reyalize ansanm.

Atik 16. MENFP ak AKA ap prevwa yon liy anndan bidjè yo pou aktivite ki nan akò a epi y ap mete ansanm pou chache mobilize lòt resous ki nesesè pou devlope plan aksyon an.

Revizyon, Modifikasyon, Dire

Atik 17. Nenpòt nan de (2) pati yo ka mande revize akò sa a. Men, fòk pati yo tann yon lane anvan pou yo fè yon lòt demann revizyon.

Atik 18. Akò a dwe rete ann aplikasyon toutotan youn nan pati yo pa mande elimine l. Nan ka youn nan pati yo ta jije sa nesesè pou li sispann akò a, pati sa a ap ekri lòt pati a pou li detaye rezon ki kore lide sa a. Konsa tou, apre diskisyon epi antant ant 2 pati yo, akò a ka retounen nan aplikasyon.

Dat aplikasyon

Atik 19. Akò sa a ap kòmanse antre ann aplikasyon nan dat reprezantan de (2) pati yo siyen li.

Akò sa a tabli nan vil Pòtoprens, an 2 orijinal, nan dat 08 jiyè 2015.

Pou MENFP:
Nesmy Manigat
Minis Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl

Pou AKA:
Jean Pauris Jean Baptiste
Prezidan Konsèy Administrasyon
Akademi Kreyòl Ayisyen

Anèks 9

Rezolisyon 16 septanm 2016

Tèm: ***"An nou respekte dwa lengwistik timoun yo!"***

Nan kad travay Akademi an pou fè respekte dwa lengwistik ak dwa kiltirèl tout Ayisyen, li toujou ap chèche enfòmasyon sou pratik lang kreyòl nan sosyete a. Se konsa, nan mwa fevriye 2016 la, li resevwa temwayaj kèk responsab òganizasyon dwa timoun ansanm ak òganizasyon pwofesè lekòl ki denonse vyolans yo ap fè sou timoun lekòl k ap pale kreyòl nan lekòl. Konsa, yo mande Akademi an di yon mo devan gwo pinisyon elèv yo ap sibi paske yo ap pale kreyòl. Gen direksyon lekòl ki menm rive menase paran yo pou di y ap mete timoun yo deyò nan fen ane lekòl la.

Konsa, jou vandredi 16 septanm 2016 la, Akademi an ansanm ak Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl (MENFP), Ofis Pwoteksyon Sitwayen (OPC), Enstiti Byennèt Sosyal ak Rechèch (IBESR), Fakilte Lengwistik Apli-ke (FLA) ansanm ak plizyè pwofesyonèl nan kesyon edikasyon ak dwa moun (Sikològ, Travayè sosyal, Sosyològ, Direktè, Pwofesè, elatriye) te reyini nan otèl Le Plaza nan kad yon fowòm pou brase lide sou vyolasyon dwa lengwistik timoun yo anndan lekòl ak konsekans grav sa ka genyen sou

devlòpman yo.

Nan fen jounen refleksyon sa a, patisipan yo te fè konsiderasyon sa yo: lang kreyòl la se lang ofisyèl peyi a (atik 5, Konstitisyon 1987); anplis, lang kreyòl la dwe sèvi ni kòm zouti ni kòm matyè pou ansèyman nan sistèm edikatif la (sikilè 1980), san konte se lang tout elèv ayisyen konnen byen; yo dwe itilize li pou yo vanse nan konesans ak nan aprantisay san baryè. Konsa, patisipan yo pran rezolisyon pou mande responsab yo pote chanjman nan sistèm nan pou byennèt ak devlòpman timoun yo:

1- Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl (MENFP) dwe:

a) regilarize kesyon lang nan lekòl yo ann Ayiti;

b) fòme pwofesè yo pou ansèyman lang matènèl ak ansèyman lang etranjè;

ch) pran yon seri mezi ki soti nan senp avètisman rive nan wete lisans lekòl, kont lekòl ki gen pratik maltrete timoun ki ap pale kreyòl;

d) vini ak yon lwa ki egzije itilizasyon materyèl pou edikasyon yo an kreyòl;

e) pèmèt epi fòse ansèyman premye sik fondamntal la fèt nan lang kreyòl;

f) ankouraje piblikasyon materyèl nan tou de lang ofisyèl peyi a pou timoun yo pran konesans alèz;

g) mete enspektè espesyal pou kontwole si lekòl yo suiv pwogram leta prevwa yo;

h) pran dispozisyon pou timoun yo jwenn egzamen ofisyèl yo nan tou de lang ofisyèl yo;

i) aplike lwa 10 septanm 2001 an ki egzije pou moun kaba ak tout chatiman sou timoun;

j) travay ansanm ak Akademi Kreyòl pou yon veritab amenajman lengwistik nan lekòl yo.

2) Palman an dwe:

a) travay sou lejislasyon eskolè peyi a;

b) mete lwa pou tout moun ak tout enstitisyon nan peyi a respekte dwa lengwistik tout Ayisyen.

3- Tout enstitisyon nan Leta dwe:

a) apiye paran yo pou lè gen ka abi ak diskriminasyon pou yo konnen gen kote yo ka pote plent.

b) respekte sa Konstitisyon peyi a mande sou itilizasyon tou de lang ofisyèl peyi a : se pou tout enstitisyon yo pibliye tout kominikasyon, tout

anons, kit se sou medya sosyal kit se sou papye, nan tou de lang ofisyèl peyi a.

4- Akademi Kreyòl Ayisyen (AKA) dwe:

a) fè yon fowòm nasyonal kote l ap envite enstitisyon konsène yo ki nan tout 10 depatman peyi a;

b) Mete kanpe yon obsèvatwa ak plizyè lòt enstitisyon pou veye kouman lwa sou itilizasyon lang nan fè chimen li epi pou yo evalye evolisyon lang kreyòl la;

ch) sansiblize medya yo, lekòl yo, legliz yo nan yon travay tèt ansanm ak Ministè Kilti pou fè yon gwo kanpay sansiblizasyon sou kesyon lang kreyòl la ak dwa lengwistik.

Anèks 10

PREMYE REZOLISYON

SOU ÒTOGRAF LANG KREYÒL AYISYEN

I- KONTÈKS

Nan mwa jen 2015, Akademi Kreyòl Ayisyen (AKA) tanmen yon demach patenarya ak Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl (MENFP) sou baz misyon toude enstitisyon yo ki kwaze sou kesyon politik espesyalman nan sistèm edikatif ayisyen an. Konsa, nan dat 7 jiyè 2015, MENFP ak AKA fòmalize demach la avèk siyati yon Pwotokòl Akò ki tabli baz pou yo kolabore.

Depi nan refòm Minis Joseph C. Bernard (Refòm Bèna), enpòtans lang kreyòl la toujou prezan nan kèlkeswa refleksyon k ap fèt sou edikasyon nan peyi a. Se ak lespri refòm sa a MENFP ak AKA pran angajman pou yo travay men nan men pou yo amelyore kalite ansèyman nan sistèm edikatif ayisyen an.

Apre siyati Pwotokòl Akò a, premye aksyon de (2) enstitisyon yo poze se lansman demach estandadizasyon òtograf kreyòl la ki se youn nan aktivite ki enskri nan plan travay Akademi an, paske òtograf 1979 ki te nan esperimantasyon pou 4 lane a, gen tan pase pase 36 lane san piblikasyon okenn rezilta.

Akademi Kreyòl Ayisyen an, nan tèt kole ak MENFP

ak kolaborasyon Fakilte Lengwistik Aplike òganize 7 jounen atelye ak reprezantan divès sektè nan popilasyon an ki ap travay sou lang kreyòl tankou: teknisyen nan MENFP, teknisyen nan SEA, Pwofesè nan FLA, teknisyen nan Jounal Bon Nouvèl, ekriven, pwofesè ak direktè lekòl, pwofesè nan inivèsite a, pwofesè kreyòl, konseptè liv kreyòl, lengwis, tradiktè, editè, eksetera. Objektif atelye sa yo se te fè envantè difikilte nan itilizasyon sistèm nan, ranmase refleksyon sou yo epi analize yo sou baz teyorik syantifik. Soti desanm 2015 rive me 2016, komisyon syantifik Akademi an te evalye pwopozisyon ki te soti nan atelye yo. Se nan Asanble Jeneral Akademi an, nan dat 3-5 jen 2016 la, Akademisyen yo te adopte dispozisyon sa yo.

II- KONSIDERASYON LEGAL

- Dapre atik 35 Konstitisyon 1957 la ;
- Dapre atik 35 Konstitisyon 1964 la ;
- Dapre atik 35, atik 184 Konstitisyon 1971 amande a ;
- Dapre atik 62 Konstitisyon 1983 a ;
- Dapre atik 5, atik 24-3a, 40, 213, 215 ak atik 216 Konstitisyon 1987 la
- Paske gen Lwa 18 septanm 1979 la ki entwodui Kreyòl Ayisyen an kòm lang ansèyman epi kòm matyè nan ansèyman ;

Paske atik 3 menm Lwa 18 septanm 1979 la bay Depatman Edikayon Nayonal misyon pou li esperimante grafi ofisyèl la pandan kat (4) lane anvan adopsyon li si rezilta esperimantasyon an pozitif ;

Paske gen yon lèt sikilè Depatman Edikasyon Nasyonal mete deyò nan dat 31 janvye 1980 sou fason pou yo ekri Kreyòl Ayisyen an ;

Paske gen Lwa 7 avril 2014 ki kreye Akademi Kreyòl Ayisyen an epi atik 4, 5 ak atik 12b menm lwa sa a fikse misyon Akademi an ak travay li;

Paske gen yon Pwotokòl Akò Akademi Kreyòl Ayisyen an siyen avèk Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl nan dat 8 jiyè 2015 ;

Pou tout rezon sa yo,

Akademi Kreyòl Ayisyen antreprann etid ak analiz sistèm òtograf 1979-1980 k ap aplike nan peyi a. Apre divès konsiltasyon ak diskisyon, Akademi an nan tèt kole ak Ministè Edikasyon Nasyonal ak Fòmasyon Pwofesyonèl ak kolaborasyon Fakilte Lengwistik Aplike pran nouvo dispozisyon sa yo ki nan dokiman sa a:

Dispozisyon # 1 : Alfabè kreyòl la

Akademi an rekondui alfabè 1979 la ki rekonèt lang kreyòl ayisyen an genyen trannde (32) son (syans

lengwistik rele son yo « fonèm »).

Alfabè a reprezante son sa yo avèk 32 senbòl kote chak senbòl reprezante yon fonèm (syans lengwistik rele senbòl sa yo « grafèm »).

Pami 32 grafèm sa yo, genyen ki fèt ak yon (1) grenn lèt oubyen yon (1) graf, genyen ki fèt ak de (2) lèt (lengwis yo rele grafèm sa yo « digraf ») epi gen youn ki fèt ak twa (3) lèt (lengwis yo rele li « trigraf »).

Men grafèm ki reprezante son yo :

a , an , b , ch , d , e , è , en , f , g , h , i , j , k , l , m , n, ng , o , ò , on , ou , oun , p , r , s , t , ui , v , w , y , z.

Trannde (32) grafèm yo divize an 3 kategori: vwayèl, konsòn, demi vwayèl

Kategori vwayèl :

Vwayèl oral (son sa yo sòti nan bouch sèlman)

a: ale, naje, matla

e: elèv, plezi, melanje

è: èd, malèt, oslè

i: imite, limit, peyi

o: ochan, solèy, rido

ò: ògàn, pòt, gadò

ou: ouvriye, goud, kalalou

ui: *(Vwayèl espesyal)* uit, kuit, pwodui

Vwayèl nazal (son sa yo pase nan bouch ak nan nen)

an: anvayi, manje, ban

en: enfimyè, pentad, lapen

on: onz, ponp, pantalon

oun: oungan, mazounbèl, kanndjanhoun

Kategori konsòn :

Konsòn oral :

b: bak, anbake, kapab ch: chat, rache, wòch

d: dodin, radote, pèd

f: fèmen, lafanmi, chèf g: gato, ragou, bag

h: hap, hihan, enhen

j: jako, aji, garaj k: kaye, rekòlte, kòk

l: limyè, aliyen, pil

p: pale, rapòte, tap

r: rakonte, arete, sèr (nan Nò)

s: sak, resi, rès

t: tas, retay, dèt

v: valiz, revòlte, rèv

z: zanmi, razwa, wòz

Konsòn nazal:

m: matla, remèd, lam

n: nap, analiz, pàn

ng: ling, touhing, hinghang

Kategori demi vwayèl/demi konsòn :

w: wa, wowoli, kaw

y: yanm, ayewopò, kay

Dispozisyon #2 : Fòm long ak fòm kout

i) Gen mo nan lang nan ki gen 2 fòm, yo ka parèt swa sou yon fòm long, swa sou yon fòm kout.

Egzanp:

Nan pwonon ak detèminan:

1) Mwen ak M : **mwen** vini / **m** vini.

2) Ou ak W : **ou** annik monte eskalye a/ **w** annik monte eskalye a.

3) Li ak L : **li** antre / **l** antre.

4) Nou ak N : **nou** ap travay / **N** ap travay.

5) Yo ak Y : **yo** ap travay di / **y** ap travay di.

6) Ki ak K : moun **ki** ap pale a / moun **k** ap pale.

Nan kèk vèb :

7) Konnen ak Konn : li **konnen** leson an / li **konn** leson an.

8) Vini ak Vin : li **vini** ak tout founiti / li **vin** ak tout founiti.

9) Ale ak al : li **ale** Jakmèl / li **al** Jakmèl

10) Gen lòt vèb ankò tankou: **genyen, gade, soti,** eksetera.

ii) Mo « w » (fòm kout) toujou mande pou li gen yon vwayèl nan vwazinaj li (swa devan, swa dèyè), kit se nan kòmansman yon bout fraz, kit se nan mitan 2 mo. Depi kondisyon sa yo pa reyini, se fòm long nan «ou » ki sèvi.

Egzanp :

11) Chemiz **ou** pran an.

12) **Ou** manje manje a.

13) Pitit **ou** fè dèt sou tèt **ou**.

iii) Gen kote « w » pa kapab ranplase « ou » paske yo pa remèt menm sans, yo p ap jwe menm fonksyon.

Egzanp :

14) Se pa **w** (ki vle di : **se pou ou**).

15) Se pa **ou** (ki vle di : **se pa ou menm**).

Dispozisyon #3: Apostwòf - tirè

Apostwòf:

Li pa nesesè pou nou sèvi ni ak apostwòf ni ak tirè pou nou kole yon mo ak yon lòt mo.

Lè mo tankou « mwen, ou, li, nou, yo » parèt sou fòm kout (m, w, l, n, y), nou pa dwe kole yo ni ak mo ki vini anvan yo a, ni ak mo ki vini apre yo a. Annik kite yon espas pou nou separe yo ak lòt mo.

Egzanp :

16) **M** ap vini.

17) **N** ap dòmi.

18) **Y** ap pran **l**.

19) Se rad pa **m**.

20) Al pran liv pa **w**.

21) Anita frape pye **l**.

22) Bra **n** pran nan moulen.

N.B. Se menm konsiderasyon an pou tout fòm kout ki nan sitiyasyon sa a.

Tirè :

Nou kapab sèvi ak tirè pou nou separe yon mo nan finisman yon liy, epi lè n ap separe pawòl diferan pèsonaj

nan yon dyalòg. Nou kapab itilize li pou nou make yon dire, yon entèval oubyen pou nou òdone yon lis.

Egzanp:

23) 9è – 10è ;

24) 2010 – 2015 ;

25) paj 22 – 26.

26) 1-a, 1-an, 1-b, eksetera

Dispozisyon #4 : Òtograf non moun

Non moun yo fèt pou yo ekri yo jan yo ye nan dokiman legal ak dokiman administratif yo. Pou fasilite pwononsyasyon non yo, y ap ekri yo ant parantèz, nan òtograf kreyòl la.

27) Paul Magloire (Pòl Maglwa) se yon ansyen prezidan Ayiti.

Dispozisyon #5 : Non pwòp vil yo ak non ri yo

Yo dwe ekri non vil ayisyen yo nan 2 lang ofisyèl peyi a (kreyòl ak franse), annatandan yon amenajman lengwistik. Si non vil, non lokalite ak non ri yo poko egziste an kreyòl, n ap ekri yo nan òtograf orijinal yo epi nou mete òtograf kreyòl la ant parantèz.

Egzanp :

28) Avni John Brown (Djonn Brawonn)

Dispozisyon #6: Jan pou nou itilize grafèm "r"

oubyen "w"

Devan vwayèl won

Devan vwayèl won (o, ò, on, ou) nan yon mo, se « w » pou nou itilize, « r » pa parèt.

Egzanp :

29) Wobè, wobo, wòch, wòwòt, pewon, wont, wout.

"r" ak "w"

"r" ak "w" pa janm mache kole nan yon mo.

Dispozisyon #7: Aksan

Aksan grav

Sistèm òtograf kreyòl ayisyen an sèvi ak yon sèl aksan, aksan grav. Yo konn rele li aksan fòs. Aksan grav la gen 2 fonksyon :

i) Li sèvi pou li fè diferans ant 2 grafèm : e ak è ; o ak ò

Egzanp:

30) « e » epi « è » : ou pe bouch ou, ou pè pale;

31) « o » epi « ò » : Wozita achte yon lo mango,

Ànya achte yon chenn lò

ii) Li anpeche yo konfonn grafèm "a" devan "n" ak grafèm "an". Sa vle di li anpeche nou pwononse "an" [ã] nan plas "a- n" [an] ki reprezante 2 grafèm.

Egzanp:

32) « an » epi « àn » : Pan mi an tonbe, oto a an pàn ;

Aksan sou majiskil

Toujou mete aksan sou lèt majiskil, lè son an mande l.

Egzanp:

33) Àn Katrin, KREYÒL

Dispozisyon # 8:

Lang kreyòl la itilize tout senbòl entènasyonal ansanm ak tout lèt ki sòti nan lòt sistèm alfabetik ki sèvi nan domèn syantifik.

Egzanp : **δ** (dèlta), **λ** (lanmda), C, Q, U, X, eks.

Dispozisyon #9 : Non diferan siy ponktyasyon

. => pwen

: => 2 pwen

, => vigil

; => pwen vigil

? => pwen entèwogasyon

! => pwen esklamasyon

« » = > gimè

( ) => parantèz

... => pwen sispansyon

Akademi an ap genyen pou li prezante yon dokiman detaye sou non yon seri siy espesyal ak fason pou yo itilize yo nan diferan domèn.

N.B : Akademi an ap genyen pou li pibliye lòt rezolisyon sou òtograf ki makonnen ak gramè lang kreyòl la.

BIBLIYOGRAFI.

- Constitution de la république d'Haïti 1987

Konstitisyon Repiblik d Ayiti 1987, Éditions Areytos.

- Yon lekòl tèt anba nan yon peyi tèt anba, Iv Dejan.
- Deux siècles de constitutions Haïtiennes 1801-1987, Éditions Fardin 2016.
- DO-KRE-I-S, La revue haïtienne des cultures créoles.
- Akademi Kreyòl Ayisyen, Ki pwoblèm? Ki avantaj? Ki avni? Ak kòlòk Entènasyonal sou Akademi Kreyòl Ayisyen an 26-29 oktòb 2011, Renauld Govain, Éditions de l'Université d'État d'Haïti.
- YON AMENAJMAN LENGWISTIK POU DEVLOPMAN PÈP AYISYEN: De Lang Ofisyèl Ak Valorizasyon Kreyòl La, Presses Internationales Polytechnique.
- Un aménagement linguistique pour le développement du peuple haïtien : Bilinguisme équitable différencié et la valorisation du créole, GRAHN.
- Pour un Pacte national sur l'Education en Haïti, Rapport au Président de la République, Port-au-Prince, Haïti, Août 2010.
- Vers la Refondation du Système Éducatif Haïtien, Plan Opérationnel 2010-2015, Des Recommandations du Groupe de Travail sur l'éducation et la Formation, Port-au-Prince, Haïti, Avril 2011.

- 12 Leson Pou Vin Maton Nan Li Ak Ekri Kreyòl Ayisyen, Gérard Marie Tardieu, Kopivit-Laksyon Sosyal Libreri-Edisyon.

- Bèl Pawòl, Gérard-Marie Tardieu, Kopivit l'Action Sociale 2015.

- Gramè kreyòl, Gérard-Marie Tardieu, Kopivit l'Action Sociale.

Epi: GOOGLE, kote m ale chache anpil bèt.

TABLO KONTNI YO

Sa ou pa konnen pi gran p

- 21 fevriye chak ane: jounen entènasyonal lang manman toupatou sou latè.
- 28 oktòb chak ane: jounen entènasyonal lang kreyòl. • Kreyòl nou an youn nan lang ofisyèl:

  Yon gwo kout loray nan lakou Nouyòk jou ki te mèkredi 23 jiyè 2008: Majistra Nouyòk la, Michael Bloomberg, deklare kreyòl se youn nan 6 lang ofisyèl administrasyon minisipal Nouyòk la apre angle. Sis lòt lang sa yo se: chinwa, espayòl, italyen, koreyen, ris ak kreyòl nou an.

  Avèk sa, gen enpe moun ki va sispann di: «ki kote nou prale ak lang kreyòl la?»

- Apre vil Nouyòk, kreyòl la vin lang ofisyèl tou nan Eta Nouyòk
- Kilè lang kreyòl la va yon lang ofisyèl nan Karikòm?
- Annatandan kreyòl pale, kreyòl konprann!
- Nan «Google» ou jwenn yon dibita dokiman kreyòl, enfòmasyon ak atik kreyòl. Kidonk «Google» se yon kote ou jwenn plis enfòmasyon kreyòl okenn tèt kretyen vivan pa kapab kenbe. Wi, «Google» la: li makònen ak kreyòl nou an nèt ale, nètalkole. Li bay kreyòl la yon gwo jarèt, yon pakèt jarèt. Li ka pale fè tradiksyon kreyòl menmsi sa pa fin twò kòrèk.
- Nou ka ale byen lwen ak kreyòl la! Epi nou pral byen lwen avèk li.
- Sonje kilti nou se yon richès Bondye ba nou pou separe ak lòt pèp, ak lòt nasyon! Nou pa gen dwa ni tchipe li, ni meprize li.
- Sèvi ak kreyòl nou chak jou, nou pa dwe wont sèvi avè l. Bagay sa a pa alamòd ankò!
- An nou di byen fò: «Mwen konn pale kreyòl, mwen renmen, mwen deside pale kreyòl!»
- «Sèl lang ki simante tout Ayisyen nèt ansanm, se kreyòl la". Kreyòl la ofisyèl sou papye.
- Annou travay byen fò pou kreyòl la vin yon lang ofisyèl reyòlman vre nan lareyalite. Annou oblije Leta nou an pou li respekte pèp la. Se pou Leta bay pèp la tout sèvis yo avèk kreyòl la.

Se pou Leta sispann bay franse a jarèt sou kreyòl la.

- Se pou vye mantalite kolon an disparèt.

Sispann gagannen kreyòl la! Viv kreyòl la, sèl lang ofisyèl!

TION SOCIALE
-EDITIONS
-1010 / 2940-1011
e Port-au-Prince Haïti
NSOCIALE.COM